

Załącznik
do uchwały Nr XVI/111/16
Rady Gminy Orla
z dnia 30 listopada 2016 r.

GMINA ORLA
PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY ORLA
NA LATA 2016-2023

ORLA 2016 ROK

OPRACOWANIE PLANU:

PB KONSULTING PIOTR BOCHENKO

ul. Pietkiewicza 4c/46

15-689 Białystok

Zespół w składzie:

Dr Agnieszka Zalewska-Bochenko – Uniwersytet w Białymstoku

Piotr Bochenko

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	5
1. Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej Gminy Orla	5
1.1. Położenie, powierzchnia	5
1.2. Demografia	7
1.3. Rynek pracy	9
2. Środowisko przyrodnicze i zasoby naturalne	10
2.1. Klimat	10
2.2. Geomorfologia i stosunki wodne	10
2.3. Gleby	11
2.4. Lasy i ogólna charakterystyka szaty roślinnej	12
2.5. Ogólna charakterystyka fauny	12
2.6. Walory krajobrazowe i przyrodnicze obiekty chronione	13
2.7. Obszary NATURA 2000	13
2.8. Sieć ECONET Polska	16
3. Zanieczyszczenie środowiska	18
3.1. Atmosfera	18
3.2. Wody	20
3.3. Powierzchnia ziemi	23
3.4. Hałas	24
3.5. Promieniowanie elektromagnetyczne	25
4. Infrastruktura techniczna	27
4.1. Komunikacja	27
4.2. Gazownictwo i ciepłownictwo	29
4.3. Zaopatrzenie w wodę	29
4.4. Gospodarka ściekowa	31
4.5. Gospodarka odpadami	32
5. Gospodarka	33
5.1. Podmioty gospodarcze	33
5.2. Rolnictwo	33
5.3. Turystyka	34
6. Infrastruktura społeczna	35
6.1. Oświata i wychowanie	35
6.2. Ochrona zdrowia i opieka społeczna	36
6.3. Infrastruktura społeczno-kulturalna	37
6.4. Poziom bezpieczeństwa	38
6.5. Sport i rekreacja	38
7. Analiza realizacji dotychczasowego Planu Rozwoju Gminy Orla	38
8. Analiza SWOT	40
9. Wyzwania rozwojowe	41

10. Wizja i misja rozwoju	44
11. Matryca operacyjna	45
11.1. Gospodarka, edukacja i rynek pracy	48
11.2. Przyjazne środowisko naturalne	56
11.3. Komfort i jakość życia mieszkańców	60
11.4. Zarządzanie i kapitał społeczny	67
12. Źródła finansowania Planu	72
13. System monitorowania, ewaluacji i aktualizacji Planu	79
14. Zgodność Planu z dokumentami wyższego rzędu	82
15. Spis Tabel	86
16. Spis Rysunków	87
17. Załączniki.....	88
Załącznik nr 1. Lista zadań	88

WPROWADZENIE

Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Orla na lata 2016-2023 jest dokumentem wskazującym najważniejsze cele, realizacja których przyczyni się do rozwoju Gminy Orla w sferze społecznej, gospodarczej, infrastrukturalnej i przestrzennej oraz ochrony środowiska. Zawiera podstawy do prowadzenia rozważnej, przemyślanej, kompleksowej oraz zrównoważonej polityki rozwoju z uwzględnieniem możliwości pozyskania dofinansowania realizacji zadań ze źródeł zewnętrznych, w tym zwłaszcza ze środków Unii Europejskiej.

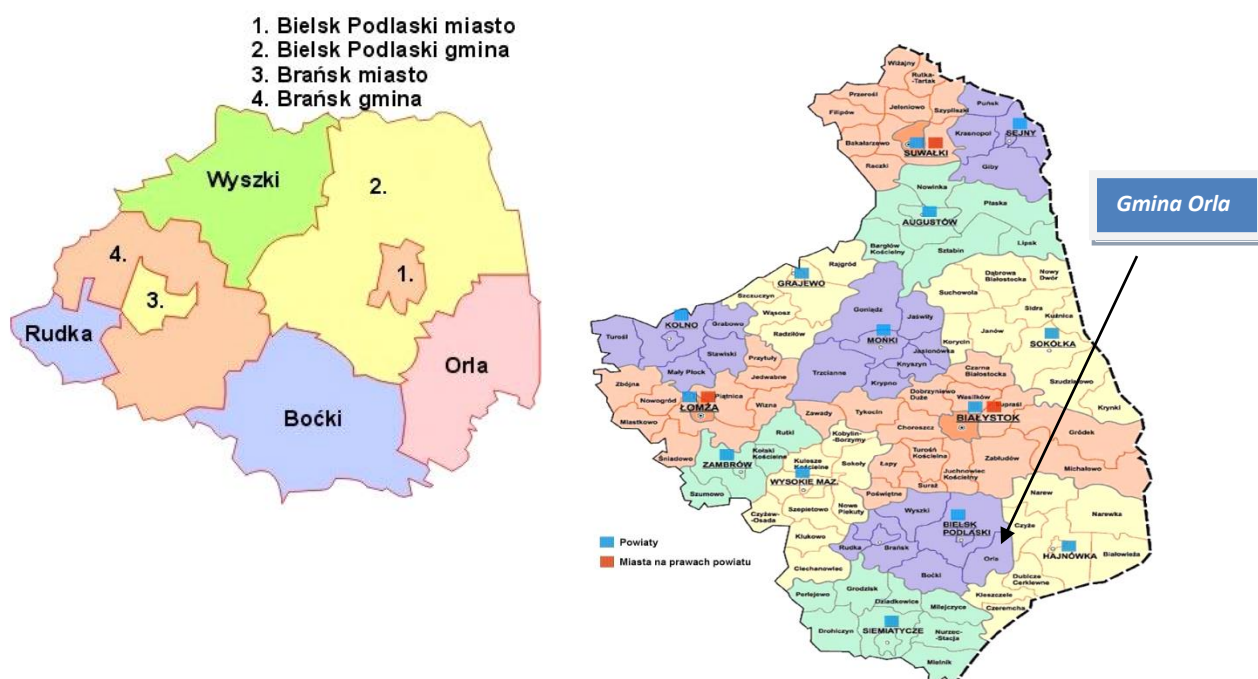
Plan Rozwoju obejmuje działania realizowane na całym obszarze Gminy Orla w latach 2016-2023. Gmina wiejska Orla zamierza w tym okresie skupić się przede wszystkim na działaniach, które będą współfinansowane ze środków Unii Europejskiej. Aby móc skorzystać z dofinansowania koniecznym jest sporządzenie dokumentu, jakim jest *Plan Rozwoju Lokalnego*, który zawiera m.in. wykaz najważniejszych zadań zaplanowanych do realizacji na terenie gminy w latach 2016-2023.

1. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ GMINY ORLA

1.1. Położenie, powierzchnia

Gmina Orla położona jest w południowo-wschodniej części powiatu bielskiego na terenie województwa podlaskiego. Od wschodu graniczy z gminą Czyże i gminą Dubicze Cerkiewne, od północy z gminą Bielsk Podlaski, od zachodu z gminą Boćki, a od południa z gminą Kleszczele. Powierzchnia gminy wynosi 159,7 km².

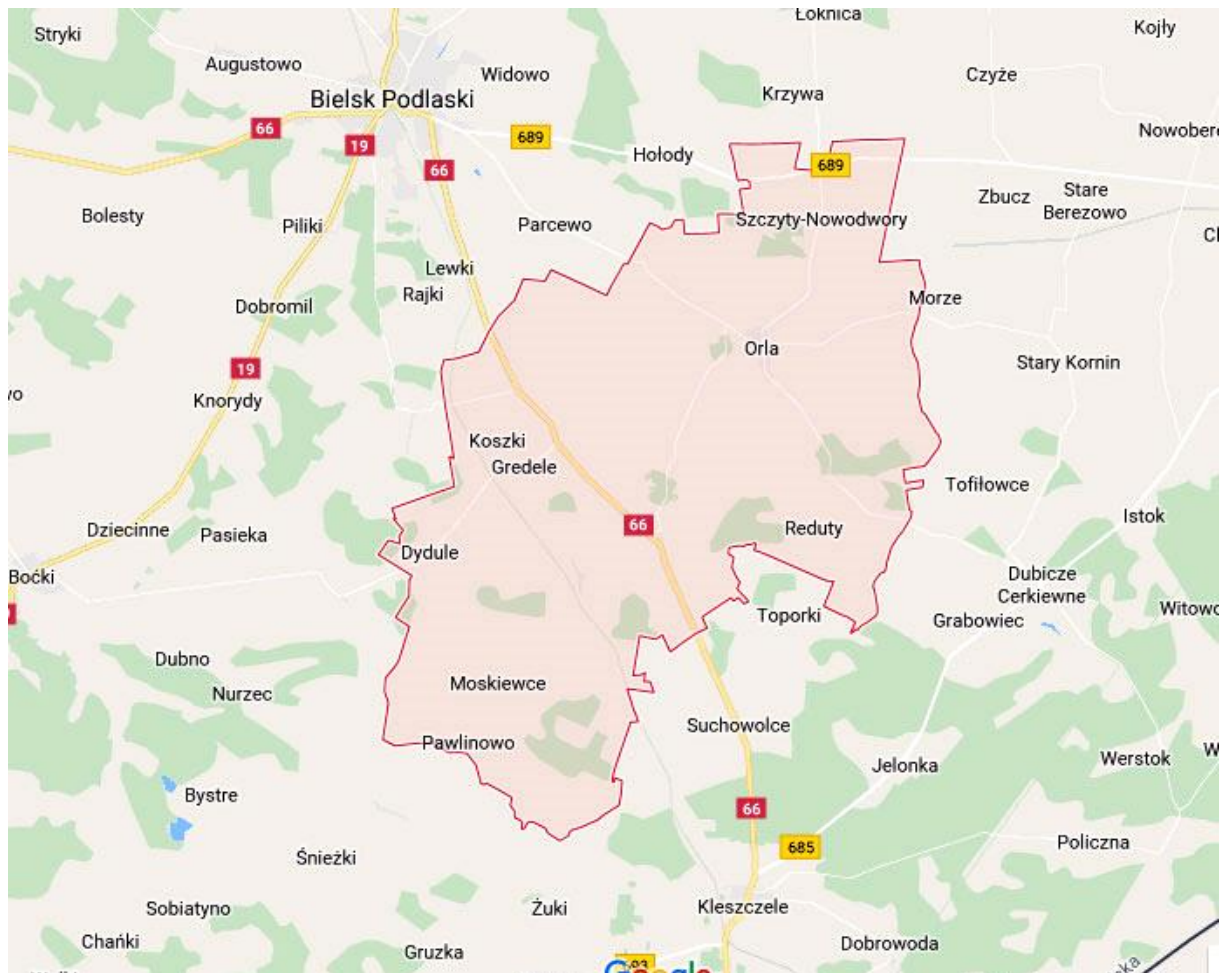
Rysunek 1. Położenie Gminy Orla na terenie województwa podlaskiego i powiatu bielskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie www.google.pl

Przez teren gminy przebiega droga krajowa nr 66 Zambrów – Wysokie Mazowieckie – Brańsk – Bielsk Podlaski do przejścia granicznego w Połowcach oraz droga wojewódzka nr 689 Bielsk Podlaski – Hajnówka – Białowieża.

Rysunek 2. Otoczenie Gminy Orla

Źródło: www.mapy.google.pl

W skład gminy wchodzi 22 sołectwa (26 miejscowości). Siedzibą władz gminy jest Orla, dawne miasto, obecnie wieś, która leży 12 km na południowy wschód od Bielska Podlaskiego, na prawym brzegu rzeki Orłanka. Poniższy rysunek przedstawia szczegółową mapę Gminy Orla

Rysunek 3. Mapa Gminy Orla

Źródło: www.powiatbielski.pl

W skład Gminy Orla wchodzi następujące sołectwa: Czechy Zabłotne, Dydula, Gredele, Gregorowce, Koszele, Koszki, Krywiatycze, Malinniki, Mikłasze, Moskiewce, Oleszce, Orla, Paszkowszczyzna, Pawlinowo, Reduty, Spiczki, Szczyty-Dzięciołowo, Szczyty-Nowodwory, Szernie, Topczykały, Wólka oraz Wólka Wygonowska.

1.2. Demografia

Na koniec 2015 roku liczba ludności w Gminie Orla wynosiła 2 868 osób, w tym 1 503 kobiety i 1 365 mężczyzn. Gęstość zaludnienia na koniec 2015 roku wynosiła 18 osób na kilometr kwadratowy. Na przestrzeni lat 2011-2015 liczba ludności systematycznie ulegała zmniejszeniu i na koniec 2015 roku zmniejszyła się o 187 osób, czyli o 6,1%. Poniższa tabela przedstawia sytuację demograficzną w latach 2011 – 2015.

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY ORLA NA LATA 2016-2023

Tabela 1. Liczba i struktura ludności w Gminie Orla w latach 2011-2015

Nazwa wskaźnika	2011	2012	2013	2014	2015
Liczba ludności ogółem	3055	2975	2933	2913	2868
Liczba kobiet	1587	1543	1521	1519	1503
Liczba mężczyzn	1468	1432	1412	1394	1365
Wskaźnik feminizacji	108	108	108	109	110

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dane na koniec roku 2015

Wskaźnik feminizacji na koniec 2015 roku wynosił 110 kobiet na 100 mężczyzn i od roku 2014 ma tendencję wzrostową. Oznacza to, iż teren gminy zamieszkuje coraz więcej kobiet w stosunku do liczby mężczyzn.

Przyrost naturalny na terenie gminy jest ujemny. Więcej jest zgonów, niż urodzeń. Poniższa tabela przedstawia w jaki sposób wskaźnik kształtował się na przestrzeni lat 2011-2015.

Tabela 2. Przyrost naturalny w Gminie Orla w latach 2011-2015

Nazwa wskaźnika	2011	2012	2013	2014	2015
Urodzenia żywe na 1000 mieszkańców	8,4	6,0	5,1	8,2	5,2
Zgony na 1000 mieszkańców	28,42	22,83	24,86	23,98	22,18
Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców	-20,0	-16,9	-19,8	-15,8	-17,0

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dane na koniec roku 2015

Najwyższy przyrost naturalny, choć ujemny, wystąpił w roku 2014 i wynosił -15,8 promila. Najniższy wystąpił w roku 2011 i wynosił -20,0 promila.

W latach 2011-2013 na terenie gminy odnotowano ujemne saldo migracji, co oznacza, iż więcej osób wyjechało z terenu gminy, niż zamieszkało na jej terenie. W roku 2014 odnotowano dodatnie saldo migracji, które wynosiło 14 osób, co oznacza, iż o 14 osób więcej zamieszkało na terenie gminy, niż z niej wyjechało. Poniżej przedstawiamy kształtowanie się wskaźnika migracji w latach 2011-2014. Dla roku 2015 dane nie są dostępne.

Tabela 3. Wskaźnik migracji w Gminie Orla w latach 2011-2014

Nazwa wskaźnika	2011	2012	2013	2014
Wskaźnik migracji	-13	-9	-5	21

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dane na koniec roku 2015

Strukturę wiekową mieszkańców Gminy Orla przedstawimy za pomocą następujących przedziałów wiekowych:

- wiek przedprodukcyjny (0-17 lat),
- wiek produkcyjny (18-67 lat),
- wiek poprodukcyjny (powyżej 67 roku życia).

W poniższej tabeli została przedstawiona struktura wiekowa mieszkańców Gminy Orla w latach 2011-2015.

Tabela 4. Struktura wiekowa ludności w Gminie Orla w latach 2011-2015

Nazwa wskaźnika	2011	2012	2013	2014	2015
Wiek przedprodukcyjny	384	358	353	365	369
Wiek produkcyjny	1428	1393	1374	1362	1328
Wiek poprodukcyjny	1243	1224	1206	1186	1171

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dane na koniec roku 2015

Z powyższego zestawienia wynika, iż liczba osób w wieku przedprodukcyjnym w latach 2011-2013 spadała, natomiast od roku 2014 rośnie. Liczba ludności w wieku produkcyjnym w omawianym okresie systematycznie spada i na przestrzeni lat 2011-2015 spadła o 100 osób. Ma to związek z migracją do innych ośrodków w kraju i za granicą. Liczba ludności w wieku poprodukcyjnym także w omawianym okresie systematycznie spada.

1.3. Rynek pracy

Stopa bezrobocia na koniec roku 2015 wynosiła na terenie Gminy Orla 6,9% i była nieznacznie wyższa, niż na koniec 2014 roku. Na koniec 2015 roku liczba zarejestrowanych osób bezrobotnych wynosiła 91 osób, w tym 47 mężczyzn i 44 kobiety. W latach 2011-2015 najwięcej osób bezrobotnych z terenu gminy było w roku 2013 – 125. Od roku 2014 bezrobocie na terenie gminy spadało. Poniższa tabela przedstawia strukturę bezrobocia w latach 2011-2015 z podziałem na płeć.

Tabela 5. Struktura bezrobocia w Gminie Orla w latach 2011-2015

Nazwa wskaźnika	2011	2012	2013	2014	2015
Ogółem	99	121	125	92	91
Kobiety	47	59	60	38	47
Mężczyźni	52	62	65	54	44

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dane na koniec roku 2015

2. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE I ZASOBY NATURALNE

2.1. Klimat

Według podziału na regiony klimatyczne województwa podlaskiego teren Gminy Orla, który położony jest w południowej części Rejonu Podlaskiego i centralnej części Subregionu Bielskiego, znajduje się pod wpływem klimatu kontynentalnego. Na wielkość opadów na terenie gminy istotny wpływ ma bliskość Białowieskiego Kompleksu Leśnego.

Średnia roczna temperatura wynosi 6-7 °C, najcieplejszym miesiącem jest lipiec ze średnią temperaturą wynoszącą od 17 do 18 °C, najzimniejszym miesiącem jest styczeń ze średnią temperaturą wynoszącą od -7 do -8 °C. Liczba dni z przymrozkami wynosi przeciętnie ok. 78 dni, średni czas zimy termicznej wynosi ok. 100-110 dni, a średni czas lata termicznego (temp. Powyżej 15 °C) – ok. 60-70 dni.

Wiatry wieją z kierunku zachodniego. Ciszę wiatrową odnotowuje się w miesiącu sierpniu. Największą prędkość wiatry osiągają w miesiącu styczniu. Na terenie gminy występują dogodne warunki do tworzenia farm wiatrowych.

Jeśli chodzi o opady atmosferyczne, to Gmina Orla położona jest w strefie średniej sumy opadów rocznych znajdującej się w przedziale od 550 mm do 600 mm rocznie. Przeciętna liczba dni z opadami wynosi od 135 do 200. W ostatnich latach zostało zauważone zjawisko zmniejszania się liczby opadów w regionie, co może doprowadzić do suszy i znacznego obniżenia zbiorów.

2.2. Geomorfologia i stosunki wodne

Teren Gminy Orla położony jest w obszarze zlodowacenia środkowopolskiego na granicy zasięgu stadiału północnomazowieckiego. Ukształtowanie powierzchni nie jest zbyt zróżnicowane. Przez środkową i zachodnią część gminy przebiegają doliny rzek Orłanki i Białki, a od południa dolina rzeki Nurzec. Pozostała część gminy położona jest na wysoczyźnie morenowej płaskiej, zaliczanej do obszaru wysoczyzn staro glacialnych, o spadzie poniżej 2% z rozrzuconymi pagórkami o spadzie od 2 do 5%. W południowej części gminy napotkać można sandry z pagórkami morenowymi i ostańcami wysoczyzny morenowej falistej, które przylegają do dolin rzecznych.

Według *Atlasu Rzeczypospolitej Polskiej 1993-1997* na terenie Gminy Orla występują następujące obszary z punktu widzenia procesów rzeźbotwórczych:

- agrodacji rzecznej – w dolinach rzek Orłanki, Nurca i Białki,
- wzniesienia w rejonach wsi Reduty, Spiczki, Topczykały, Kol. Antonowo wchodzą w skład obszarów degradacji zaliczanych do ostańców form glacialnych i glaciofluwialnych modelowanych przez spłukiwanie o słabym natężeniu,

- pozostała część terenu gminy sklasyfikowana została w obszarach o równowadze degradacji i agradacji jako równiny

Na terenie gminy najniższy położony punkt leży na wysokości 137 m.n.p.m i znajduje się w okolicach doliny rzeki Orłanki w pobliżu drogi wojewódzkiej nr 689 Bielsk Podlaski – Hajnówka – Białowieża, natomiast najwyższy punkt leży na wysokości 181 m.n.p.m i jest to wzniesienie w pobliżu wsi Reduty.

Teren północno-wschodniej części Polski położony jest na platformie prekambryjskiej. Obszar Gminy Orla znajduje się na uskoku tektonicznym o kierunku NW-SE. Głębokość stropu platformy prekambryjskiej wynosi od 0,5 do 1,0 km.

Powierzchnię gminy tworzą utwory czwartorzędowe, do których należą:

- holocenijskie mady, ropy i piaski (miejscami żwiry) oraz torfy zalegające w dolinach rzek Orłanki, Nurzec i Białej,
- osady moren czołowych w postaci piasków, żwirów, głazów, a także glin morenowych pochodzących ze stref marginalnych lądolodu Odry i Warty, które pokrywają południowo-wschodnią część gminy (na południe od wsi Reduty).

Pozostała część gminy pokryta jest piaskami z głazami akumulacji lodowcowej oraz glinami morenowymi pochodzącymi z osadów moreny dennej zlodowacenia środkowopolskiego Odry i Warty.

2.3. Gleby

Na terenie Gminy Orla gleby nie są zbyt zróżnicowane pod względem typologicznym. Największą grupę stanowią gleby brunatne wyługowane i właściwe (Bw) - 27,4%, płowe (A) - 27,3% oraz czarne ziemie właściwe i zdegradowane (D) - 29,4%. Pozostałe to gleby murszowomineralne, torfowe, mułowotorfowe i mady (Tn, Etm). Ze względu na podział gatunkowy dominują tu piaski gliniaste lekkie (pgl) i mocne (pgm) - 34,2%, piaski luźne (pl) i słabogliniaste (ps) - 27,1%. Na trzecim miejscu występują gliny lekkie (gl) i średnie (gs) - 19,9%. Gleby organiczne zajmują 10,7% powierzchni.

Gleby orne o dobrych wartościach produkcyjnych, czyli kompleksy: 2-pszeny dobry, 3-pszeny wadliwy, 4-żytni bardzo dobry, 5-żytni dobry zajmują około 55% powierzchni natomiast użytki zielone kompleksu 2z-użytki zielone średnie stanowią 60%. Pozostałe gleby są to kompleksy w gruntach ornych: 6-żytni słaby, 7-żytni bardzo słaby (żytnio-łubinowy), 8-zbożowopastewny mocny, 9-zbożowo-pastewny. Gleby słabszych kompleksów nadają się pod uprawę zbóż niewymagających takich jak żyto, owies; roślin okopowych takich jak ziemniak, burak pastewny oraz na glebach zasobniejszych w wodę pod uprawę motylkowych (łubinu, koniczyny, wyki).

Tabela 6. Powierzchnia gruntów według klasyfikacji gleb

Pow. gruntów ornych	Grunty orne [ha] wg klas						
	I	II	III a i III b	IV a i IV b	V	VI	VI z
7 696,877	-	-	1 745,851	3 728,966	1 499,274	701,394	21,392

Źródło: Dane Urzędu Gminy Orla

Z powyższych danych wynika, iż około 60-70% użytków rolnych są to gleby o dobrej i średniej wartości produkcyjnej. Największe obszarowo skupisko gleb o wysokiej wartości produkcyjnej występuje w rejonie wsi Orla, Krywiatycze, Szernie, Koszele, Spiczki, Topczykały i Gregorowce. Mniejsze skupiska występują w okolicach miejscowości Malinniki, Moskiewce, Szczyty-Nowodwory i Szczyty-Dzięciołowo. Użytki zielone występują przeważnie w dolinach rzek, a ich największe zwarte obszary położone są w okolicach miejscowości Pawlinowo i Wólka Wygonowska.

2.4. Lasy i ogólna charakterystyka szaty roślinnej

Lasy zajmują około 14,1% powierzchni gminy, czyli 2 260,41 ha. Mała, choć wzrastająca lesistość spowodowana jest występowaniem dużego arealu gleb o wysokiej jakości nadających się do produkcji rolnej. 98 ha powierzchni zajmują lasy o charakterze ochronnym. W zależności od siedliska można tu wyróżnić bory, lasy, a na terenach podmokłych olsy.

W strukturze gatunkowej przeważają lasy iglaste, zwłaszcza sosna. Wiek drzewostanu jest mocno zróżnicowany z przewagą lasów młodych. Duże zwarte kompleksy leśne na terenie gminy nie występują. Do większych skupisk leśnych można zaliczyć lasy położone w okolicach wsi Szczyty-Nowodwory, Reduty, Malinniki, Gregorowce i Wólka Wygonowska. Lasy te występują na terenach podmokłych dolin rzecznych oraz na glebach o niskich walorach produkcyjnych.

Oprócz drzew iglastych teren gminy porastają także drzewa liściaste, do których należy m.in. brzoza i krzaczasta wierzba. Oba te gatunki drzew występują przeważnie w okolicach łąk i pastwisk, na których występuje typowa dla takich obszarów roślinność. W miejscach bardziej podmokłych występują turzycowiska i trzcinowiska.

2.5. Ogólna charakterystyka fauny

Wśród gatunków zwierząt zamieszkujących połacie leśne terenu gminy można wyróżnić: sarny, jelenie, dziki, lisy, łosie i kuny. Tereny podmokłe zamieszkane są przez ptactwo leśne i błotne, wśród których są błotniak łąkowy, derkacz, rycyk, cietrzew.

Przez teren gminy przebiegają liczne korytarze migracyjne ptaków i innych zwierząt z Puszczy Białowieskiej.

2.6. Walory krajobrazowe i przyrodnicze obiekty chronione

Obszarami o wysokich walorach krajobrazowych są na terenie Gminy Orla rozległe użytki zielone zlokalizowane w Dolinie Górnego Nurca. Na tym terenie znajdują się dwa obszary chronione w sieci NATURA 2000: PLB 200004 – Dolina Górnego Nurca oraz PLH 200021 – Ostoja w Dolinie Górnego Nurca.

Cennymi walorami są pomniki przyrody. Na terenie gminy występują dwa pojedyncze drzewa.

Tabela 7. Pomniki przyrody z terenu Gminy Orla

Nazwa pomnika	Obwód [cm]	Wysokość [m]	Położenie	Rok ustanowienia
Dąb szypułkowy	410	24	Pawlinowo – prywatna posesja Pawlinowo nr 3, obręb 15, działka ewidencyjna nr 182	1987
Dąb szypułkowy	345	22		1987

Źródło: Rejestr pomników przyrody RDOŚ Białystok

2.7. Obszary NATURA 2000

NATURA 2000 jest siecią obszarów chronionych na terenie państw członkowskich Unii Europejskiej. Celem wyznaczania tych obszarów jest ochrona cennych pod względem przyrodniczym i zagrożonych składników różnorodności biologicznej w państwach Unii Europejskiej. W skład sieci Natura 2000 wchodzi:

- obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO)– wyznaczone na podstawie Dyr. Rady 79/409/EWG w sprawie ochrony dzikiego ptactwa, tzw. Dyrektywa Ptasia,
- specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO)– wyznaczone na podstawie Dyr. Rady 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, tzw. Dyrektywa Siedliskowa.

Na terenie Gminy Orla położone są dwa obszary objęte siecią NATURA 2000. Są to:

- obszar OSO (wyznaczony rozp. MŚ z dnia 12.01.2011r.w sprawie Obszarów Specjalnej Ochrony Ptaków– Dz.U. Nr 25, poz. 133 ze zm.) - PLB 200004- Dolina Górnego Nurca– 3 995,10 ha,
- obszar SOO (zatwierdzony Decyzją Komisji Europejskiej z dnia 10 stycznia 2011r.) PLH 200021- Ostoja w Dolinie Górnego Nurca- 5 524,05 ha.

Dolina Górnego Nurca. Powierzchnia: 3 995,10 ha, kod obszaru: PLB 200004

Dolina Górnego Nurca (DGN) znajduje się w południowo-wschodniej części województwa podlaskiego, w powiecie bielskim (gminy Orla i Boćki) oraz hajnowskim (gmina Kleszczele). Osią Obszaru jest rzeka Nurzec - prawostronny dopływ Bugu IV rzędu. Rzeka Nurzec należy do rzek typowo nizinnych przepływających przez tereny bagienne i podmokłe. Wypływa w podmokłej dolinie na południowy wschód od wsi Czeremcha na wysokości ok. 180 m n.p.m. Całkowita długość rzeki wynosząca 100,2 km i powierzchnia zlewni rzędu 2082,6 km² stawiają rzekę w pierwszej grupie największych rzek Makroregionu Północno-Wschodniego i jednocześnie kwalifikują do jednej z większych zlewni dopływów Bugu. Tereny gmin Boćki, Orla, Kleszczele, na których leży, są głównie użytkowane rolniczo i użytki rolne stanowią od 80% (gm. Orla) do 54% (gm. Kleszczele) powierzchni gminy. Użytki leśne stanowią od 38% (gm. Kleszczele) do 12% w Gminie Orla. O wartości przyrodniczej Doliny Górnego Nurca decydują przede wszystkim rozległe wielkoprzestrzenne użytki zielone, zajmujące ponad 90% powierzchni całego obiektu. Najcenniejsze fitocenozy tych ekstensywnie użytkowanych łąk (6510), lokują się w przykrawędziowej strefie doliny, zwłaszcza w jej części północnej i wschodniej. Dolina górnego Nurca stanowi ostoję ptaków wodno-błotnych i żerowisko ptaków drapieżnych. Na uwagę zasługują stosunkowo liczne lokalne populacje łęgowe błotniaka łąkowego *Circus pygargus* (9–18 par łęgowych), derkacza *Crex crex* (206–229 odzywających się samców) i rycyka *Limosa limosa* (13–31 par łęgowych). Jest to jedno z ostatnich już w nizinnej części Polski miejsc gniazdowania cietrzewia *Tetrao tetrix* (8 samców).

Teren doliny stanowi fragment korytarza ekologicznego, który służy do migracji ptaków oraz ssaków z terenu Puszczy Białowieskiej.

Rysunek 4. Obszar NATURA 2000 Dolina Górnego Nurca PLB200004

Źródło: Materiały Urzędu Gminy Orla

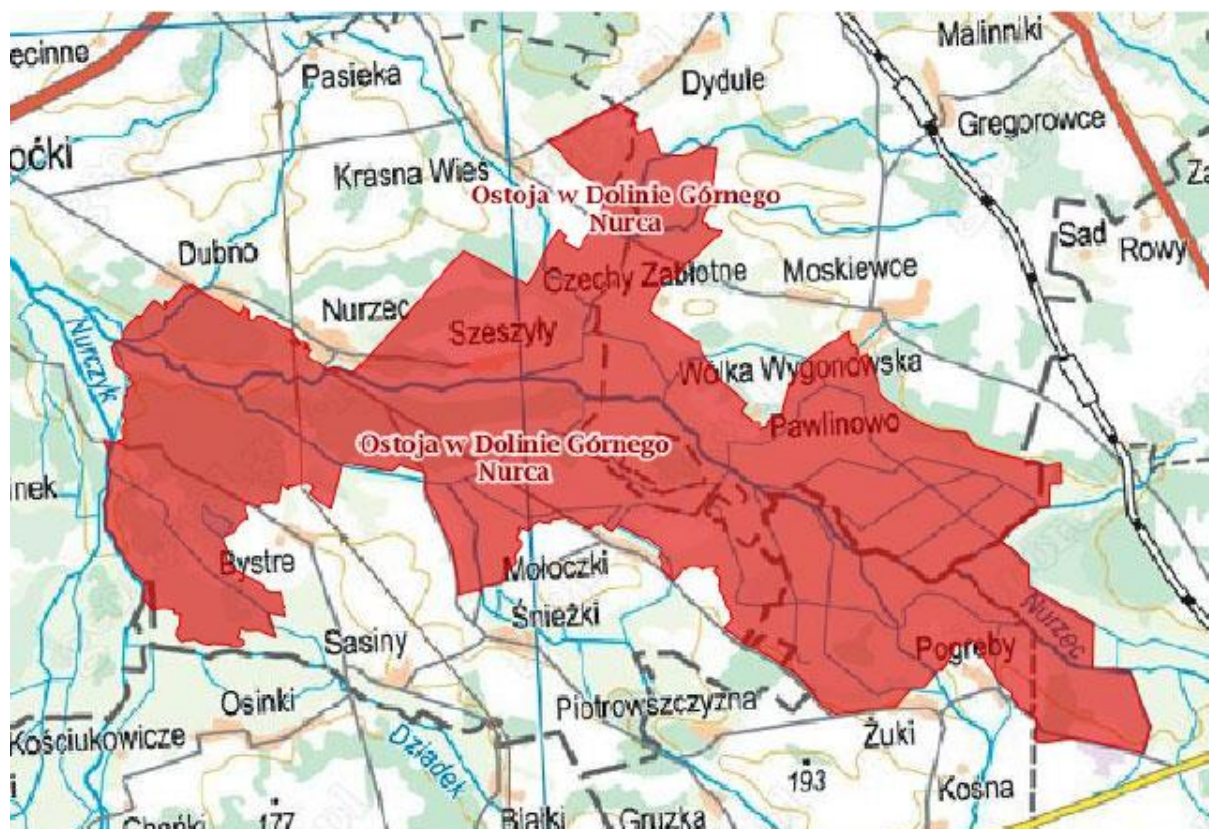
Ostoja w Dolinie Górnego Nurca. Powierzchnia 5 524 ha, kod obszaru: PLH 200021, forma ochrony w ramach sieci NATURA 2000: specjalny obszar ochrony siedlisk (Dyrektywa Siedliskowa), status obszaru: obszar wyznaczony decyzją Komisji Europejskiej

Na obszarze występują niewielkie kompleksy leśne Nadleśnictw Bielsk i Nurzec. Na całym omawianym terenie zdecydowanie dominują łąki i pastwiska, zajmujące około 75% areалу. Znakomita większość z nich jest wykaszana jedno- lub dwukrotnie w sezonie. Nierzadko po sianokosach prowadzony jest wypas. Poprzecinane są one licznymi rowami melioracyjnymi, w większości porośniętymi brzoza i krzaczastymi wierzbami. Około 15% terenu nie jest w ogóle użytkowana lub użytkowana jest nieregularnie. Miejsca takie porośnięte są głównie pokrzywą i podlegają bardzo powolnej sukcesji roślinności drzewiastej. W miejscach bardziej podmokłych występują turzycowiska i trzcinowiska. Nie pokrywają one jednak więcej niż 3% powierzchni doliny. Większość łąk jest koszona dwa razy w roku. Lasy Doliny Górnego Nurca zajmują około 5% powierzchni i występują w dużym rozproszeniu. Znajdują się w granicach Nadleśnictw Bielsk i Nurzec. Są to w większości drzewostany gospodarcze, głównie olsy i bory mieszane wilgotne. Zróżnicowanie wiekowe drzewostanów jest bardzo duże najstarsze olsy mają ponad 95 lat.

O wartości przyrodniczej Doliny Górnego Nurca decydują przede wszystkim rozległe wieloprzestrzenne użytki zielone, zajmujące ponad 90% powierzchni całego obiektu. Najcenniejsze fitocenozy tych ekstensywnie użytkowanych łąk, lokują się w przykrawędziowej strefie doliny, zwłaszcza w jej części północnej i wschodniej. Są to

siedliska zasilane głównie wodami soligenicznymi, co warunkuje względnie dobre uwilgotnienie przez większą część sezonu wegetacyjnego. Cennym uzupełnieniem krajobrazu Doliny Górnego Nurca są zbiorowiska zajmujące wyniesienia wśród gruntów hydrogenicznych, a także siedliska mineralne przy krawędzi doliny: murawy napiaskowe, wrzosowiska oraz murawy bliźniczkowe. Są to wprawdzie siedliska drobnopowierzchniowe, ale w ich składzie florystycznym notuje się gatunki rzadkie dla rodzimej flory.

Rysunek 5. Obszar NATURA 2000 Ostoja Doliny Górnego Nurca PLH200021

Źródło: Materiały Urzędu Gminy Orla

2.8. Sieć ECUNET Polska

Sieć ECUNET-POLSKA pokrywa 46 % kraju. Składa się ona z obszarów węzłowych i łączących je korytarzy ekologicznych, wyznaczonych na podstawie takich kryteriów, jak naturalność, różnorodność, reprezentatywność, rzadkość i wielkość. Wyznaczono ogółem 78 obszarów węzłowych (46 międzynarodowych i 32 krajowe, które razem obejmują 31 % powierzchni kraju) oraz 110 korytarzy ekologicznych (38 międzynarodowych i 72 krajowe, które razem obejmują 15 % powierzchni kraju).

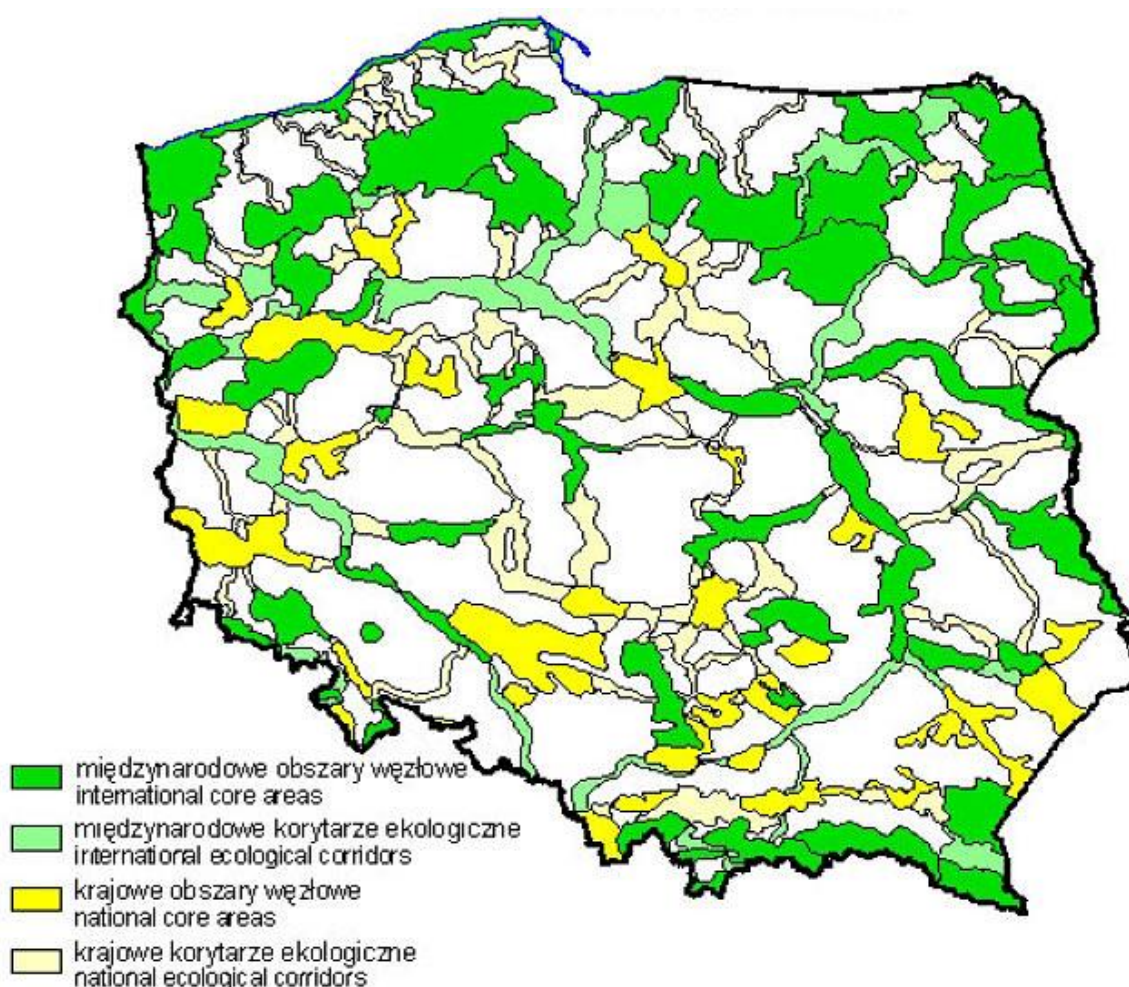
Gmina Orla leży w obrębie Obszaru Funkcjonalnego Zielone Płuca Polski pomiędzy obszarami węzłowymi o znaczeniu międzynarodowym, tj.: Obszarem Doliny Górnej Narwi, Obszarem Doliny Dolnego Bugu i Obszarem Puszczy Białowieskiej (Strategia Obszaru Funkcjonalnego Zielone Płuca Polski). Obszary te zagęszczone są korytarzami ekologicznymi

o znaczeniu krajowym, z których jeden stanowiący dolinę rzeki Nurzec wchodzi w południową część terenu gminy Orla obejmując częściowo obręb wsi Pawlinowo, Czechy Zabłotne i Wólka Wygonowska. Ponadto w granicach gminy znajdują się doliny rzeki Orlanka (lewego dopływu Narwi) i rzeki Białka, stanowiące naturalne korytarze ekologiczne

Sieć ECONET-POLSKA zawiera w sobie również obszary prawnie chronione (parki narodowe i krajobrazowe oraz rezerwy), ostoje przyrody CORINE lub ważne ostoje ptaków, które najczęściej stanowią najcenniejsze fragmenty obszarów węzłowych jako tzw. biocentra (regionalne i lokalne). Większość z wytyczonych w sieci ECONET Polska korytarzy ekologicznych nawiązuje do dolin rzecznych.

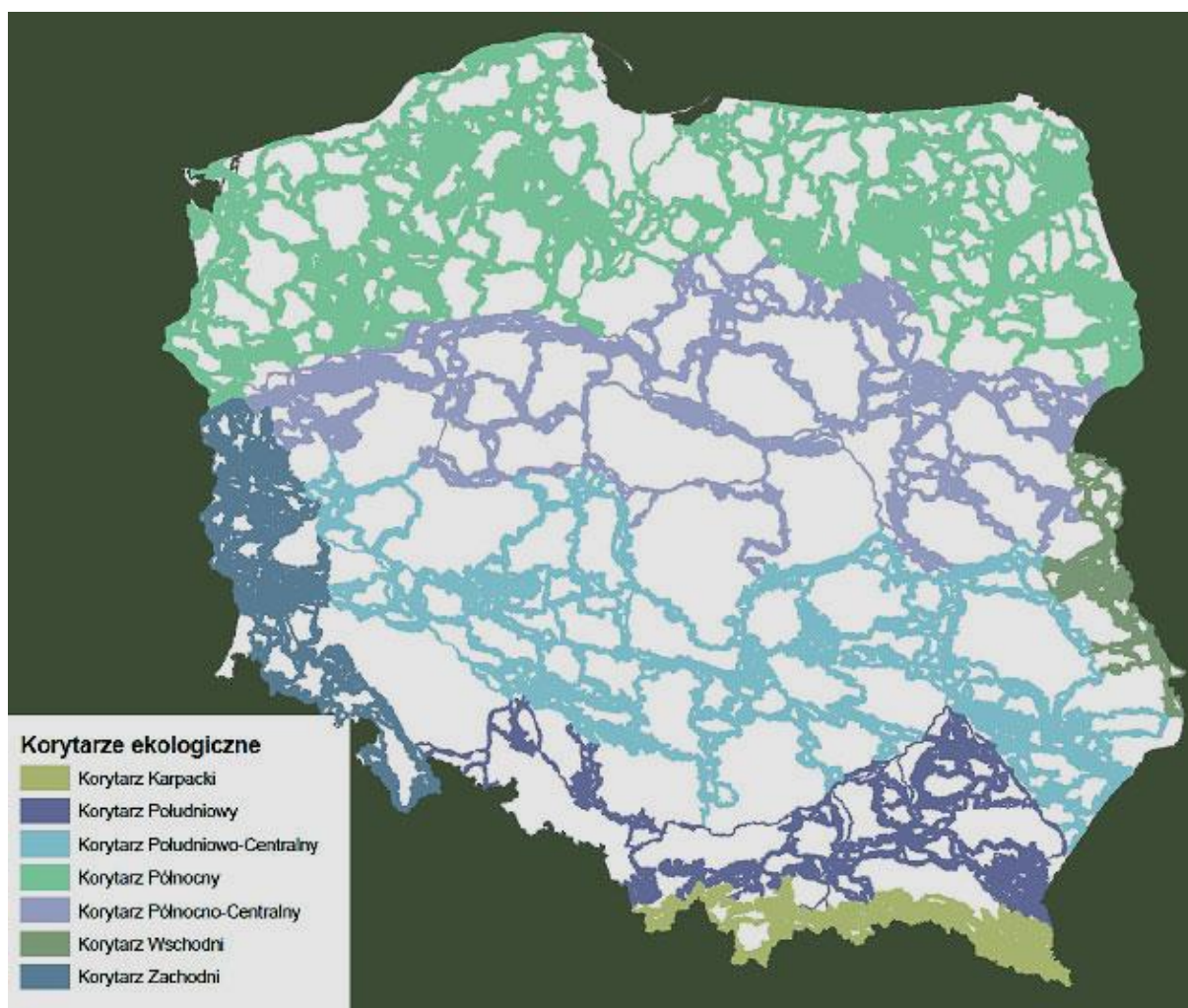
Rysunek 6. Krajowa sieć ekologiczna ECONET Polska

Źródło: Materiały Urzędu Gminy Orla

Gmina Orla położona jest w zasięgu Północno-Centralnego Korytarza Ekologicznego, który jest jednym z siedmiu głównych korytarzy ekologicznych w Polsce.

Rysunek 7. Korytarze ekologiczne na terenie Polski

Źródło: Materiały Urzędu Gminy Orla

3. ZANIECZYSZCZENIE ŚRODOWISKA

3.1. Atmosfera

Największy udział w zanieczyszczeniach mają substancje pochodzące z procesów energetycznego spalania paliw. Należy do nich dwutlenek siarki, tlenki azotu, tlenek węgla i pyły. Pozostałe zanieczyszczenia emitowane z zakładów przemysłowych zlokalizowanych na terenie gminy oraz powiatu bielskiego wynikają z rodzaju produkcji i stosowanej technologii. Wśród najczęściej występujących zanieczyszczeń technologicznych są: węglowodory alifatyczne, aromatyczne, benzyna, alkohole alifatyczne, węglowodory pierścieniowe, kwas octowy, butanol, ketony, formaldehyd, ksylen, amoniak oraz w mniejszej ilości inne zanieczyszczenia związane ze specyfiką produkcji zakładów.

Oceny jakości powietrza wykonywane są w odniesieniu do obszaru strefy. W ustawie o zmianie ustawy prawo ochrony środowiska oraz niektórych innych ustaw, Dyrektywie 2008/50/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 maja 2008 r. w sprawie jakości powietrza i czystszej powietrza dla Europy) od stycznia 2010 r. dla wszystkich zanieczyszczeń uwzględnianych w ocenach jakości powietrza obowiązuje nowy podział kraju na strefy. W myśl nowego podziału strefę stanowią:

- aglomeracja o liczbie mieszkańców powyżej 250 tys.,
- miasto (nie będące aglomeracją) o liczbie mieszkańców powyżej 100 tys.,
- pozostały obszar województwa, nie wchodzący w skład aglomeracji i miast powyżej 100 tys. mieszkańców.

W województwie podlaskim, zgodnie z nowymi wytycznymi, występują dwie strefy: aglomeracja podlaska (powiat miasto Białystok) oraz strefa podlaska (pozostały obszar województwa podlaskiego do którego zaliczana jest gmina Orla).

W przypadku SO₂ i pyłu widoczny jest wyraźny sezonowy rozkład stężeń w roku kalendarzowym – wyższe wartości odnotowano w sezonie zimowym (grzewczym). Prowadzony na terenie powiatu bielskiego monitoring jakości powietrza wykazuje, że jakość powietrza ulega stałej poprawie. Uzyskane wyniki w horyzoncie kilkuletnim wykazują wprowadzenie niewielki, ale stały spadek stężeń dwutlenku siarki i pyłu. Gmina Orla należy do obszarów o średnim poziomie zanieczyszczenia powietrza atmosferycznego. Jest to wynik zrealizowanych przedsięwzięć proekologicznych, zwłaszcza przez sektor energetyczny.

W wyniku rocznej oceny jakości powietrza za 2013 i 2015 r. w strefie podlaskiej do której zalicza się Gmina Orla, określono przekroczenia standardów imisyjnych dla pyłu zawieszonego PM_{2,5}. Dla pozostałych zanieczyszczeń: dwutlenek siarki SO₂, tlenek węgla CO, benzen C₆H₆, ołów Pb, arsen As, kadm Cd, nikiel Ni, benzo/a/piren B/a/P, ozon O₃ (poziom dopuszczalny) standardy imisyjne na terenie strefy były dotrzymane.

Na terenie Gminy Orla WIOŚ nie prowadził pomiarów stężeń zanieczyszczeń w powietrzu, w związku z tym w poniższej tabeli przedstawimy wyniki dla całej strefy podlaskiej dla roku 2013 oraz 2015.

Tabela 8. Wynikowe klasy dla Strefy Podlaskiej w ocenie rocznej w latach 2013 oraz 2015

Nazwa strefy	Kod strefy	Symbol klasy wynikowej dla poszczególnych zanieczyszczeń dla obszaru całej strefy											
		SO ₂	NO ₂	PM10	Pb	C ₆ H ₆	CO	O ₃	As	Cd	Ni	BaP	PM _{2,5}
Strefa podlaska	PL2002	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	C

Źródło: Ocena poziomów substancji w powietrzu i klasyfikacja stref woj. podlaskiego w 2013 roku oraz w 2015 roku. WIOŚ w Białymstoku

W roku 2015 klasyfikacja poziomów zanieczyszczeń na terenie Strefy Podlaskiej była podobna, jak w roku 2013.

Największym źródłem zanieczyszczeń powietrza na terenie gminy jest tzw. „niska emisja”, która powodowana jest przez liczne źródła wprowadzające do powietrza niewielkie ilości zanieczyszczeń. Powstaje na terenach o zwartej zabudowie mieszkaniowej w wyniku spalania materiałów energetycznych w lokalnych piecach grzewczych lub kotłowniach węglowych. Ponieważ kominy tychże emitentów są niskiej wysokości, powoduje to dużą uciążliwość, ponieważ zanieczyszczenia gromadzą się w miejscu powstawania.

Na terenie Gminy Orla nie są prowadzone pomiary wielkości zanieczyszczeń, dlatego poniżej zostały zaprezentowane wyniki pomiarów przeprowadzone na terenie powiatu bielskiego, które zostały wykonane w roku 2013.

Tabela 9. Wielkość emisji zanieczyszczeń na terenie powiatu bielskiego w roku 2013

Rok	Wielkość emisji [Mg/rok]				
	Dwutlenek azotu	Dwutlenek siarki	Tlenek węgla	Dwutlenek węgla	Pył ogółem
2013	85,1	93,1	375,8	239 262	53,6

Źródło: Materiały Urzędu Gminy Orla

Innym źródłem emisji powodującym uciążliwość dla otoczenia jest emisja pochodząca ze spalania paliw w środkach transportu. Przez teren Gminy Orla przebiegają następujące drogi:

- droga krajowa nr 66 Bielsk Podlaski – Kleszczele – granica państwa w Połowcach,
- droga wojewódzka nr 689 Bielsk Podlaski – Hajnówka – Białowieża – granica państwa,
- drogi powiatowe,
- drogi gminne.

W latach 2010-2015 na terenie Gminy Orla nie prowadzono badań związanych z określeniem poziomu emisji dokonywanej przez transport samochodowy.

3.2. Wody

Wody powierzchniowe

Przez teren Gminy Orla przebiega linia wododziałowa zlewni rzek Narwi i Bugu. Zasoby wodne gminy stanowią wody płynące rzek: Orłanka, Nurzec, Biała, innych mniejszych cieków i rowów melioracyjnych oraz wody stojące gromadzone w lokalnych zagłębieniach terenowych. Ponadto wody stojące gromadzą się w małych naturalnych oczkach wodnych i zbiornikach antropogenicznych. Nie mają one jednak większego znaczenia gospodarczego, a służą jedynie do zaspokojenia potrzeb lokalnych i indywidualnych. W południowej części

gminy znajduje się fragment doliny rzeki Nurzec z glebami organicznymi stanowiący obszar zasobny w wodę. Przez północnowschodnią część gminy przepływa rzeka Orłanka, stanowiąca wraz z dopływami główne zasoby wodne tego terenu. Centralną część obszaru przecina rzeka Białka.

Rzeka Orłanka i Białka (dopływ Orłanki). Rzeka Orłanka jest lewobrzeżnym dopływem Narwi o długości 50,3 km. Na 12,2 kilometrze do rzeki Orłanki uchodzi rzeka Białka (o długości 31,2 km), która jest największym lewobrzeżnym dopływem przyjmującym ścieki z terenu Bielska Podlaskiego.

Rzeka Nurzec należy do rzek typowo nizinnych przepływających przez tereny bagienne i podmokłe. Wypływa z podmokłej doliny położonej na południowy-wschód od miejscowości Czeremcha na wysokości ok. 180 m n.p.m. Całkowita długość rzeki wynosi 100,2 km, a powierzchnia zlewni 2082,6 km². Rzeka jest jedną z większych zlewni dopływów Bugu IV-rzędu. Nurzec i jej dopływy odprowadzają wody z obszaru Wysoczyzny Bielskiej, Drohickej i Wysokomazowieckiej będącymi mezoregionami Niziny Północno-Podlaskiej. Jednym z większych dopływów w górnej części zlewni rzeki jest rzeka Nurczyk o powierzchni zlewni 238 km². Inne dopływy to: Kukawka, Pełchówka i Płonka.

Tabela 10. Charakterystyka cieków wodnych z terenu Gminy Orla

Nazwa rzeki	Długość rzeki na terenie gminy [km]	Długość odcinka uregulowanego [km]	Długość odcinka nieuregulowanego [km]
Nurzec	4,903	4,903	-
Orłanka	17,988	17,988	-
Białka	10,623	10,623	-

Źródło: Materiały Urzędu Gminy Orla

W latach 2010 – 2015 na terenie Gminy Orla nie prowadzono oceny jakości wód powierzchniowych. Natomiast w tym czasie prowadzony był monitoring stanu rzeki Nurzec w ramach Programu Monitoringu Środowiska Województwa Podlaskiego w punkcie Nurzec – Tworkowice leżącym na terenie Gminy Ciechanowiec w powiecie wysokomazowieckim. Badania pokazały, iż rzeka Nurzec w punkcie pomiarowym Nurzec – Tworkowice wykazuje umiarkowany stan/potencjał ekologiczny, stan chemiczny – dobry oraz zły stan jednolitych części wód.

Głównym źródłem zanieczyszczeń wód powierzchniowych są ścieki odprowadzane zrzutami punktowymi z zakładów komunalnych i przemysłowych. Nie bez znaczenia pozostają spływy powierzchniowe z utwardzonych powierzchni na terenach zurbanizowanych. Trudnym do zmierzenia źródłem zanieczyszczenia wód są niekontrolowane spływy powierzchniowe z obszarów rolnych, w tym chemizowanych i nawożonych (znacznej ilości zanieczyszczeń mineralnych: nawozy mineralne, pestycydy, nawozy organiczne, w szczególności azotany). Pomimo, że ilość wywożonej na użytki rolne gnojowicy w ostatnich latach znacznie zmalała - ze względu na spadek pogłowia zwierząt,

stanowi ona nadal lokalną uciążliwość dla środowiska. Zmalała również, głównie ze względów ekonomicznych, ilość zużywanych nawozów sztucznych i środków ochrony roślin. Czynniki te wpływają na zmniejszenie niekorzystnego wpływu rolnictwa na stan czystości wód. Wody powierzchniowe są także odbiornikiem często nieoczyszczonych wód opadowych.

Wody podziemne

Gmina Orla położona jest w strefie zasilania czwarto- i trzeciorzędowego w IX regionie hydrogeologicznym lubelsko-podlaskim. Wiek głównych pięter wodonośnych tego regionu- kreda i jura, natomiast drugorzędnych- czwartorzęd i trzeciorzęd. Pierwsze zwierciadło wód podziemnych występuje już na głębokości 0-5m, ale w obrębie wzniesień głębokość ta waha się w granicach 5-20 m. Głębokość formacji wodonośnych, z których pobiera się wodę do celów pitnych wynosi od 20 do 150 m. Cały obszar gminy znajduje się w strefie o średniej zasobności o porowych formacjach wodonośnych (Atlas Rzeczypospolitej Polskiej 1993-1997).

Teren gminy zlokalizowany jest w obrębie dwóch jednolitych części wód podziemnych: JCWPd 54 i JCWPd 55.

Na terenie gminy nie funkcjonuje żaden punkt monitoringu jakości wód podziemnych. Najbliższe otwory obserwacyjno– pomiarowe sieci krajowej monitoringu wód podziemnych (nr 1818 i 1243) zlokalizowane są na terenie gmin ościennych (gm. Bielsk Podlaski, gm. Kleszczele)

Tabela 11. Klasyfikacja jakości wód podziemnych w punktach pomiaru diagnostycznego w woj. podlaskim w roku 2012 wg badań PIG –PIB

Nr otworu	Miejscowość	Gmina	JCWPd	Głębokość do stropu warstwy wodonośnej [m]	Użytkowanie terenu w otoczeniu	Klasa jakości w punkcie	Wskaźniki w granicach stężeń III klasy jakości	Wskaźniki w granicach stężeń IV klasy jakości	Wskaźniki w granicach stężeń V klasy jakości
1881	Husaki	Bielsk Podlaski	55	335	łąki i pastwiska	III	O ₂	Fe	
1243	Kleszczele	Kleszczele	54	20	łąki i pastwiska	III	O ₂		

Źródło: Materiały WIOŚ w Białymstoku

Na podstawie badań prowadzonych przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Białymstoku można stwierdzić, iż wody JCWPd54 i JCWPd55 zostały sklasyfikowane jako wody zadowalającej jakości.

3.3. Powierzchnia ziemi

Na terenie Gminy Orla najczęstszymi formami użytkowania terenu są użytki rolne oraz lasy. Poniższe zestawienie ukazuje strukturę użytkowania gruntów

Tabela 12. Struktura użytkowania gruntów na terenie Gminy Orla

Grunty ogółem [ha]	w tym [ha]						
	Użytki rolne	Powierzchnia pod zasiewami	Sady	Łąki	Pastwiska	Lasy i grunty leśne	Pozostałe
9 614,99	8 118,49	5 154,54	54,40	1 859,06	396,84	1 042,23	454,27

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Głównym zagrożeniem powierzchni ziemi są erozja, odpady, chemizacja rolnictwa oraz zanieczyszczenia wód powierzchniowych i podziemnych. Negatywny wpływ na powierzchnię ziemi może mieć również postępująca urbanizacja i osadnictwo, między innymi ze względu na zmianę sposobu użytkowania gleby, powstawanie odpadów, wytwarzanie ścieków. Innymi potencjalnymi źródłami zanieczyszczeń powierzchni ziemi na terenie gminy są:

- wprowadzane do gleby nieczyszczone ścieki komunalne, w szczególności z nieszczelnych szamb,
- chemizacja rolnictwa (nawozy sztuczne, pestycydy),
- emisje do atmosfery zanieczyszczeń gazowych i pyłowych,
- urbanizacja i osadnictwo,
- zanieczyszczenie wód powierzchniowych i podziemnych,
- degradacja gleb, erozja, zakwaszenie.

Nadmierne zakwaszenie gleb jest czynnikiem zmniejszającym efektywność stosowania większości zabiegów agrotechnicznych, a zwłaszcza nawożenia mineralnego oraz przyczynia się do ograniczenia plonów. Duży wpływ na zakwaszenie mają rośliny, które zubożają glebę pobierając z niej niezbędne do wzrostu i rozwoju pierwiastki, w tym kationy zasadowe (Ca^{2+} i Mg^{2+}), zanieczyszczenie powietrza, zwłaszcza związkami siarki i azotu (w postaci kwaśnych opadów). Oprócz czynników naturalnych nie mniej ważne są tzw. czynniki antropogeniczne, do których należą: stosowanie nawozów (szczególnie azotowych typu amonowego i nawozów potasowych), niedostosowanie dawek nawozów fizjologicznie kwaśnych do faktycznych potrzeb nawozowych roślin.

Zabiegiem ograniczającym niepożądane skutki zakwaszenia powierzchni ziemi jest wapnowanie. Brak odpowiedniej ilości składników w formach przystępnych w środowisku bytowania roślin wpływa na spadek plonów oraz obniżenie ich wartości biologicznej.

Konsekwencją zbyt niskiej zasobności gleb w składniki pokarmowe w stosunku do potrzeb pokarmowych roślin jest spadek żyzności gleby, wynikający z wyczerpania jej ze składników pokarmowych. Składniki pokarmowe roślin występują w glebie w różnych formach i ilościach. O ich pobraniu decyduje wiele czynników, z których najważniejsze to wiek i gatunek rośliny, wilgotność i napowietrzenie gleby, odczyn, stosunki jonowe, a także temperatura i nasłonecznienie. Do najważniejszych makroelementów mających największy wpływ na jakość i wysokość plonów oprócz azotu należy wymienić fosfor, potas i magnez. Obecnie określenie obok odczynu zawartości przyswajalnych form fosforu, potasu i magnezu jest podstawowym elementem oceny stanu żyzności gleb mającej na celu prowadzenie racjonalnego nawożenia tymi składnikami. Nawozić powinno się tymi składnikami, których w glebie brakuje. Stąd też nieuzasadnione jest stosowanie nawożenia bez znajomości zasobności gleby w przyswajalne składniki pokarmowe.

3.4. Hałas

Do podstawowych czynników mających wpływ na klimat akustyczny gminy zaliczyć należy komunikację drogową oraz w znacznie mniejszym stopniu hałas przemysłowy, którego uciążliwość oraz zasięg oddziaływania mają charakter lokalny o stosunkowo niedużym zasięgu.

Kryteria hałasu w środowisku są określone w obwieszczeniu Ministra Środowiska z dnia 15 października 2013 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Środowiska w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku (Dz.U. z 2014 r., poz.112).

Na terenie Gminy Orla najważniejszym źródłem hałasu jest komunikacja drogowa oraz kolejowa. Z uwagi na malejące znaczenie ruchu kolejowego na trasie Białystok – Bielsk Podlaski – Czeremcha – Siedlce – Lublin oraz przebieg trasy poza większymi skupiskami ludności wpływ ruchu kolejowego na występowanie uciążliwości akustycznych w gminie jest niewielki i ogranicza się do terenów bezpośrednio przylegających do trasy kolejowej.

Obecnie na terenie gminy nie został wyznaczony przez WIOŚ w Białymstoku żaden punkt pomiarowy w sieci monitoringu hałasu jaki jest prowadzony na terenie woj. podlaskiego. Może to wynikać z faktu, że występujące uciążliwości akustyczne w gminie mają charakter lokalny. Jedynie w niektórych miejscowościach, zwłaszcza przy trasach drogowych krajowych i wojewódzkich, mogą wystąpić uciążliwości związane z hałasem powodowanym przez tranzytowy ruch samochodowy, zwłaszcza pojazdów ciężkich. W chwili obecnej problem związany z niekorzystnym oddziaływaniem hałasu komunikacyjnego jest minimalny. Jednak należy podjąć działania w celu przeprowadzenia pomiarów poziomu hałasu w punktach o dużym prawdopodobieństwie wystąpienia ponadnormatywnych natężeń poziomów hałasu.

3.5. Promieniowanie elektromagnetyczne

Wśród zidentyfikowanych, szkodliwych dla środowiska, rodzajów promieniowania powodowanego działalnością człowieka, wyróżnia się:

- promieniowanie jonizujące - pojawiające się w wyniku użytkowania zarówno wzbogaconych, jak i naturalnych substancji promieniotwórczych w energetyce jądrowej, ochronie zdrowia, przemyśle, badaniach naukowych,
- promieniowanie niejonizujące - pojawiające się wokół linii energetycznych wysokiego napięcia, radiostacji, pracujących silników elektrycznych oraz instalacji przemysłowych, urządzeń łączności, domowego sprzętu elektrycznego, elektronicznego itp.

Promieniowanie jonizujące

Ogólną sytuację radiacyjną w środowisku charakteryzują obecnie następujące wielkości podstawowe:

- poziom promieniowania gamma, obrazujący zagrożenie zewnętrzne naturalnymi i sztucznymi źródłami promieniowania jonizującego, istniejące w środowisku lub wprowadzone przez człowieka,
- stężenia naturalnych i sztucznych izotopów promieniotwórczych w komponentach środowiska, a w konsekwencji w artykułach spożywczych, obrazujące narażenie wewnętrzne ludzi w wyniku wchłonięcia izotopów drogą pokarmową.

Wymienione wielkości charakteryzuje naturalna zmienność, są one także w poważnym stopniu uzależnione od wprowadzonych do środowiska substancji promieniotwórczych w wyniku wybuchów jądrowych oraz katastrofy w Czarnobylu.

Promieniowanie niejonizujące

Głównymi źródłami promieniowania niejonizującego w środowisku są:

- elektroenergetyczne linie napowietrzne wysokiego napięcia,
- stacje radiowe i telewizyjne,
- łączność radiowa, w tym CB radio, radiotelefony i telefonia komórkowa,
- stacje radiolokacji i radionawigacji.

Znaczenie tego oddziaływania w ostatnich latach rośnie. Powodowane jest to przez rozwój radiokomunikacji oraz powstawanie coraz większej liczby stacji nadawczych radiowych i telewizyjnych (operatorów publicznych i komercyjnych). Dodatkowymi źródłami promieniowania niejonizującego są stacje bazowe telefonii komórkowej, systemów

przywoławczych, radiotelefonicznych, alarmowych komputerowych itp., pokrywających coraz gęstszą siecią obszary dużych skupisk ludności, jak również coraz powszechniej stosowane radiotelefony przenośne.

Zagrożenie promieniowaniem niejonizującym może być stosunkowo łatwo wyeliminowane lub ograniczone pod warunkiem zapewnienia odpowiedniej separacji przestrzennej człowieka od pól przekraczających określone wartości graniczne. W przepisach obowiązujących w Polsce ustalone są dopuszczalne poziomy elektromagnetycznego promieniowania niejonizującego na terenach dostępnych dla ludzi. Szczególnej ochronie podlegają obszary zabudowy mieszkaniowej, a także obszary, na których zlokalizowane są szpitale, żłobki, przedszkola, internaty.

Głównymi potencjalnymi źródłami zanieczyszczenia środowiska promieniowaniem elektromagnetycznym są:

- elektroenergetyczne linie napowietrzne wysokiego napięcia,
- stacje radiowe i telewizyjne,
- łączność radiowa, telefonia komórkowa itp.,
- stacje radiolokacji i radionawigacji,
- obecność w środowisku radionuklidów naturalnych (jonizujące),
- radionuklidy pochodzenia sztucznego, powstałe w wyniku działalności człowieka np. diagnostyce medycznej, przemyśle (jonizujące).

Praktycznie cały obszar gminy (poza nielicznymi wyjątkami) objęty jest zasięgiem wszystkich funkcjonujących w Polsce operatorów sieci komórkowej (GSM/GPRS). Dynamicznie zwiększa się ilość osób korzystających z Internetu (modemowy, ISDN(cyf rowy), DSL (stałe łącze), dostarczanego zarówno poprzez tradycyjne łącza, jak i drogą radiową. Gorzej sytuacja wygląda na obszarze, gdzie dominuje modemowy dostęp do Internetu. Urzędy, szkoły, instytucje, przedsiębiorstwa itp. mają dostęp do szerokopasmowego Internetu oferowanego przez między innymi Orange. Trudno dokładnie oszacować liczbę osób korzystających z Internetu, ale odsetek jest coraz wyższy.

W chwili obecnej w miejscach dostępnych dla ludności, zlokalizowanych w bezpośrednim sąsiedztwie źródeł promieniowania elektromagnetycznego, nie stwierdzono przekraczania dopuszczalnych poziomów.

Na terenie Gminy Orla, prócz stacji telefonii komórkowej, zlokalizowane są następujące źródła promieniowania elektromagnetycznego:

- linia 30 kV- Bielsk Podlaski- Hajnówka,

- stacje transformatorowe SN 15 kV,
- cywilne stacje radiowe CB o mocy około 10 W,
- urządzenia nadawcze, diagnostyczne i inne, będące w posiadaniu policji, straży pożarnej, pogotowia i zakładów przemysłowych.

Tabela 13. Wyniki pomiarów pól elektromagnetycznych na terenie Gminy Orla w 2012 roku

Lokalizacja punktu pomiarowego		Średnia arytmetyczna zmierzonych wartości skutecznych [V/m]	Wartość niepewności pomiaru [V/m]	Procent wartości dopuszczalnej [%]	
Miejscowość	Współrzędne geograficzne				
	E	N			
Orla – centrum miejscowości [park]	23°19'57,9''	52°42'15,6''	0,11	0,0055	<1,6

Źródło: Materiały WIOŚ w Białymstoku

Należy podkreślić, iż w roku 2015 wartości są podobne, jak w roku 2012, przy czym istotny jest fakt, iż w tym czasie znacznie wzrosła liczba emitentów pól elektromagnetycznych.

4. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

4.1. Komunikacja

Transport drogowy

Na terenie Gminy Orla sieć dróg ma długość ok. 255,661 km. Tworzą ją następujące drogi:

- droga krajowa nr 66 Zambrów – Wysokie Mazowieckie – Brańsk – Bielsk Podlaski do przejścia granicznego w Połowcach – 10,86 km
- droga wojewódzka nr 689 Bielsk Podlaski – Hajnówka – Białowieża – 4,4 km,
- drogi powiatowe – 88,175 km,
- drogi gminne – 152,226 km

Drogami krajowymi administruje Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad. Droga krajowa nr 66 stanowi bezpośredni dojazd do drogowego przejścia granicznego Połowce– Pieszczałka. Posiada klasę techniczną G (główna). Łączna długość drogi krajowej przebiegającej przez obszar Gminy Orla wynosi 10,86 km.

Drogami wojewódzkimi administruje Podlaski Zarząd Dróg Wojewódzkich w Białymstoku. Droga wojewódzka nr 689 posiada klasę techniczną G (główna), określoną zarządzeniem Dyrektora Podlaskiego Zarządu Dróg Wojewódzkich w Białymstoku w sprawie podziału na klasy techniczne. Łączna długość drogi w granicach Gminy Orla wynosi 4,4 km.

Drogami powiatowymi administruje Powiatowy Zarząd Dróg w Bielsku Podlaskim. Znaczna część dróg powiatowych na terenie gminy wymaga odnowy nawierzchni bitumicznej. Jednak z roku na rok długość dróg wymagających odnowy zmniejsza się, gdyż drogi powiatowe są sukcesywnie modernizowane. Łączna długość dróg powiatowych w wg danych z Urzędu Gminy Orla wynosi 88,175 km. Warto dodać, iż Gmina Orla współpracuje z Powiatem Bielskim w zakresie przebudowy i modernizacji dróg powiatowych na swoim terenie współfinansując te inwestycje.

Siecią dróg gminnych administruje Referat ds. Inwestycji i Gospodarki Komunalnej Urzędu Gminy Orla. Łączna długość dróg gminnych wg danych z Urzędu Gminy wynosi 152,226 km.

Stan techniczny dróg gminnych jest dobry, wymaga jednak ciągłych prac w zakresie ich utrzymania, wykonywania remontów cząstkowych oraz w niektórych przypadkach gruntownej modernizacji. Należy tu również podkreślić konieczność likwidacji barier architektonicznych dla niepełnosprawnych, zwłaszcza jeśli chodzi o chodniki oraz przejścia dla pieszych. Ważną kwestią jest również ewentualna budowa ścieżek rowerowych, którą można przeprowadzić przy okazji modernizacji określonych dróg.

Teren gminy jest słabo skomunikowany publicznym transportem autobusowym. Nie ma wewnętrznej otwartej komunikacji gminnej. Gmina organizuje jedynie transport uczniów do zespołu szkół, który ma charakter zamknięty.

Stolica gminy, miejscowość Orla posiada jedynie 9 dziennych par połączeń z Bielskiem Podlaskim oraz 3 dzienne połączenia z miejscowością Krywiatycze, które wykonywane są przez firmę Arriva Sp. z o.o. Oddział Bielsk Podlaski.

Ponadto na drodze wojewódzkiej nr 689 na trasie Bielsk Podlaski – Hajnówka wykonywanych jest 13 dziennych par połączeń, w tym 4 pary wykonywane przez spółkę Arriva Sp. z o.o. Oddział Bielsk Podlaski oraz 9 par wykonywanych przez firmę LOB-Trans.

Oprócz tego na drodze krajowej nr 66 na trasie Bielsk Podlaski – Czeremcha przez Kleszczele wykonywane są 4 pary połączeń przez spółkę Arriva Sp. z o.o. Oddział Bielsk Podlaski oraz 1 para połączeń na trasie Siemiatycze – Białystok przez Kleszczele, Bielsk Podlaski wykonywana przez PKS Siemiatycze Sp. z o.o.

Transport kolejowy

Przez teren gminy przebiega jednotorowa linia kolejowa Białystok- Bielsk Podlaski- Czeremcha – Siedlce – Lublin, którą odbywa się ruch pociągów towarowych i pasażerskich.

Na obszarze gminy znajdują się dwa przystanki kolejowe: Podbiele i Gregorowce obsługujące mieszkańców pobliskich miejscowości: Koszki, Gredele, Gregorowce, Oleksze, Dydule. Rozwój sieci drogowej i wzrastający ruch samochodowy, przy jednoczesnym pogarszaniu się stanu technicznego infrastruktury kolejowej oraz zmniejszającej się liczby połączeń kolejowych powodują zmniejszanie się ilości przewożonych pasażerów.

W ramach prac przygotowawczych do dalszej modernizacji linii kolejowej nr 8 Rail Baltica na odcinku Sadowne-Białystok i związane z tym zamknięcia w najbliższym czasie planowana jest modernizacja linii kolejowej, której część leży na terenie Gminy Orla.

4.2. Gazownictwo i ciepłownictwo

Gazownictwo

Na terenie Gminy Orla nie występuje sieć gazowa gazu ziemnego, w związku z czym mieszkańcy korzystają z gazu propan-butan dystrybuowanego w butlach gazowych.

Ciepłownictwo

Na terenie gminy nie ma sieci dystrybucji oraz scentralizowanego źródła wytwarzania energii cieplnej. Energia cieplna wytwarzana jest przez lokalne kotłownie oraz indywidualne źródła ciepła zlokalizowane w budynkach mieszkalnych. Do największych lokalnych kotłowni należą zlokalizowane w Zespole Szkół w Orli, budynkach użyteczności publicznej oraz większych zakładach pracy, jak fabryka Ikea Industry Poland Sp. z o.o. Oddział Orla.

Do wytwarzania energii cieplnej wykorzystywane są paliwa stałe, jak węgiel, czy drewno, ciekłe, jak olej opałowy, a także odnawialne źródła energii, jak energia słoneczna i biomasa.

4.3. Zaopatrzenie w wodę

Jednym z podstawowych elementów infrastruktury technicznej, wyznaczającym standard zamieszkania na danym terenie, a jednocześnie będącym warunkiem prawidłowego rozwoju społeczno gospodarczego jest dostęp mieszkańców do wody bieżącej z sieci wodociągowej.

Na terenie Gminy Orla długość sieci wodociągowej od 2010 roku nie zmienia się i wynosi 42,12 km. Z sieci wodociągowej na koniec 2015 roku korzystało ok. 95,6 % ogółu liczby mieszkańców.

Tabela 14. Sieć wodociągowa na terenie Gminy Orla

Rok	2011	2012	2013	2014	2015
Długość czynnej sieci rozdzielczej [km]	42,12	42,12	42,12	42,12	42,12
Połączenia prowadzące do budynków mieszkalnych [szt.]	1 499	1 499	1 531	1 538	1 544
Woda dostarczona do gospodarstw domowych [dam ³]	53,9	39,4	67,1	69,1	78,1
Ludność korzystająca z sieci wodociągowej [osoba]	2 649	2 580	2 551	2 784	2 802
Zużycie wody w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca rocznie [m ³ /osoba/rok]	17,4	13,0	22,9	23,7	27,1

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Na terenie Gminy Orla występują następujące ujęcia wód głębinowych:

- ujęcie w Orli zasilające wsie: Orla, Szczyty-Nowodwory, Szczyty-Dzięciołowo, Mikłasze, Wólka, Koszele, Reduty, Krywiatycze i wieś Morze w gminie Czyże,
- ujęcie w Olekszach zasilające część wsi w gminach Boćki i Bielsk Podlaski oraz wsie: Oleksze, Dydule, Gredele, Koszki, Topczykały, Paszkowszczyzna, Szernie, Spiczki, Malinniki, Moskiewce, Czechy Zabłotne, Gregorowce, Pawlinowo, Wólka Wygonowska, Kruhłe,
- ujęcie w Olekszach znajdujące się na terenie firmy Naftan, oddane do użytkowania Gminie Orla na podstawie porozumienia,
- ujęcie w Krywiatyczach zasilające tuczarnię w Krywiatyczach.
- ujęcie w Szczytach-Nowodworach zasilające tuczarnię w Szczytach-Nowodworach,
- ujęcie w Ikea Industry Poland Sp. z o.o. Oddział Orla w Koszkach.

Do celów komunalnych wykorzystywane są ujęcia wody w Orli oraz Olekszach. Pozostałe ujęcia służą do zaopatrzenia w wodę działających na terenie gminy zakładów. Woda z tych ujęć nie jest wykorzystywana na zaspokojenie potrzeb bytowych mieszkańców.

4.4. Gospodarka ściekowa

Na terenie Gminy Orla (w miejscowościach Orla i Dydule) istnieje sieć kanalizacyjna o długości 10,24 km. Z sieci kanalizacyjnej korzysta ok. 20 % ogółu liczby mieszkańców. Prowadzona gospodarka wodno-ściekowa w gminie wpływa niekorzystnie na stan czystości rzek, wód podziemnych i gleb. Powoduje to wzrost ilości ścieków odprowadzanych bezpośrednio do środowiska naturalnego bez poddawania procesom oczyszczania. Ścieki gromadzone są również w zbiornikach bezodpływowych.

Tabela 15. Sieć kanalizacyjna na terenie Gminy Orla

Rok	2011	2012	2013	2014	2015
Długość czynnej sieci kanalizacyjnej [km]	7,7	7,7	10,2	10,2	10,2
Połączenia prowadzące do budynków mieszkalnych [szt.]	182	197	220	262	269
Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej [osoba]	506	515	539	590	616
Ilość ścieków odprowadzonych [dam³]	12,0	12,0	13,0	13,0	13,0

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Na terenie gminy znajduje się 38 przydomowych oczyszczalni ścieków, 2 oczyszczalnie ścieków (w Orli o przepustowości 40 m³/dobę oraz w Dydulach o przepustowości 15 m³/dobę), 702 bezodpływowe zbiorniki i 1 stacja zlewna.

Ponadto w gminie funkcjonują dwie zakładowe oczyszczalnie ścieków. Są to: mechaniczno-biologiczna oczyszczalnia ścieków o przepustowości 25 m³/dobę oraz biologiczna oczyszczalnia ścieków 0,63-0,8 m³/dobę. Ścieki z gospodarstw domowych w większości gromadzone są w zbiornikach bezodpływowych.

Przy okazji oczyszczania ścieków powstają osady ściekowe. Ilość powstających osadów uzależniona jest od zawartości zanieczyszczeń w ściekach, przyjętej i realizowanej technologii oczyszczania, oraz stopnia rozkładu substancji organicznych w procesie tzw. stabilizacji. Według danych GUS, na terenie Gminy Orla powstaje około 4 Mg komunalnych

osadów ściekowych rocznie. Około 75% z nich wykorzystywana jest do celów rolniczych, a pozostała ilość jest tymczasowo magazynowana.

4.5. Gospodarka odpadami

Gmina Orla nie posiada własnego składowiska odpadów – zostało ono zrehabilitowane. Niesegregowane odpady komunalne z terenu gminy przewożone są do Zakładu Zagospodarowania Odpadów w Hajnówce. Niektóre odpady powstałe w wyniku segregacji przekazywane są do specjalistycznych firm zajmujących się recyklingiem odpadów. Ilość wytworzonych odpadów komunalnych w 2015 roku przedstawia poniższe zestawienie.

Tabela 16. Ilość wytworzonych odpadów komunalnych na terenie Gminy Orla w 2015 roku

L.p.	Rodzaj odpadów	Kod odpadu	Ilość odebranych odpadów komunalnych w [Mg]
1.	Leki inne, niż wymienione w 20 01 31	10 01 32	0,014
2.	Opakowania z papieru i tektury	15 01 01	3,1
3.	Zmieszane odpady opakowaniowe	15 01 06	62,5
4.	Opakowania zawierające pozostałości substancji niebezpiecznych i nimi zanieczyszczone	15 01 10	0,1
5.	Zużyte opony	16 01 03	4,0
6.	Gleba, ziemia, w tym kamienie, inne, niż wymienione w 17 05 03	17 09 04	2,1
7.	Urządzenia zawierające freon	20 01 23	0,2
8.	Zużyte urządzenia elektryczne i elektroniczne inne, niż wymienione w 20 01 21 i 20 01 23 zawierające niebezpieczne składniki	20 01 35	0,6
9.	Zużyte urządzenia elektryczne i elektroniczne inne, niż wymienione w 20 01 21, 20 01 23 i 20 01 35	20 01 36	0,6
10.	Inne niewymienione frakcje zbierane w sposób selektywny, w tym popiół	20 01 99	12,7
11.	Inne niewymienione frakcje zbierane w sposób selektywny (odpady papieru, metali, tworzyw sztucznych, szkła)	ex 20.10.99	26,2
12.	Inne odpady nieulegające biodegradacji	20 02 03	46,1
13.	Niezagospodarowane (zmieszane) odpady komunalne	20 03 01	315,4
14.	Odpady wielkogabarytowe	20 03 07	2,6
Razem			476,214

Źródło: Materiały Urzędu Gminy Orla

Odpady komunalne na terenie Gminy Orla są segregowane. Segregacja polega na selektywnym zbieraniu: zmieszanych odpadów opakowaniowych (tworzywa sztuczne, szkło, metale, odpady wielomateriałowe, papier), popiołu i odpadów zielonych.

Pilną potrzebą jest budowa Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych, którego Gmina Orla nie posiada.

5. GOSPODARKA

5.1. Podmioty gospodarcze

Na koniec 2015 roku na terenie Gminy Orla funkcjonowały 123 podmioty gospodarcze, w tym 85 podmiotów osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, 5 podmiotów sektora publicznego, 9 spółek prawa handlowego, 5 spółdzielni oraz 12 stowarzyszeń i organizacji społecznych. Udział sektora prywatnego w działalności gospodarczej ogółem wynosił ponad 94%

Na terenie gminy przeważają jednostki gospodarcze należące do sektora prywatnego, ponadto liczba ich z roku na rok rośnie. Największą dynamikę wzrostu odnotowano wśród osób prowadzących działalność gospodarczą, co świadczy o tym, że mieszkańcy nie boją się ryzyka związanego z prowadzeniem własnej działalności, co więcej widzą perspektywy rozwoju na terenie własnej gminy.

Największym pracodawcą na terenie gminy jest Ikea Industry Poland Sp. z o.o. Oddział Orla, który zatrudnia ponad 250 osób. Do grona dużych pracodawców należą ponadto:

- Szczyty Sp. z o.o. zatrudniająca ok. 55 osób,
- Naftan Sp. z o.o. zatrudniająca ok. 45 osób.

5.2. Rolnictwo

Dominującą gałęzią gospodarki na terenie gminy jest rolnictwo. Podstawową produkcją sektora rolniczego jest produkcja roślinna.

W Gminie Orla najwięcej jest gospodarstw rolnych o powierzchni od 1 ha do mniej niż 5 ha, których liczba wynosi 422 gospodarstwa, następnie gospodarstw do 1 ha włącznie – 356 gospodarstw. Gospodarstw powyżej 10 ha do mniej niż 15 ha na terenie gminy znajduje się 104. Obserwacje pozwalają stwierdzić, iż następuje systematyczna koncentracja obszaru gruntów w obrębie gospodarstw większych, towarowych, produkujących duże ilości produktu na rynek. Dynamika tego procesu jest dość wolna, czego przyczyną jest brak alternatywnych rozwiązań socjalnych dla rolników i ich rodzin, którzy zdecydują się na zbycie swoich gospodarstw.

Tabela 17. Liczba i struktura gospodarstw rolnych

Gospodarstwa rolne ogółem	w tym				
	do 1 ha włącznie	od 1 ha do mniej niż 5 ha	od 5 ha do mniej niż 10 ha	od 10 ha do mniej niż 15 ha	15 ha i więcej
1 206	356	422	233	104	91

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2010.

Wśród zasiewów uprawiane są kukurydza, rzepak, zboża. Spowodowane to jakością gleb, które nie sprzyjają produkcji innych roślin. Wśród produkcji zwierzęcej dominuje hodowla trzody chlewnej oraz bydła.

5.3. Turystyka

Czystość środowiska, a także bliskość Puszczy Białowieskiej sprawiają, że okolice Gminy Orla stanowią atrakcyjne miejsce dla turystów. Można tu znaleźć zakątki pierwotnego krajobrazu z mokradłami, liczne gatunki ptaków, bobry i piżmaki. Lasy obfitują w runo i zwierzynę, co sprzyja wszelkim formom zbieractwa i łowiectwa.

Gmina słynie z rękodzieła ludowego. Mieszkańcy gminy wytwarzają wyroby ze słomy, brzozy, siana, wikliny czy papieru. Można tu również spotkać artystę-stolarza wykonującego tradycyjne drewniane zdobienia domów oraz gospodynie domowe zajmujące się m.in. wypiekami chleba w tradycyjny sposób.

Poniżej opiszemy szlaki turystyczne na terenie gminy:

Ścieżka przyrodniczo-leśna „Pod zielonym dębem”. Położenie ścieżki o długości ok. 1 km, to okolice miejscowości Orla tuż nad rzeką Orłanką. Interesujące miejsca to m.in.: grupa wiekowych sosen przy zakolu rzeki, strome urwisko wyrzeźbione przez wodę, tamy bobrowe, drzewa i pnie po żerowaniu bobrów, bogata roślinność wodna, leśna i łąkowa. Przy końcu ścieżki znajdują się resztki pagórka stanowiącego znane z ludowych przekazów miejsce zwane „pod zielonym dębem”.

Szlak prawosławnych świątyń – jest to szlak o długości 150 km. Przez powiat bielski prowadzi na odcinku blisko 50 km (Bielsk Podlaski–Parcewo–Spiczki–Orla–Szczyty-Dzięciołowo–granica powiatu). Szlak promuje kulturę prawosławia na północnym Podlasiu – zabytkowe w znacznej części drewniane cerkwie i inne obiekty kultury: kapliczki, krzyże wotywny. Szlak ten w swym przebiegu prezentuje m.in. różnorodny w stylu i wieku świątynie Bielska Podlaskiego, znany w całym kraju, a także za granicą sobór Świętej Trójcy w Hajnówce oraz inne ciekawe miejscowości.

Szlak turystyczny „Drzewo i Sacrum” stworzony został z myślą o ukazaniu piękna drewnianej architektury białostockiej, niezwykłości starych drewnianych chat, zabytkowych kapliczek, cerkwi i kościołów. Szlak prezentuje turystyczne i kulturowe walory terenów, przez które przebiega jego trasa (gminy: Bielsk Podlaski, Orla, Dubicze Cerkiewne,

Hajnówka, Czyże, Narew, Zabłudów). Są to obszary nierzadko pomijane na trasach wypraw turystycznych na Podlasie, a niesłusznie.

Atrakcję turystyczną stanowią także miejscowe zabytki architektury. Są to:

- Cerkiew pw. św. Michała Archanioła z 1797 r. w Orli,
- Dzwonnica z XIX w. w Orli,
- Cmentarz prawosławny w Orli,
- Cerkiew cmentarna pw. św. Cyryla i Metodego w Orli z ok. 1870 r. z częściowo zachowaną polichromią,
- Synagoga z XVII w. w Orli,
- Szczątki cmentarza żydowskiego (kirkutu) – z kilkunastoma zachowanymi macewami w Orli,
- Cerkiew pw. Ścięcia Głowy św. Jana Chrzciciela z 1785 r. w Szczytach-Dzięciołowo fundacji Jana Węgierskiego. Wewnątrz cerkwi obrazy autorstwa malarza nadwornego Jana Klemensa Branickiego Jana Mirysa,
- Dzwonnica z 1840 r. w Szczytach-Dzięciołowo,
- Kamienna figura św. Jana Nepomucena z 1758 r. w Szczytach-Dzięciołowo, pierwotnie przeznaczona dla otoczenia pałacu Branickich w Białymstoku,
- Drewniany dwór z pierwszej połowy XIX w. w Szczytach-Nowodworach,
- Kaplica Szulców na cmentarzu w Pawlinowie.

6. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA

6.1. Oświata i wychowanie

Infrastruktura oświaty na terenie Gminy Orla pozostaje w gestii władz samorządowych. Problemem dotyczącym oświaty jest niż demograficzny. Wyludnianie się terenów gminnych powoduje, że coraz mniej dzieci uczy się w Zespole Szkół z d. n. j. b. im. Ziemi Orłańskiej w Orli. Niska gęstość zaludnienia terenów wiejskich oraz mała liczba uczniów znacznie podnoszą koszty utrzymania.

Na terenie Gminy Orla opiekę przedszkolną zapewniają 2 oddziały przedszkolne w Zespole Szkół w Orli, do których na koniec roku 2015 uczęszczało 42 dzieci.

Tabela 18. System przedszkolny w Gminie Orla

Rok	2011	2012	2013	2014	2015
Liczba oddziałów	2	2	3	2	2
Liczba dzieci	34	45	52	48	42

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Gmina zarządza jedną szkołą podstawową, będącą częścią Zespołu Szkół w Orli, w której na koniec 2015 roku było 7 oddziałów szkolnych. Uczyło się w nich 112 uczniów. Poniższe zestawienie ukazuje, jak kształtowała się liczba oddziałów szkolnych oraz liczba uczniów w oddziałach w szkole podstawowej.

Tabela 19. System szkolnictwa podstawowego w Gminie Orla

Rok	2011	2012	2013	2014	2015
Liczba oddziałów	6	6	6	7	7
Liczba uczniów	107	105	94	104	112

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Szkolnictwo na poziomie gimnazjalnym zapewnia gimnazjum (część Zespołu Szkół w Orli). Na koniec 2015 roku w szkole funkcjonowały trzy oddziały, do których uczęszczało 64 uczniów.

Tabela 20. System szkolnictwa gimnazjalnego w Gminie Orla

Rok	2011	2012	2013	2014	2015
Liczba oddziałów	3	3	3	3	3
Liczba uczniów	66	50	54	61	64

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W związku z planowaną reformą systemu oświaty gimnazja będą wygaszane, natomiast zwiększy się liczba roczników w szkołach podstawowych. Na terenie gminy nie ma szkół ponadgimnazjalnych.

Do Zespołu Szkół w Orli dzieci dowożone są ze wszystkich miejscowości z terenu gminy (poza Orlą) transportem zbiorowym o charakterze zamkniętym.

6.2. Ochrona zdrowia i opieka społeczna

Usługi medyczne na terenie Gminy Orla oferowane są przez publiczne zakłady opieki zdrowotnej oraz niepubliczne praktyki lekarskie. Zakres podstawowej opieki medycznej jest wystarczający. Specjalistyczna opieka medyczna dostępna jest w poradniach oraz szpitalach w Bielsku Podlaskim oraz Hajnówce. Poniżej przedstawiamy usługi medyczne dostępne na terenie gminy.

Tabela 21. Dostępność usług medycznych na terenie Gminy Orla w 2015 r.

L.p.	Rodzaj usługi medycznej	Liczba punktów
1.	Publiczna opieka zdrowotna	1
2.	Niepubliczna opieka zdrowotna	0
3.	Placówki ambulatoryjnej opieki zdrowotnej	3
4.	Praktyki lekarskie na wsi	1
5.	Apteki i punkty apteczne	1

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Na terenie Gminy Orla dość duża liczna gospodarstw korzysta z pomocy społecznej i jest to 25,7% ogółu gospodarstw domowych. Co czwarta rodzina korzysta z jakiegokolwiek formy wsparcia. W poniższej tabeli przedstawiamy kształtowanie się tego zjawiska na przestrzeni lat 2011-2014

Tabela 22. Liczba świadczeniobiorców pomocy społecznej

Rok	2011	2012	2013	2014
Liczba gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej	119	112	116	101
Liczba osób w gospodarstwach domowych korzystająca ze środowiskowej pomocy społecznej	342	352	347	314
Udział osób korzystających z pomocy społecznej w liczbie ludności ogółem [%]	11,19	11,83	11,83	10,78

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Pomoc osobom najuboższym udzielana jest przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej. Polega na opłaceniu dożywiania dzieci w szkołach, wypłacaniu świadczeń pieniężnych lub rzeczowych, zasiłków celowych i innych form wsparcia (jak np. stypendia socjalne, czy program lekowy)

6.3. Infrastruktura społeczno-kulturalna

Na terenie Gminy Orla działa 1 biblioteka, której dla korzystających dostępne są komputery wraz z łączem internetowym. Na koniec 2015 roku na 1 placówkę biblioteczną przypadało 2868 osób.

Za działalność kulturalną w gminie odpowiada Gminny Ośrodek Kultury w Orli. Jest on organizatorem większości imprez kulturalnych na terenie gminy.

6.4. Poziom bezpieczeństwa

Nad bezpieczeństwem mieszkańców Gminy Orla czuwa Policja i Straż Pożarna. Najbliższa komenda Policji znajduje się w Bielsku Podlaskim, natomiast na terenie gminy istnieje posterunek Policji, w którym dyżur pełni dzielnicowy.

Na terenie gminy działają Ochotnicze Straże Pożarne, które posiadają swoje siedziby w miejscowościach: Orla, Malinniki, Gregorowce, Gredele, Spiczki, Reduty, Wólka Wygonowska. Najbliższa jednostka Państwowej Powiatowej Straży Pożarnej zlokalizowana jest w Bielsku Podlaskim.

Gmina na swoim terenie nie ma monitoringu. Jedyne kamery umieszczone są na budynku Urzędu Gminy i w swoim zasięgu mają budynek urzędu od strony banku oraz urzędowy parking. Planowane jest wykonanie monitoringu w Zespole Szkół w Orli oraz wykorzystanie go do poprawy stanu bezpieczeństwa w gminie.

6.5. Sport i rekreacja

Gmina Orla posiada dobre warunki do uprawiania sportu i rekreacji. Tereny gminy są atrakcyjne turystycznie i sprzyjają rekreacji. Bliskość Puszczy Białowieskiej oraz terenów nadrzecznych sprawia, iż mieszkańcy i przyjezdni chętnie spędzają tutaj wolny czas.

Ważnym elementem jest infrastruktura sportowa. W Zespole Szkół w Orli istnieje pełnowymiarowa sala gimnastyczna, która po zajęciach szkolnych może być udostępniana mieszkańcom. Ponadto na terenie szkoły są dwa boiska z programu Orlik 2012 - boisko wielofunkcyjne oraz boisko do piłki nożnej wraz ze skocznią w dal i bieżnią okólną. W miejscowości Koszele znajduje się pełnowymiarowe boisko do piłki nożnej o nawierzchni trawiastej.

7. ANALIZA REALIZACJI DOTYCHCZASOWEGO PLANU ROZWOJU GMINY ORLA

W latach 2004-2008 Gmina Orla opracowała i realizowała „Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Orla na lata 2004-2008”. W dokumencie zostały określone obszary problemowe, wskazane cele i sposoby ich osiągnięcia, źródła finansowania oraz sposób monitorowania realizacji Planu. Wyznaczone 4 cele strategiczne, to:

- A. Gmina Orla obszarem rozwoju gospodarczego dla wzrostu dochodu mieszkańców i budżetu gminy,
- B. Gmina Orla obszarem zapewniającym dostępność do wysokiej jakości infrastruktury technicznej,
- C. Gmina Orla obszarem dynamicznego rozwoju kapitału społecznego,
- D. Gmina Orla sprawnie funkcjonującą jednostką samorządu terytorialnego stosującą instrumenty zarządzania rozwojem lokalnym.

Do powyższych celów zostały przyporządkowane Strategiczne Programy Gospodarcze. Do Celu A zostało przyporządkowanych 13 programów, do których należą: wsparcie tworzenia nowych przedsiębiorstw, przyciągnięcie inwestorów zewnętrznych, poprawa jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, rozwój sieci instytucji rozwoju rolnictwa, zdynamizowanie procesu zwiększania powierzchni gospodarstw rolnych, tworzenie grup producenckich, rozwój gospodarstw ekologicznych, rozwój produkcji integrowanej, budowa stacji paliw, rozwój infrastruktury obsługi ruchu tranzytowego i transgranicznego, budowa zalewu, wyznaczenie i urządzenie szlaków turystycznych pieszych i rowerowych oraz pól biwakowych, rozwój agroturystyki.

Do Celu B zostało przyporządkowanych 9 programów: modernizacja dróg gminnych, modernizacja dróg dojazdowych do pól, modernizacja dróg, którymi gmina nie zarządza, budowa kanalizacji sanitarnej, budowa zagrodowych oczyszczalni ścieków, gdzie nie jest przewidziana budowa kanalizacji sanitarnej, gminny system gospodarki odpadami, promocja ekologicznych źródeł ciepła, gazyfikacja gminy, budowa przystanków autobusowych.

Do Celu C zostało przyporządkowanych 9 programów: program lokalnego rynku pracy, rozwój społeczeństwa informacyjnego, rozwój form kształcenia mieszkańców, rozwój szkolnictwa ponadgimnazjalnego, szkolenia zawodowe dla rolników, rozwój postaw przedsiębiorców, aktywna społeczność lokalna, promocja form rękodzieła ludowego, poszerzenie kalendarza imprez kulturalno-sportowych.

Do Celu D zostało przyporządkowanych 11 programów: polityka promocyjna gminy, pozyskiwanie funduszy pomocowych, Wieloletni Plan Inwestycyjny, budżet zadaniowy, utworzenie zakładu budżetowego, rozwój współpracy międzygminnej, rozwój współpracy zagranicznej, estetyzacja gminy, ochrona walorów ekologicznych środowiska naturalnego, opieka, konserwacja i utrzymanie pomników przyrody i zabytków, zagospodarowanie obiektów nieużytkowanych na terenie Gminy.

Większość z powyższych programów jest nadal aktualna, co oznacza, iż powinny być realizowane w pełnym zakresie czasowym. Należą do nich np. budowa i modernizacja dróg i innej infrastruktury, rozwój różnych form kształcenia, czy społeczeństwa informacyjnego, wsparcie dla rozwoju przedsiębiorstw, pozyskiwanie inwestorów zewnętrznych, środków pomocowych, itp. W zasadzie wszystkie programy, poza budową zalewu, stacji paliw, utworzenie zakładu budżetowego, budowa przystanków autobusowych.

Ponadto w zapisach Planu było 12 najważniejszych zadań o charakterze inwestycyjnym dotyczące budowy i modernizacji infrastruktury, które zostały ukazane w poniższym zestawieniu.

Tabela 23. Zadania wyznaczone do realizacji w latach 2004-2008.

L.p.	Nazwa zadania	Okres realizacji	Stopień realizacji
1.	Budowa kanalizacji sanitarnej na ulicach Bielska, Krzywa, M. Konopnickiej w Orli	2004	Zrealizowano
2.	Budowa ulicy Partyzantów w Orli	2004	Częściowo zrealizowano w roku 2014 wraz z przebudową ul. Piaskowej
3.	Modernizacja drogi dojazdowej do pól Nr 18	2004-2005	Nie zrealizowano
4.	Budowa kanalizacji na ulicy Armii Czerwonej w Orli	2005	Zrealizowano
5.	Rozbudowa gminnego systemu gospodarki odpadami	2005-2006	Zrealizowano
6.	Budowa drogi dojazdowej do pól Nr 467	2005-2006	Nie zrealizowano
7.	Budowa zbiornika małej retencji na rzece Orłanka	2005-2007	Nie zrealizowano
8.	Budowa ulicy Krzywej w Orli	2006	Zrealizowano w r. 2007
9.	Budowa kanalizacji sanitarnej w ul. Sienkiewicza w Orli	2007	Zrealizowano w r. 2008
10.	Budowa ulicy Piaskowej w Orli	2007	Zrealizowano w roku 2014
11.	Modernizacja drogi powiatowej Nr 1679 Topczykały – DK66	2007-2008	Zrealizowano
12.	Podłączenie wodociągów wiejskich ze wsi Krywiatycze i Morze do hydroforni w Orli	2007-2008	Zrealizowano

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy Orla

Z powyższego zestawienia wynika, iż większość zadań inwestycyjnych zapisanych w Planie zostało zrealizowanych. Nie zrealizowano jedynie inwestycji związanych z drogami dojazdowymi do pól oraz jedno zadanie zrealizowano częściowo.

8. ANALIZA SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych metod diagnozy sytuacji, w jakiej znajduje się wspólnota samorządowa. Służy porządkowaniu i segregacji informacji, stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony (strengths), słabe strony (weaknesses), szanse (opportunities) i zagrożenia (threats).

Zgodnie z powyższym, czynniki rozwoju podzielić można na **wewnętrzne**, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki **zewnętrzne** – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia). Podział ten

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY ORLA NA LATA 2016-2023

dokonuje się również według innego kryterium, co pozwala zidentyfikować: czynniki **pozytywne**, czyli atuty i szanse, oraz czynniki **negatywne**, czyli słabe strony i zagrożenia.

W poniższej tabeli przedstawiono wyniki analizy SWOT dla Gminy Orla

Tabela 24. Analiza SWOT dla Gminy Orla

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Atrakcyjne położenie geograficzne • Bogactwo środowiska przyrodniczego • Wysoki stopień integracji społeczności lokalnej wokół szkoły • Wysoko rozwinięta produkcja rolna • Materialne i niematerialne dziedzictwo • Czyste środowisko naturalne, bogactwo lasów, czyste wody • Dobrze wykształcona siła robocza • Dobry układ dróg lokalnych • Dobrze rozwinięta opieka zdrowotna • Przedsiębiorczość mieszkańców • Bezpieczeństwo , • Lokalizacja gminy przy głównych szlakach komunikacyjnych 	<ul style="list-style-type: none"> • Brak spójności komunikacyjnej gminy (brak połączeń wewnątrzgminnych transportem publicznym) • niezadawalający stan techniczny infrastruktury drogowej (drogi powiatowe) • Niski poziom infrastruktury kanalizacyjnej • Niewystarczające inwestycje w zakresie infrastruktury technicznej • Małe wykorzystanie walorów turystycznych gminy • Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura turystyczna
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Położenie blisko ośrodka powiatowego • Odpowiednia baza oświatowa • Możliwość pozyskania środków zewnętrznych na rozwój • Inwestorzy zewnętrzni • Rozwój funkcji turystyczno-rekreacyjnej gminy przy jednoczesnej popularyzacji aktywnych form spędzania czasu wolnego • Rozwój turystyki, w tym agroturystyki • Rozróż rolnictwa, w tym rolnictwa ekologicznego • Edukacja ekologiczna mieszkańców • Działania wspierające rozwój gospodarki niskoemisyjnej, w tym montaż kolektorów słonecznych, ogniw fotowoltaicznych • Lepsze wykorzystanie istniejącej infrastruktury sportowej • Możliwość pozyskania dotacji na rozwój przedsiębiorczości wiejskiej 	<ul style="list-style-type: none"> • Duży odpływ ludności • Niż demograficzny • Starzenie się społeczeństwa • Mała aktywność społeczna • Bliskość Puszczy Białowieskiej, regionu o większych walorach krajobrazowych i turystycznych • Spowolnienie gospodarcze • Duży fiskalizm państwa – wysokie stawki podatkowe, wysokie koszty pracy • Mało skuteczna promocja gminy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania ankietowego mieszkańców

9. WYZWANIA ROZWOJOWE

Identyfikacji wyzwań rozwojowych Gminy Orla dokonano w oparciu o kilka niezależnych od siebie źródeł informacji:

- wnioski z diagnozy społeczno-gospodarczej gminy,
- wnioski z opracowania danych statystycznych,
- wnioski z analizy SWOT gminy,
- opinie i oczekiwania mieszkańców zidentyfikowane na podstawie badań ankietowych.

Wskazane powyżej badania i analizy posłużyły w dalszej kolejności do zaprojektowania obszarów strategicznych w ramach Planu.

W wyniku zestawienia i porównania poszczególnych czynników pochodzących z ww. źródeł informacji zidentyfikowano następujące wyzwania rozwojowe Gminy Orla:

Wzmacnianie pozycji gospodarczej Gminy Orla – co w przyszłości może mieć wpływ na stabilizację finansów gminy, podniesienie warunków i jakości życia oraz pracy mieszkańców, a także skuteczne rozwiązywanie problemów społecznych (nowe miejsca pracy, zwiększanie statusu ekonomicznego mieszkańców, itd.). Wzmacnianie pozycji gospodarczej gminy jest uwarunkowane inwestycjami i interwencjami gminnymi oraz prywatnymi w następujących zakresach:

- rozwój stref aktywności gospodarczej i turystycznej, efektywne gospodarowanie przestrzenią, rozwój systemu obsługi inwestycji, promocja gospodarcza gminy,
- rozwój infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej na terenie gminy oraz branży usługowej, rozwój sieci szlaków rekreacyjnych i poznawczych, a także wielosezonowych tras rekreacyjnych, wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, np. włączanie wartości dziedzictwa w obieg gospodarczy.

Priorytetem w ramach niniejszego wyzwania są również działania ukierunkowane na podnoszenie jakości kapitału intelektualnego dla rozwoju społeczno-gospodarczego gminy. Wzmocnienie gospodarki i rozwój gminy możliwe będą jedynie dzięki wysokiej jakości kapitału ludzkiego, społecznego i intelektualnego. Należy sprawić, by osoby wykształcone pochodzące z terenu gminy zechciały do niej wrócić oraz przyciągnąć nowych mieszkańców.

Doskonalenie usług publicznych – oznacza utrzymywanie wysokiego standardu wszelkich usług świadczonych przez samorząd na rzecz swoich klientów, a także we współpracy z innymi podmiotami w celu osiągnięcia kompletności i komplementarności oferty usługowej oraz jej efektywności kosztowej. Realizacja tego wyzwania jest istotna m.in. ze względu na atrakcyjność osadniczą gminy. Mieszkańcy gminy w ankietach zwracali np.

uwagę na niską, ich zdaniem, jakość świadczenia usług przez Urząd Gminy. Zwiększają się wymagania jakościowe i ilościowe mieszkańców w stosunku do świadczonych usług publicznych. Kompletność i wysoka jakość usług publicznych będzie atutem przy pozyskiwaniu nowych klientów, za którymi często podążają środki budżetowe (np. subwencja oświatowa, kontrakty z NFZ, itp.). Gmina Orla musi tak kształtować własną paletę i standardy usług publicznych, aby być konkurencyjną względem sąsiednich gmin. Doskonalenie usług publicznych stanowi ponadto założenie krajowej i regionalnej polityki rozwoju, co pozwala wnioskować o wysokim priorytecie i o możliwościach dofinansowywania działań w tym zakresie w kolejnych latach.

Poprawa parametrów środowiska naturalnego – oznacza stałą dbałość o zwiększanie zasobów infrastruktury zapobiegającej przedostawaniu się zanieczyszczeń do środowiska, edukację ekologiczną mieszkańców oraz wprowadzanie nowych technologii. W związku z powyższym, dla poprawy parametrów ochrony środowiska, istotnymi są: sukcesywna redukcja emisji zanieczyszczeń do powietrza, promocja i wsparcie dla rozwoju transportu zrównoważonego, kompleksowa modernizacja energetyczna budynków, wprowadzanie mechanizmów wspierających stosowanie nowoczesnych technologii oraz odnawialnych źródeł energii, rozwój infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, doskonalenie gospodarki odpadami. Priorytetem powinno być wzmocnienie świadomości ekologicznej mieszkańców, którzy poprzez swoją postawę i działania mają ogromny wpływ na poziom bezpieczeństwa ekologicznego gminy. Wskazane działania posłużą nie tylko poprawie parametrów ochrony środowiska, ale są również elementem wysokiej jakości oferty usług publicznych. W ramach tego obszaru znalazły się również zagadnienia związane z zarządzaniem kryzysowym i zapobieganiem skutkom klęsk żywiołowych.

Nowoczesne zarządzanie publiczne oraz aktywizacja mieszkańców – konieczność integracji i ściślejszej współpracy władz samorządowych z mieszkańcami, pogłębiania współpracy międzysektorowej i międzyorganizacyjnej, a także w relacjach pomiędzy gminami sąsiednimi, powiatem bielskim oraz partnerami społecznymi i gospodarczymi. Stanowi ona odpowiedź na rosnące oczekiwania klientów względem organów administracji publicznej. W swojej treści nawiązuje do zapisów Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie oraz strategii „Sprawne Państwo 2020”, która ma doprowadzić do zwiększenia skuteczności i efektywności państwa otwartego na współpracę z obywatelami. Współpraca międzysektorowa oznacza wdrożenie mechanizmów i procedur partycypacji – włączanie mieszkańców w proces zarządzania sprawami publicznymi. Wspieranie aktywności obywatelskiej oraz partycypacji społecznej mieszkańców obejmować powinno edukację obywatelską, promocje różnych form i sposobów zaangażowania obywatelskiego, usprawnienie procedur informowania i konsultacji, wsparcie organizacji pozarządowych oraz rozwój finansowych i pozafinansowych form współpracy. Konieczność partnerskiej współpracy międzysamorządowej wynika m.in. z powszechnie wyrażanego przekonania, iż nadszedł właściwy moment w realiach polityki regionalnej i krajowej, aby budować „wspólnotę interesów” ponad granicami administracyjnymi poszczególnych gmin.

Przewidywane instrumenty realizacji polityki rozwoju w latach 2014-2020 warunkują konieczność zacieśnienia współpracy i skoordynowania działań różnych partnerów, co pozwoli na podniesienie spójności i konkurencyjności regionów, a jednocześnie uprawdopodobnia zaistnienie efektu synergii. Korzyści ze współdziałania należy rozpatrywać nie tylko poprzez pryzmat łatwiejszego pozyskiwania środków zewnętrznych w nowym okresie programowania europejskiego (2014-2020), ale przede wszystkim jako budowanie podstaw dla trwałości rozwoju, szczególnie po 2020 r.

10. WIZJA I MISJA ROZWOJU

Wizja rozwoju stanowi projekcję, opis pożądanego stanu rzeczywistości Gminy Orla w perspektywie kilku najbliższych lat. Określa stan docelowy, do którego dążyć będą wszyscy zaangażowani partnerzy, tj. władze samorządowe gminy, partnerzy społeczni i gospodarczy oraz mieszkańcy, wykorzystując przy tym możliwości płynące z własnych atutów i szans pojawiających się w otoczeniu. Wizja ukierunkowana jest prognostycznie, określa cel, do jakiego zmierza cała wspólnota obszaru gminy. Wskazuje ona zasadniczy kierunek podejmowanych działań.

WIZJA

Dzięki współpracy i zaangażowaniu władz lokalnych, partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańców Gmina Orla jest miejscem, które wyróżnia atrakcyjny standard życia i dostęp do usług publicznych wysokiej jakości

Gmina Orla w pełni korzysta ze swojego położenia, walorów środowiskowych i kulturowych rozwijając konkurencyjne sektory gospodarki, przedsiębiorczość oraz ofertę spędzania czasu wolnego

Sposobem urzeczywistnienia zakładanej wizji jest misja. Misja określa nadrzędny cel rozwoju Gminy Orla. Zgodnie z misją, władze samorządowe gminy pełnią rolę inicjatora dla realizacji przedsięwzięć zgodnych z *Planem Rozwoju Lokalnego Gminy Orla na lata 2016-2023*, a podejmowanych przez różnych aktorów życia społecznego i gospodarczego. Ponadto władze samorządowe są także realizatorem własnych projektów, leżących w zadaniach własnych oraz we współpracy z innymi jednostkami samorządu terytorialnego, zmierzających do zrównoważonego rozwoju gminy, promowania jej walorów, ułatwiania współpracy różnorodnych partnerów i wdrażania innowacyjnych rozwiązań.

MISJA

Chcemy, by nasza gmina stała się miejscem gwarantującym atrakcyjne warunki życia, pracy oraz wypoczynku wszystkim jej mieszkańcom oraz gościom i inwestorom

Deklarujemy partnerskie współdziałanie na rzecz jak najlepszego wykorzystania

unikatowych zasobów środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego, przedsiębiorczości oraz zaangażowania mieszkańców celem zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego naszej gminy

11. MATRYCA OPERACYJNA

Nawiązując do Wizji i Misji rozwoju Gminy Orla ze względu na stworzenie w perspektywie długookresowej największych możliwości wzrostu wyodrębniono 4 priorytetowe obszary rozwoju:

<i>Obszar 1</i>	<i>Obszar 2</i>	<i>Obszar 3</i>	<i>Obszar 4</i>
GOSPODARKA EDUKACJA RYNEK PRACY	PRZYJAZNE ŚRODOWISKO NATURALNE	KOMFORT I JAKOŚĆ ŻYCIA MIESZKAŃCÓW	ZARZĄDZANIE I KAPITAŁ SPOŁECZNY

Są one względem siebie równoważne i uzupełniają się. Nie jest bowiem możliwa sprawna i efektywna realizacja zapisów Planu przy braku integracji poszczególnych działań, np. bez intensywnych działań z zakresu ochrony środowiska nie ma mowy o wykreowaniu odpowiedniej oferty czasu wolnego związanej z rekreacją, co z kolei ściśle powiązane jest z działaniami inwestycyjnymi. Należy podkreślić umowność podziałów „obszarowych” i docelową horyzontalność kierunków interwencji.

W ramach każdego z powyższych obszarów zdefiniowano **cel strategiczny**, będący celem o charakterze długofalowym (o terminie realizacji sięgającym do 2023 roku), wskazujący na generalny kierunek postępowania w realizacji założonej wizji rozwoju w danym zakresie tematycznym. **Cele operacyjne**, dotyczące średniego horyzontu czasowego, wskazują określone narzędzia i sposoby realizacji wspomnianych celów strategicznych. Wyodrębnione **kierunki interwencji** – kluczowe grupy zadań i projektów do realizacji – służą urzeczywistnieniu założonych celów. Stanowią one ogólne ramy koncentracji aktywności programowej, finansowej i organizacyjnej w perspektywie długofalowej.

Ponadto, dla zapewnienia kontroli nad stopniem realizacji poszczególnych celów *Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Orla na lata 2016-2023*, stworzono listę rekomendowanych mierników. Mierniki te są użyteczne przede wszystkim w czasie dokonywania monitoringu realizacji oraz aktualizacji dokumentu. Lista mierników stanowi bazową propozycję, która podczas prowadzenia procesów monitorowania i przeglądu strategicznego może być modyfikowana i uzupełniana – zgodnie z potrzebami jednostek wdrażających. Niniejszy Plan nie ogranicza się w swych zapisach wyłącznie do operacji realizowanych bezpośrednio przez władze samorządowe, ale dotyczy całej wspólnoty gminnej, czyli wszystkich organizacji,

instytucji i podmiotów, działających na rzecz rozwoju gminy. Realizacja zapisów Planu odbywać się powinna poprzez budowę i rozwijanie sieci aktywnej współpracy międzysektorowej i międzyorganizacyjnej, czyli zgodnie z kluczowymi zasadami polityki strukturalnej Unii Europejskiej.

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY ORLA NA LATA 2016-2023

Rysunek 8. Schemat celów Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Orla na lata 2016-2023

Obszar 1 GOSPODARKA EDUKACJA RYNEK PRACY	Obszar 2 PRZYJAZNE ŚRODOWISKO NATURALNE	Obszar 3 KOMFORT I JAKOŚĆ ŻYCIA MIESZKAŃCÓW	Obszar 4 ZARZĄDZANIE I KAPITAŁ SPOŁECZNY
<p>Cel strategiczny:</p> <p>Silna pozycja gospodarcza gminy bazująca na wiedzy i przedsiębiorczości mieszkańców, wysokiej atrakcyjności inwestycyjnej oraz rozwiniętej ofercie spędzania czasu wolnego</p>	<p>Cel strategiczny:</p> <p>Wysoki poziom bezpieczeństwa ekologicznego gminy</p>	<p>Cel strategiczny:</p> <p>System usług publicznych wysokiej jakości dostosowany do potrzeb społecznych</p>	<p>Cel strategiczny</p> <p>Zarządzanie partnerskie sprawami publicznymi</p>
<p>Cele operacyjne:</p> <p>I.1. Wysoki potencjał intelektualny dla rozwoju społeczno-gospodarczego gminy</p> <p>I.2. Rozwój przedsiębiorczości oraz wspieranie zatrudnienia</p> <p>I.3. Wzrost atrakcyjności inwestycyjnej gminy</p> <p>I.4. Rozwój oferty spędzania czasu wolnego</p>	<p>Cele operacyjne:</p> <p>II.1. Skuteczny system ochrony środowiska</p> <p>II.2. Efektywny system zarządzania kryzysowego</p>	<p>Cele operacyjne:</p> <p>III.1. Wysoka dostępność komunikacyjna gminy</p> <p>III.2. Rozwój oferty rekreacyjno-sportowej oraz kulturalnej</p> <p>III.3. Poprawa bezpieczeństwa zdrowotnego i społecznego</p>	<p>Cele operacyjne:</p> <p>IV.1. Sprawne i efektywne zarządzanie publiczne</p> <p>IV.2. Wzmacnianie aktywności obywatelskiej oraz partycypacji społecznej mieszkańców</p> <p>IV.3. Wzmacnianie tożsamości lokalnej i spójności społecznej</p>

Źródło: Opracowanie własne

OBSZAR PRIORYTETOWY I

GOSPODARKA EDUKACJA I RYNEK PRACY

Cel strategiczny:

Silna pozycja gospodarcza gminy bazująca na wiedzy i przedsiębiorczości mieszkańców, wysokiej atrakcyjności inwestycyjnej oraz rozwiniętej ofercie czasu wolnego

MIERNIKI OSIĄGNIĘĆ		
Cel operacyjny	Proponowane mierniki monitorowania celu	Źródło
Cel operacyjny I.1. Wysoki potencjał intelektualny dla rozwoju społeczno-gospodarczego gminy	Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym	Dane gminy
	Liczba godzin doradztwa zawodowego i dynamika zmian	Dane gminy i/lub Starostwa Powiatowego w Bielsku Podlaskim
	Udział mieszkańców w różnych formach kształcenia przez całe życie	Dane gminy, organizacji pozarządowych, PUP w Bielsku Podlaskim
	Edukacyjna wartość dodana	Dane komisji egzaminacyjnych
Cel operacyjny I.2. Rozwój przedsiębiorczości oraz wspieranie zatrudnienia	Liczba podmiotów zarejestrowanych w systemie REGON na 100 zarejestrowanych podmiotów	Dane CEIDG i/lub GUS
	Relacja liczby podmiotów nowo zarejestrowanych do liczby wykreślonych	Dane CEIDG i/lub GUS
	Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	Dane CEIDG i/lub GUS
	Udział osób długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych	Dane PUP w Bielsku Podlaskim
	Liczba gospodarstw rolnych prowadzących aktywną działalność rolniczą	Dane gminy i/lub GUS
	Przeciętna powierzchnia gospodarstwa rolnego	Dane gminy i/lub GUS
Cel operacyjny I.3. Wzrost atrakcyjności inwestycyjnej gminy	Wpływy do budżetu gminy z CIT na 1 mieszkańca	Dane gminy
	Liczba nowych podmiotów gospodarczych zarejestrowanych na terenie gminy	Dane CEIDG i/lub GUS
Cel operacyjny I.4. Rozwój oferty czasu wolnego	Infrastruktura turystyczno - gastronomiczna	Dane gminy i/lub GUS
	Długość urządzonych i oznakowanych wielofunkcyjnych tras na terenie gminy	Dane gminy
	Liczba uczestników imprez ponadlokalnych bazujących na tradycjach i specyfice gminy	Dane gminy

Cel operacyjny I.1. Wysoki potencjał intelektualny dla rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

Strategia postępowania:

Gospodarka i sfera edukacji oraz podnoszenia kapitału intelektualnego stanowią system naczyń połączonych. Ich odpowiednia integracja jest warunkiem trwałego i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego gminy (gospodarka dla edukacji, edukacja dla gospodarki). Silna gospodarka lokalna może zostać osiągnięta jedynie dzięki wysokiej jakości kapitału ludzkiego, społecznego i intelektualnego, a rozwój zasobów ludzkich jest możliwy w szczególności w korelacji i przy wykorzystaniu zasobów ekonomicznych.

Działania ukierunkowane na podnoszenie jakości kapitału intelektualnego dla rozwoju społeczno-gospodarczego gminy będą realizowane w sposób kompleksowy, obejmując wszystkie etapy edukacji, począwszy od edukacji przedszkolnej, stymulującej rozwój intelektualny i społeczny dziecka, na kształtowaniu i promocji postaw związanych z uczeniem się przez całe życie czy zmianą kwalifikacji na różnych etapach życia kończąc. Interwencje będą miały zarówno charakter miękki, jak i twardy. Planuje się m.in. rozszerzenie oferty edukacyjnej – przy szczególnym uwzględnieniu kształcenia kompetencji kluczowych, oraz wdrożenie mechanizmów odkrywania, kształtowania i wspierania talentów, przy równoczesnej pomocy osobom ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi. Podjęte zostaną starania celem zapewnienia stałej opieki medycznej w placówkach oświatowych. Modernizowana i rozwijana będzie baza oświatowa. Jest to również szansa na uzupełnienie oferty kulturalno-oświatowej poprzez wykreowanie nowego centrum kulturalnego danej miejscowości.

Priorytetem pozostaje ponadto rozwijanie współpracy z placówkami prowadzącymi kształcenie zawodowe (rozwój oferty edukacyjnej i jakości kształcenia zawodowego – z uwzględnieniem potrzeb rynku pracy), realizacja programów współpracy z pracodawcami, a także jednostkami naukowymi i uczelniami wyższymi. W tym kontekście ważna będzie poprawa dostępności, jakości i efektywności usług w zakresie planowania i rozwoju kariery zawodowej (doradztwo zawodowe).

<i>Kierunki interwencji</i>	<i>Jednostka koordynująca</i>	<i>Kluczowi partnerzy</i>
I.1.1. Modernizacja i rozwój bazy oświatowej, dbałość o właściwe wyposażenie szkół	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, placówki oświatowe, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe
I.1.2. Poprawa jakości i dostępności usług w zakresie edukacji przedszkolnej	Gmina, podmioty prywatne i społeczne	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, placówki oświatowe
I.1.3. Rozwijanie oferty zajęć pozalekcyjnych przy szczególnym uwzględnieniu kształcenia kompetencji kluczowych (językowych,	Gmina, placówki oświatowe	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, placówki oświatowe, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, instytucje kultury

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY ORLA NA LATA 2016-2023

Kierunki interwencji	Jednostka koordynująca	Kluczowi partnerzy
matematyczno-przyrodniczych, TIK, kreatywnych, przedsiębiorczości)		
I.1.4. Wsparcie mechanizmów odkrywania, kształtowania i wspierania talentów (np. wsparcie uzdolnionej młodzieży poprzez system stypendiów i nagród)	Gmina, placówki oświatowe	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna, placówki oświatowe, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, instytucje kultury
I.1.5. Poprawa dostępności i jakości oraz efektywności usług w zakresie planowania i rozwoju kariery zawodowej	Gmina, placówki oświatowe	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, placówki oświatowe, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna, PUP w Bielsku Podlaskim, izby gospodarcze, organizacje przedsiębiorców
I.1.6. Współpraca z innymi podmiotami w zakresie rozwoju kształcenia zawodowego, w szczególności rozwój oferty edukacyjnej z uwzględnieniem potrzeb rynku pracy	Gmina, placówki oświatowe	Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, placówki oświatowe, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna, PUP w Bielsku Podlaskim, izby gospodarcze, organizacje przedsiębiorców
I.1.7. Kształtowanie postaw uczenia się przez całe życie oraz zdobywania nowych kompetencji	Gmina, placówki oświatowe	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, placówki oświatowe, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, PUP w Bielsku Podlaskim
I.1.8. Zapewnienie stałej opieki medycznej (lekarskiej, stomatologicznej) w placówkach oświatowych	Gmina, placówki oświatowe	Placówki ochrony zdrowia, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe
I.1.9. Pomoc osobom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i rozwojowymi	Gmina, placówki oświatowe	Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, instytucje kultury

Cel operacyjny I.2. Rozwój przedsiębiorczości oraz wspieranie zatrudnienia

Strategia postępowania:

Strategia postępowania w ramach niniejszego celu będzie bazować na budowaniu aspiracji i postaw przedsiębiorczych wśród mieszkańców, w szczególności wśród ludzi młodych.

Zakłada się dynamizowanie rozwoju gospodarczego gminy poprzez kreowanie korzystnego klimatu dla rozwoju przedsiębiorczości. Wzmacnianie przedsiębiorczości ukierunkowane będzie na rozwój systemu doradztwa i wsparcia dla przedsiębiorczości, opartego na aktywnej, odpowiadającej rzeczywistym potrzebom przedsiębiorców,

działalności instytucji otoczenia biznesu, gwarantujących - poza działalnością merytoryczną – szeroką i łatwo dostępną ofertę instrumentów zwrotnych.

Atrakcyjną formułą współdziałania przedsiębiorców powinny stawać się w najbliższych latach powiązania kooperacyjne. Zgodnie z tym strategia postępowania będzie ukierunkowana na wzmocnienie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw poprzez stymulowanie współpracy podmiotów gospodarczych - promocja i wsparcie dla wszelkiego rodzaju zrzeszeń przedsiębiorców jako forów pomocy wzajemnej, dokształcania, poradnictwa ekonomicznego i prawnego, a także troski o wzajemne interesy.

Podjęmowane będą równocześnie kroki zmierzające do unowocześnienia rolnictwa – gałęzi gospodarki posiadającej długotrwałe tradycje lokalne. Priorytetem w tym zakresie pozostają: umocnienie rozwojowych gospodarstw rolniczych poprzez adresowany system doradztwa produkcyjnego, organizacyjnego i ekonomicznego, oraz koordynacja gospodarki przestrzennej, w tym w zakresie ewidencji gruntów, scalania i wymiany ziemi rolniczej. Zakłada się ponadto wsparcie tworzenia różnorodnych grupowych form współdziałania producentów (np. grup producenckich) oraz w zakresie zaopatrzenia w surowce, użytkowania maszyn, standaryzacji i zbytu produkcji.

Ważnym elementem polityki nastawionej na rozwój przedsiębiorczości oraz wspieranie zatrudnienia będzie współpraca z Powiatowym Urzędem Pracy w Bielsku Podlaskim i innymi podmiotami, których celem jest przeciwdziałanie bezrobociu i poprawa sytuacji na rynku pracy.

<i>Kierunki interwencji</i>	<i>Jednostka koordynująca</i>	<i>Kluczowi partnerzy</i>
I.2.1. Kształtowanie cech przedsiębiorczych wśród młodzieży	Gmina, placówki oświatowe	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, placówki oświatowe, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, rolnicy, izby gospodarcze
I.2.2. Współpraca z organizacjami otoczenia biznesu w zakresie poszerzenia oferty szkoleń, informacji i doradztwa z zakresu przedsiębiorczości (nowa perspektywa finansowa UE 2014-2020) oraz poprawa dostępności zwrotnych instrumentów finansowania działalności przedsiębiorstw	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, placówki oświatowe, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, rolnicy, izby gospodarcze, organizacje otoczenia biznesu
I.2.3. Umocnienie rozwoju gospodarstw rolniczych poprzez adresowany system doradztwa produkcyjnego, organizacyjnego, ekonomicznego	Gmina, ośrodki doradztwa rolniczego	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, rolnicy, izby rolne
I.2.4. Koordynacja gospodarki przestrzennej, w tym w zakresie ewidencji, scalania gruntów	Gmina	Właściciele gruntów, rolnicy, przedsiębiorcy

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY ORLA NA LATA 2016-2023

<i>Kierunki interwencji</i>	<i>Jednostka koordynująca</i>	<i>Kluczowi partnerzy</i>
I.2.5. Promocja i wsparcie dla wszelkiego rodzaju zrzeszeń przedsiębiorców, w tym wspieranie tworzenia różnorodnych grupowych form współdziałania producentów (np. grup producenckich) oraz w zakresie zaopatrzenia w surowce, użytkowania maszyn, standaryzacji i zbytu produkcji.	Gmina, ośrodki doradztwa rolniczego	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, gmina, rolnicy, przedsiębiorcy, zrzeszenia przedsiębiorców, izby gospodarcze, organizacje pozarządowe
I.2.6. Współpraca z Powiatowym Urzędem Pracy w Bielsku Podlaskim i innymi podmiotami na rzecz zwiększenia zatrudnienia i przeciwdziałania bezrobociu.	Gmina, GOPS	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, Powiatowy Urząd Pracy w Bielsku Podlaskim, rolnicy, przedsiębiorcy, zrzeszenia przedsiębiorców, izby gospodarcze, organizacje pozarządowe
I.2.7. Wdrożenie mechanizmów wsparcia dla rozwoju i upowszechnienia zawodów ginących.	Gmina, GOK	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, Powiatowy Urząd Pracy w Bielsku Podlaskim, rolnicy, przedsiębiorcy, zrzeszenia przedsiębiorców, izby gospodarcze, organizacje pozarządowe

Cel operacyjny I.3. Wzrost atrakcyjności inwestycyjnej gminy

Strategia postępowania:

Warunkiem rozwoju gospodarczego gminy jest sprawna i efektywna polityka inwestycyjna, bazująca na atrakcyjnej ofercie dla inwestorów i racjonalnym gospodarowaniu przestrzenią.

Mając na uwadze powyższe, zaplanowano m.in. działania ukierunkowane na rozwój stref aktywności gospodarczej i turystycznej na terenie gminy. Wiązać się to będzie z procesami gospodarowania przestrzenią, uwzględniającymi scalanie gruntów czy zmianę przeznaczenia gruntów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, a także regulację własnościową gruntów, które tego wymagają, oraz uzbrajanie w infrastrukturę komunalną i komunikacyjną. Konieczna będzie implementacja i ciągłe doskonalenie systemu obsługi inwestycji oraz intensyfikacja działań w zakresie przyciągania inwestorów (sprawna i efektywna promocja potencjału gospodarczego gminy). Elementem częstokroć decydującym o konkurencyjności inwestycyjnej gminy są nowoczesne technologie teleinformatycznych i komunikacyjnych (ICT), stąd interwencja strategiczna ukierunkowana będzie na wsparcie ich rozwoju i upowszechnianie.

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY ORLA NA LATA 2016-2023

Kierunki interwencji	Jednostka koordynująca	Kluczowi partnerzy
I.3.1. Rozwój stref aktywności gospodarczej i turystycznej na terenie gminy.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Instytucje Otoczenia Biznesu, przedsiębiorcy, zrzeszenia przedsiębiorców, izby gospodarcze, organizacje pozarządowe
I.3.2. Efektywne gospodarowanie przestrzenią – bieżące aktualizowanie dokumentów planistycznych, scalanie gruntów pod inwestycje, skupowanie gruntów, wymiana, uzbrajanie, itp.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Instytucje Otoczenia Biznesu, przedsiębiorcy, zrzeszenia przedsiębiorców, izby gospodarcze, organizacje pozarządowe, właściciele gruntów
I.3.3. Rozwój systemu obsługi inwestycji.	Gmina, instytucje otoczenia biznesu	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Instytucje Otoczenia Biznesu, przedsiębiorcy, zrzeszenia przedsiębiorców, izby gospodarcze, organizacje pozarządowe
I.3.4. Promocja potencjału gospodarczego gminy.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Instytucje Otoczenia Biznesu, przedsiębiorcy, zrzeszenia przedsiębiorców, izby gospodarcze, organizacje pozarządowe, media
I.3.5 Wsparcie rozwoju i upowszechnianie nowoczesnych technologii teleinformatycznych i komunikacyjnych (ICT).	Gmina	Firmy teleinformatyczne, Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Instytucje Otoczenia Biznesu, przedsiębiorcy, zrzeszenia przedsiębiorców, izby gospodarcze, organizacje pozarządowe, media

Cel operacyjny I.4. Rozwój oferty czasu wolnego

Strategia postępowania:

Gminę Orla charakteryzuje bogactwo walorów przyrodniczo-krajobrazowych oraz materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego, decydujące o jej atrakcyjności rekreacyjno-wypoczynkowej, w tym m.in.:

- lokalizacja na cennych przyrodniczo obszarach, m.in. w okolicach Puszczy Białowieskiej,
- bliskość ośrodka powiatowego,
- przebiegające przez obszar gminy szlaki turystyczne o znaczeniu lokalnym i regionalnym,
- materialne dziedzictwo kulturowe (zespoły i obiekty architektury sakralnej, tradycyjnego budownictwa wiejskiego,

- niematerialne dziedzictwo kulturowe (folklor, ginące zawody),
- duży potencjał turystyczny.

Wykorzystanie tego potencjału wymaga podejmowania konsekwentnych działań w kierunku promowania posiadanych zasobów, które stanowić powinny bazę dla konkurencyjnej oferty spędzania czasu wolnego, w szczególności w zakresie rekreacji i wypoczynku oraz "małej turystyki".

W związku z powyższym, zakłada się tworzenie warunków dla rozwoju i modernizacji infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej na terenie gminy oraz wspieranie rozwoju branży usługowej, działającej na rzecz odwiedzających i mieszkańców gminy. Ważny element bazy stanowić winny gospodarstwa agroturystyczne. Ze względu na wyjątkowość środowiska naturalnego, konieczne będą działania nastawione na funkcjonalne zarządzanie przestrzenią, w tym porządkowanie i rozwój terenów zielonych oraz zagospodarowanie rekreacyjne i turystyczne wybranych obszarów na terenie gminy, np. rzek. Rozwijana będzie sieć szlaków rekreacyjnych i poznawczych, a także wielosezonowych tras rekreacyjnych, zintegrowanych z ciągami na terenach sąsiednich. Będą one łączyć najciekawsze przyrodniczo i kulturowo obszary gminy, które powinny zostać odpowiednio oznakowane (wizualizacja turystyczna). Oferta czasu wolnego kreowana będzie również poprzez wdrażanie mechanizmów włączających wartości dziedzictwa w obieg gospodarczy oraz tworzenie i efektywne wykorzystywanie produktów lokalnych. Promocja turystyczna w oparciu o walory przyrodniczo-kulturowe gminy ukierunkowana będzie na wykreowanie pozytywnego wizerunku gminy - jako atrakcyjnego miejsca dla organizacji wypoczynku weekendowego oraz dłuższego pobytu.

<i>Kierunki interwencji</i>	<i>Jednostka koordynująca</i>	<i>Kluczowi partnerzy</i>
I.4.1. Tworzenie warunków dla rozwoju i modernizacji infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej na terenie gminy.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Instytucje Otoczenia Biznesu, przedsiębiorcy, zrzeszenia przedsiębiorców, mieszkańcy, izby gospodarcze, organizacje pozarządowe
I.4.2. Wspieranie rozwoju branży usługowej, działającej na rzecz odwiedzających i mieszkańców gminy.	Instytucje otoczenia biznesu	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Instytucje Otoczenia Biznesu, przedsiębiorcy, zrzeszenia przedsiębiorców, mieszkańcy, izby gospodarcze, organizacje pozarządowe
I.4.4. Kontynuowanie rozwoju sieci szlaków rekreacyjnych i poznawczych	Organizacje pozarządowe	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Instytucje Otoczenia Biznesu, przedsiębiorcy, zrzeszenia przedsiębiorców, mieszkańcy izby gospodarcze, organizacje pozarządowe, gminy sąsiadujące, instytucje kultury

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY ORLA NA LATA 2016-2023

<i>Kierunki interwencji</i>	<i>Jednostka koordynująca</i>	<i>Kluczowi partnerzy</i>
I.4.5. Rozwój i integracja wielosezonowych tras rekreacyjnych wewnątrz gminy, a także z terenami sąsiednimi.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Instytucje Otoczenia Biznesu, przedsiębiorcy, zrzeszenia przedsiębiorców, mieszkańcy, izby gospodarcze, organizacje pozarządowe, gminy sąsiadujące, instytucje kultury
I.4.6. Współpraca z sąsiednimi jednostkami samorządu terytorialnego w zakresie kreowania oferty czasu wolnego, w tym m.in. tworzenie wspólnego kalendarza imprez, organizacja imprez o charakterze ponadlokalnym, bazujących na tradycji i specyfice gminy.	Gmina, GOK	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Instytucje Otoczenia Biznesu, przedsiębiorcy, zrzeszenia przedsiębiorców, mieszkańcy, izby gospodarcze, organizacje pozarządowe, gminy sąsiadujące, instytucje kultury
I.4.7. Zachowanie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego gminy i włączanie go w ofertę czasu wolnego.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, instytucje kultury, Wojewódzki Konserwator Zabytków, właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych
I.4.8. Oznakowanie szlaków i obiektów – wizualizacja turystyczna.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, sąsiednie gminy, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, instytucje kultury, Wojewódzki Konserwator Zabytków, organizacje turystyczne
I.4.9. Porządkowanie i zagospodarowywanie terenów zielonych.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe
I.4.10. Zagospodarowanie rekreacyjne i turystyczne obszarów na terenie gminy, np. rzek	Gmina, przedsiębiorcy	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, kluby sportowe
I.4.11 Promocja turystyczna w oparciu o walory przyrodniczo-kulturowe gminy.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, sąsiednie gminy, organizacje turystyczne
I.4.12 Wsparcie dla rozwoju turystyki, w tym agroturystyki .	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, przedsiębiorcy, rolnicy, otoczenie biznesu

OBSZAR PRIORYTETOWY II

PRZYJAZNE ŚRODOWISKO NATURALNE

Cel strategiczny:

Wysoki poziom bezpieczeństwa ekologicznego gminy

MIERNIKI OSIĄGNIĘĆ		
Cel operacyjny	Proponowane mierniki monitorowania celu	Źródło
Cel operacyjny II.1. Skuteczny system ochrony środowiska	Wysokość środków finansowych wydatkowana na rozwój sieci wodociągowej	Dane gminy
	Wysokość środków finansowych wydatkowanych na rozwój sieci kanalizacyjnej	Dane gminy
	Liczba projektów dot. wymiany źródeł grzewczych w gospodarstwach domowych na nowoczesne ekologiczne i/lub liczba beneficjentów z terenu gminy	Dane gminy
	Liczba projektów dot. zwiększenia efektywności energetycznej w budynkach użyteczności publicznej	Dane gminy
Cel operacyjny II.2. Efektywny system zarządzania kryzysowego	Liczba międzyinstytucjonalnych ćwiczeń z zarządzania i reagowania kryzysowego	Dane gminy i/lub Państwowej Straży Pożarnej i/lub Ochotniczej Straży Pożarnej
	Liczba godzin zajęć szkolnych w ramach kształtowania i promocji postaw właściwych w odniesieniu do sytuacji kryzysowych	Dane gminy
	Suma środków publicznych przeznaczonych na poprawę stanu specjalistycznego wyposażenia dla jednostek OSP	Dane gminy

Cel operacyjny II.1. Skuteczny system ochrony środowiska

Strategia postępowania:

Zgodnie z założeniami Strategii Rozwoju Województwa do 2020 roku, dbałość o stan środowiska naturalnego, przy uwzględnieniu potrzeb bieżących i przyszłych pokoleń, stanowić powinna elementarne zobowiązanie każdego mieszkańca Podlasia. Skuteczna ochrona środowiska pozostaje wyzwaniem także dla Gminy Orla i wszystkich jej mieszkańców.

W związku z powyższym, w ramach Planu Rozwoju Lokalnego Gminy zakłada się kompleksowe działania interwencyjne o różnorodnym charakterze, m.in.:

- spójne i kompleksowe zarządzanie dostępem do zasobów środowiska, w tym zrównoważone wykorzystanie dla rozwoju oferty czasu wolnego,
- bezpośrednia i pośrednia ochrona, zapobieganie i likwidacja negatywnych dla środowiska skutków działalności człowieka, w tym ochrona obszarowych form ochrony przyrody oraz zapewnienie ochrony gatunkowej ptaków i nietoperzy podczas prac związanych z termomodernizacją budynków i innych prac remontowo-budowlanych,
- wzmacnianie świadomości ekologicznej mieszkańców, w tym edukacja ekologiczna,
- zapobieganie powstawaniu zanieczyszczeń i innych uciążliwości,
- racjonalna gospodarka odpadami.

Szczególnie istotne dla podniesienia standardu zamieszkania na terenie gminy, zwiększenia bezpieczeństwa ekologicznego oraz poprawy jej wizerunku będzie zapewnienie lepszego dostępu do infrastruktury technicznej, zwłaszcza sieci kanalizacyjnej i wodociągowej (kompleksowa ochrona zasobów wodnych). Szczególną potrzebą jest doskonalenie regionalnej i lokalnej polityki energetycznej, która przyczyni się do poprawy stanu środowiska oraz jakości życia mieszkańców poprzez rozwój zrównoważonej mobilności (wzmacnianie systemów transportu publicznego, integracja różnych środków transportu, inwestycje z zakresu tworzenia udogodnień dla ruchu rowerowego), realizację zadań z zakresu poprawy efektywności energetycznej (kompleksowa termomodernizacja budynków) i likwidację źródeł niskiej emisji (wymiana źródeł ciepła w indywidualnych gospodarstwach domowych, sukcesywna likwidacja nieekologicznych źródeł ciepła). Działania te będą możliwe do realizacji m.in. dzięki finansowaniu w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2024-2020, Programu Rozwój Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 i innych źródeł zewnętrznych.

<i>Kierunki interwencji</i>	<i>Jednostka koordynująca</i>	<i>Kluczowi partnerzy</i>
II.1.1 Kompleksowa ochrona zasobów wodnych poprzez rozwój infrastruktury wodno-kanalizacyjnej.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, mieszkańcy, przedsiębiorcy, instytucje publiczne, NFOŚiGW, WFOŚiGW
II.1.2 Kompleksowa modernizacja energetyczna budynków.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, mieszkańcy, przedsiębiorcy, instytucje publiczne, NFOŚiGW, WFOŚiGW
II.1.3 Wprowadzanie rozwiązań bazujących na odnawialnych źródłach energii w gospodarstwach domowych i instytucjach użyteczności publicznej.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, mieszkańcy, przedsiębiorcy, instytucje publiczne, NFOŚiGW, WFOŚiGW
II.1.4 Sukcesywna redukcja emisji zanieczyszczeń do powietrza, zwłaszcza pochodzących z systemów	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, mieszkańcy, przedsiębiorcy, instytucje publiczne,

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY ORLA NA LATA 2016-2023

Kierunki interwencji	Jednostka koordynująca	Kluczowi partnerzy
indywidualnego ogrzewania mieszkań.		NFOŚiGW, WFOŚiGW
II.1.5 Promocja i wsparcie dla rozwoju transportu zrównoważonego.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, mieszkańcy, przedsiębiorcy, instytucje publiczne, NFOŚiGW, WFOŚiGW, przewoźnicy
II.1.6 Wzmacnianie świadomości ekologicznej mieszkańców, w tym edukacja ekologiczna oraz promocja wymiany źródeł grzewczych w gospodarstwach domowych na nowoczesne i ekologiczne.	Gmina, placówki oświatowe	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, mieszkańcy, przedsiębiorcy, instytucje publiczne, NFOŚiGW, WFOŚiGW, instytucje kultury, organizacje pozarządowe
II.1.7 Doskonalenie systemu gospodarki odpadami, w tym odpadami niebezpiecznymi i likwidacja dzikich wysypisk śmieci.	Gmina	Mieszkańcy, przedsiębiorcy, instytucje publiczne, organizacje pozarządowe
II.1.8 Zapobieganie degradacji i ochrona zasobów dziedzictwa przyrodniczego.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, mieszkańcy, przedsiębiorcy, instytucje publiczne, NFOŚiGW, WFOŚiGW, organizacje pozarządowe

Cel operacyjny II.2. Efektywny system zarządzania kryzysowego

Strategia postępowania:

W perspektywie najbliższych lat kluczowym obszarem interwencji będzie nadal tworzenie warunków zabezpieczających i ograniczających skutki występowania klęsk żywiołowych. Działania w tym zakresie bazować będą na racjonalnym planowaniu i zagospodarowaniu przestrzeni, wdrażaniu systemów monitoringu i wczesnego ostrzegania (pozwalających minimalizować ryzyko wystąpienia i skalę katastrofalnych zniszczeń).

Zwiększenie poziomu bezpieczeństwa mieszkańców możliwe będzie tylko dzięki sprawnej i efektywnej współpracy gminy z podmiotami zewnętrznymi (zarządzanie kryzysowe, przeciwdziałanie skutkom klęsk żywiołowych). Zakłada się m.in. wsparcie dla służb ratowniczych w zakresie poprawy stanu wyszkolenia, rozwoju bazy oraz wyposażenia w nowoczesny i wydajny sprzęt (wsparcie materialne, jak i informacyjno-doradcze). Pomoc kierowana będzie m.in. do Ochotniczych Straży Pożarnych, przy czym wszelkie działania poprzedzone będą diagnozą potrzeb (m.in. w zakresie wsparcia i wyposażenia OSP) i określeniem systemu odpowiedzialności.

Kluczowym elementem efektywnego systemu zarządzania kryzysowego i przeciwdziałania klęskom żywiołowym będą działania społeczne, ukierunkowane na kształtowanie i promocję postaw właściwych w odniesieniu do sytuacji kryzysowych, a także prewencja, edukacja i profilaktyka wśród dzieci i młodzieży. Jednym z priorytetów będą programy edukacyjne w szkołach, w tym zajęcia organizowane z udziałem przedstawicieli

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY ORLA NA LATA 2016-2023

różnych służb i instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, specjalne lekcje, ćwiczenia i pokazy (bezpieczeństwo na drodze, unikanie zagrożeń, pierwsza pomoc). Częstokroć to właśnie umiejętność odpowiedniego zachowania się w sytuacji niebezpieczeństwa lub zagrożenia, jak również udzielania pomocy innym jest czynnikiem decydującym o przetrwaniu i/lub zdrowiu.

<i>Kierunki interwencji</i>	<i>Jednostka koordynująca</i>	<i>Kluczowi partnerzy</i>
II.2.1 Przeciwdziałanie skutkom klęsk żywiołowych (susze, itp.) – właściwe zagospodarowanie przestrzeni, systemy monitoringu i wczesnego ostrzegania.	Gmina, służby odpowiedzialne za bezpieczeństwo	Administracja rządowa, wojewoda, Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, RZGW, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, OSP, PSP, Policja, organizacje pozarządowe
II.2.2 Modernizacja, odtwarzanie i konserwacja rowów melioracyjnych.	Gmina, służby odpowiedzialne za bezpieczeństwo	Administracja rządowa, wojewoda, Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, RZGW, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, OSP, PSP, Policja, organizacje pozarządowe
II.2.3 Współpraca gminy z podmiotami zewnętrznymi w zakresie doskonalenia systemu bezpieczeństwa publicznego (zarządzanie kryzysowe, przeciwdziałanie skutkom klęsk żywiołowych).	Gmina, służby odpowiedzialne za bezpieczeństwo	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, RZGW, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, OSP, PSP, Policja, organizacje pozarządowe
II.2.4 Poprawa stanu specjalistycznego wyposażenia służb ratowniczych.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, RZGW, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, OSP, PSP, Policja, organizacje pozarządowe, służby odpowiedzialne za bezpieczeństwo
II.2.5 Kształtowanie i promocja postaw właściwych w odniesieniu do sytuacji kryzysowych.	Placówki oświatowe, służby odpowiedzialne za bezpieczeństwo	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, RZGW, Starostwo Powiatowe w Kolnie, OSP, PSP, Policja, organizacje pozarządowe, media
II.2.6 Prewencja, edukacja i profilaktyka wśród dzieci i młodzieży – bezpieczeństwo na drodze, unikanie zagrożeń, pierwsza pomoc.	Placówki oświatowe, służby odpowiedzialne za bezpieczeństwo	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, RZGW, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, OSP, PSP, Policja, organizacje pozarządowe, media

OBSZAR PRIORYTETOWY III

KOMFORT I JAKOŚĆ ŻYCIA MIESZKAŃCÓW

Cel strategiczny:

System usług publicznych wysokiej jakości dostosowany do potrzeb społecznych

MIERNIKI OSIĄGNIĘĆ		
Cel operacyjny	Proponowane mierniki monitorowania celu	Źródło
Cel operacyjny III.1. Wysoka dostępność komunikacyjna gminy	Przeciętny czas dojazdu z gminy do miasta powiatowego (różne środki transportu)	Badania dostępności komunikacyjnej
	Długość nowych i zmodernizowanych dróg na terenie gminy	Dane gminy
	Liczba miejsc parkingowych na terenie gminy	Dane gminy
	Liczba osób korzystających z transportu publicznego	Dane przewoźników
	Długość rowerowej infrastruktury transportowej	Dane gminy
Cel operacyjny III.2. Rozwój oferty rekreacyjno-sportowej oraz kulturalnej	Suma środków publicznych przeznaczonych na rozwój infrastruktury kulturalnej i rekreacyjno-sportowej	Dane gminy
	Liczba imprez kulturalnych i sportowych o charakterze ponadlokalnym organizowanych na terenie gminy	Dane gminy
Cel operacyjny III.3. Poprawa bezpieczeństwa zdrowotnego i społecznego	Liczba akcji oraz programów profilaktycznych, badań i konsultacji medycznych organizowanych dla mieszkańców	Dane gminy
	Liczba porad w ramach podstawowej opieki zdrowotnej w przeliczeniu na 1 mieszkańca	Dane gminy i/lub GUS
	Liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem	Dane gminy i/lub GUS
	Liczba projektów i/lub uczestników programów na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym	Dane gminy i/lub GUS
	Liczba miejsc w placówkach dziennych form wsparcia	Dane gminy

Cel operacyjny III.1. Wysoka dostępność komunikacyjna gminy

Strategia postępowania:

Położenie Gminy Orla oraz jej walory osadnicze, rekreacyjno-wypoczynkowe i gospodarcze zostaną wykorzystane tylko w przypadku poprawy jej dostępności

komunikacyjnej, zarówno wewnętrznej, jak i zewnętrznej. Częstokroć wymagana w tym zakresie będzie współpraca z partnerami zewnętrznymi, m.in. z innymi właścicielami i zarządcami dróg.

Rozwój infrastruktury (m.in. budowa, modernizacja i przebudowa dróg oraz ciągów pieszych, rozwój systemu oświetlenia ulicznego, tworzenie miejsc parkingowych), sieciowanie połączeń drogowych oraz doskonalenie rozwiązań z zakresu organizacji transportu pozwoli na stworzenie warunków dla pełniejszego wykorzystania lokalnych potencjałów i zwiększania mobilności mieszkańców. Będzie to możliwe dzięki eliminacji barier przestrzennych w wyborze miejsca zamieszkania, nauki, pracy, spędzania czasu wolnego oraz poprawie terytorialnych standardów dostępności do usług publicznych.

W nawiązaniu do założeń Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020 działania prowadzone w obszarze transportu nastawione będą na tworzenie nowoczesnego, sprawnego i zrównoważonego systemu transportowego, posiadającego walor przyjazności dla użytkowników, jak i środowiska naturalnego, a jednocześnie tworzącego warunki sprzyjające procesom rozwojowym. Elementem tej polityki będą m.in. inwestycje z zakresu tworzenia udogodnień dla ruchu rowerowego. Inwestycje te będą możliwe do realizacji w ramach programów operacyjnych dotyczących perspektywy finansowej 2014-2020.

Dostępność komunikacyjną gminy rozumie się również poprzez dostęp mieszkańców do infrastruktury i narzędzi społeczeństwa informacyjnego (m.in. dostęp do sieci Internet, zasięg sieci komórkowych), stąd planowana jest współpraca z innymi jednostkami, instytucjami i podmiotami w zakresie rozwoju tego rodzaju usług na terenie gminy.

Ponadto, ważnym zadaniem pozostaje modernizacja infrastruktury energetycznej.

<i>Kierunki interwencji</i>	<i>Jednostka koordynująca</i>	<i>Kluczowi partnerzy</i>
III.1.1 Współpraca z innymi zarządcami dróg w zakresie zwiększenia zewnętrznej dostępności komunikacyjnej gminy.	Gmina	Zarządcy dróg, Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, sąsiednie gminy
III.1.2 Budowa, modernizacja i przebudowa dróg gminnych i powiatowych do parametrów normatywnych.	Gmina, zarządcy dróg	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, sąsiednie gminy
III.1.3 Budowa ciągów pieszych przy drogach.	Gmina, zarządcy dróg	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, sąsiednie gminy
III.1.4 Przebudowa i rozwój systemu oświetlenia ulicznego.	Gmina, zarządcy dróg	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, sąsiednie gminy
III.1.5 Tworzenie miejsc parkingowych, szczególnie przy obiektach użyteczności publicznej oraz atrakcyjnych rekreacyjno-turystycznie.	Gmina	Właściciele gruntów, instytucje publiczne, przedsiębiorcy

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY ORLA NA LATA 2016-2023

<i>Kierunki interwencji</i>	<i>Jednostka koordynująca</i>	<i>Kluczowi partnerzy</i>
III.1.6 Współpraca w zakresie usprawniania komunikacji zbiorowej, w tym dostosowania rozkładu jazdy komunikacji do potrzeb mieszkańców i odwiedzających.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, sąsiednie gminy, przewoźnicy
III.1.7 Tworzenie sieci tras rowerowych o charakterze komunikacyjnym, zintegrowanych z innymi systemami komunikacyjnymi.	Gmina, zarządcy dróg	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, sąsiednie gminy,
III.1.8 Poprawa bezpieczeństwa w ruchu drogowym.	Policja, służby odpowiedzialne za bezpieczeństwo, zarządcy dróg	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, Gmina Orla, OSP, PSP, organizacje pozarządowe, media
III.1.9 Współpraca z innymi jednostkami, instytucjami i podmiotami w zakresie rozwoju infrastruktury dla społeczeństwa informacyjnego (dostęp do sieci Internet, zasięg sieci komórkowych).	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, firmy telekomunikacyjne
III.1.10 Modernizacja infrastruktury energetycznej na terenie gminy.	Przedsiębiorstwa energetyczne	Gmina

Cel operacyjny III.2. Rozwój oferty rekreacyjno-sportowej oraz kulturalnej

Strategia postępowania:

Sektor usług publicznych wpływa bezpośrednio na jakość życia mieszkańców gminy. Rozwój tych usług stanowi jeden z priorytetów Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego, jak również Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku, w której zaakcentowano konieczność rozwoju mniejszych miast i terenów wiejskich regionu, który jest rozumiany jako wzrost poziomu i dostępności usług społecznych na tych terenach. Jako kluczowe usługi społeczne uznano m.in. edukację, kulturę, ochronę zdrowia oraz sport i rekreację. Wysoki poziom tych usług ma korzystnie wpływać na wskaźniki demograficzne (dodatnie saldo migracji, dodatni przyrost naturalny) i sprzyjać rozwojowi społeczno-gospodarczemu poza dużymi ośrodkami miejskimi.

W nawiązaniu do powyższych założeń strategicznym działaniem Gminy Orla będzie nadal dbałość o odpowiednią dostępność usług publicznych, przejawiająca się m.in. zminimalizowaniem utrudnień dostępowych dla mieszkańców, a także podnoszeniem ich jakości i różnorodności.

Atrakcyjność oferty w zakresie kultury, rekreacji i sportu w dużym stopniu uzależniona jest od warunków infrastrukturalnych. Dlatego też podejmowane i wspierane będą interwencje ukierunkowane na rozwój i modernizację istniejącej bazy infrastrukturalnej, a także powstawanie nowej. W celu uatrakcyjnienia oferty niezbędna jest

budowa Gminnego Centrum Kultury lub Gminnej Biblioteki Publicznej, które pełniłyby rolę nowoczesnego centrum dostępu do wiedzy i kultury oraz byłyby ośrodkami życia społecznego integrującego społeczność lokalną. Niezbędne są też działania modernizacyjne w zakresie wiejskich świetlic pełniących rolę lokalnych centrów życia społecznego na wsi. Ważne jest prezentowanie postawy otwartości na nowe zjawiska i potrzeby, przy założeniu stałego monitorowania tego, co dzieje się w tym zakresie w sąsiednich gminach, aby nie powielać dostępnej tam oferty, ale ją uzupełniać i różnicować. Działanie odwrotne, nieuwzględniające istniejącej i powstającej infrastruktury kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej w bezpośrednim sąsiedztwie gminy, mogą doprowadzić do ponoszenia wysokich kosztów społecznych i ekonomicznych. Ponadto inwestycje infrastrukturalne powinny każdorazowo być poprzedzone szczegółową analizą potrzeb oraz weryfikacją, czy nie jest możliwe w pierwszej kolejności lepsze wykorzystanie już istniejących obiektów, służących spędzaniu czasu wolnego.

Wyzwaniem pozostaje kreowanie konkurencyjnej oferty kulturalnej i rekreacyjno-sportowej oraz stałe zachęcanie mieszkańców do aktywności na polu uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych oraz aktywnych formach spędzania czasu wolnego, co w obecnych czasach jest przedsięwzięciem trudnym – ze względu na ograniczenia czasowe czy finansowe, oraz atrakcyjność konsumpcyjnego stylu życia. Oferta w tym zakresie winna być budowana w oparciu o naturalne przewagi konkurencyjne Gminy Orla. Proponowanymi działaniami są m.in. tworzenie warunków rozwoju dla organizacji, podmiotów i osób prowadzących działalność w zakresie kultury i sportu w wymiarze amatorskim i profesjonalnym, promocja i wsparcie lokalnych twórców i artystów, realizacji badań i dokumentowanie lokalnego i regionalnego dziedzictwa kulturowego, odtwarzanie starych przepisów kulinarnych, dbałość o dziedzictwo lokalne. Działania w zakresie opieki nad lokalnym i regionalnym dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym realizowane będą m.in. poprzez poprawę stanu i sposobu użytkowania zabytków oraz przeciwdziałanie procesowi ich degradacji, kompleksową rewitalizację obszarów zdegradowanych, zachowanie i rewitalizację dziedzictwa kulturowego, włączanie zasobów dziedzictwa w obieg ekonomiczny.

<i>Kierunki interwencji</i>	<i>Jednostka koordynująca</i>	<i>Kluczowi partnerzy</i>
III.2.1 Zrównoważony rozwój infrastruktury kulturalnej i rekreacyjno-sportowej.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, sąsiednie gminy, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, instytucje kultury, kluby sportowe
III.2.2 Lepsze wykorzystanie obiektów służących spędzaniu czasu wolnego.	Gmina	Przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, instytucje kultury, kluby sportowe
III.2.3 Zwiększanie poziomu społecznego uczestnictwa w kulturze oraz aktywnych formach spędzania czasu wolnego.	Instytucje kultury, kluby sportowe	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, sąsiednie gminy, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, instytucje kultury,

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY ORLA NA LATA 2016-2023

<i>Kierunki interwencji</i>	<i>Jednostka koordynująca</i>	<i>Kluczowi partnerzy</i>
		kluby sportowe
III.2.4 Tworzenie warunków rozwoju dla organizacji, podmiotów i osób prowadzących działalność w zakresie kultury i sportu w wymiarze amatorskim i profesjonalnym.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, sąsiednie gminy, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, instytucje kultury, kluby sportowe
III.2.5 Utrzymanie wielokulturowego bogactwa oraz tożsamości lokalnej i regionalnej, w szczególności poprzez wspieranie folkloru, tradycji i sztuki ludowej.	Instytucje kultury	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, Gmina Orla, sąsiednie gminy, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, placówki oświatowe
III.2.6 Działania w zakresie opieki nad lokalnym i regionalnym dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, instytucje kultury, Wojewódzki Konserwator Zabytków, właściciele obiektów zabytkowych
III.2.7 Inicjowanie i wspieranie działań mających na celu podnoszenie społecznej świadomości i wrażliwości w zakresie dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego, a także podejmowanie działań na rzecz poprawy poziomu estetycznego otoczenia i ładu przestrzennego.	Gmina, instytucje kultury	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, sąsiednie gminy, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, placówki oświatowe

Cel operacyjny III.3. Poprawa bezpieczeństwa zdrowotnego i społecznego

Strategia postępowania:

Jednym z najważniejszych celów rozwojowych Gminy Orla jest wysoki poziom bezpieczeństwa mieszkańców w wymiarze zdrowotnym i społecznym. Działania podejmowane w obszarze organizacji oferty usług publicznych opierać się będą na szeroko rozumianej identyfikacji potrzeb oraz integracji instrumentów dla głównych odbiorców tej polityki.

Poprawa poziomu zdrowia i związanej z nim jakości życia mieszkańców gminy realizowana będzie poprzez zapewnienie kompleksowej opieki medycznej o wysokim standardzie usług (m.in. doskonalenie bazy infrastrukturalnej i specjalistycznego wyposażenia, doskonalenie kadr), zwiększenie dostępności profilaktyki, wczesnej diagnostyki, badań i konsultacji medycznych dla mieszkańców, a także dzięki wsparciu i promowaniu różnorodnych inicjatyw prozdrowotnych i aktywizujących. Oferta w obszarze ochrony zdrowia uwzględniac będzie zestaw specjalistycznych usług adresowanych do grupy seniorów oraz osób niepełnosprawnych.

Ze względu na postępujące zmiany w strukturze społecznej, wdrażana będzie kompleksowa polityka senioralna, obejmująca w szczególności aktywizację zawodową, kulturowo-społeczną i obywatelską osób starszych. Priorytetem jest jak najdłuższe utrzymanie przez seniorów dobrego stanu zdrowia i samodzielności, realizującej się m.in. poprzez kontynuację aktywności zawodowej i zaangażowanie społeczne.

Realizowana będzie również polityka prorodzinna, ukierunkowana na wspieranie rodziny i promowanie wartości rodzinnych, w tym przeciwdziałanie kryzysom i patologiom rodzinnym, a także na rozwój oferty opieki nad dziećmi, umożliwiającej mieszkańcom prowadzenie działalności gospodarczej i zawodowej.

Polityka społeczna, prowadzona w sposób racjonalny i adekwatny do zdiagnozowanych potrzeb, realizowana będzie przy współpracy podmiotów polityki społecznej, rynku pracy i zatrudnienia, organizacji pozarządowych i innych. Zakłada się m.in. wsparcie i rozwój instytucjonalnych oraz pozainstytucjonalnych form pomocy społecznej, a także przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób i grup zagrożonych oraz dotkniętych tych problemem.

<i>Kierunki interwencji</i>	<i>Jednostka koordynująca</i>	<i>Kluczowi partnerzy</i>
III.3.1 Doskonalenie bazy infrastrukturalnej, wyposażenia oraz standardu obsługi w placówkach ochrony zdrowia.	Zakłady opieki zdrowotnej	Narodowy Fundusz Zdrowia, Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, Gmina Orla, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe
III.3.2 Organizowanie i wspieranie akcji oraz programów profilaktycznych, badań i konsultacji medycznych dla mieszkańców gminy.	Zakłady opieki zdrowotnej, gmina	Narodowy Fundusz Zdrowia, Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, firmy farmaceutyczne
III.3.3 Rozwój usług opiekuńczych i medycznych, w szczególności dedykowanych osobom starszym.	Zakłady opieki zdrowotnej	Narodowy Fundusz Zdrowia, Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Gmina Orla, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe
III.3.4 Promocja zdrowego, aktywnego stylu życia.	Zakłady opieki zdrowotnej, kluby sportowe, gmina	Narodowy Fundusz Zdrowia, Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe
III.3.5 Wspieranie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, w tym wykorzystanie mechanizmu ekonomii społecznej.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej	Narodowy Fundusz Zdrowia, Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, Gmina Orla, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, zakłady opieki zdrowotnej, placówki oświatowe, instytucje kultury

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY ORLA NA LATA 2016-2023

<i>Kierunki interwencji</i>	<i>Jednostka koordynująca</i>	<i>Kluczowi partnerzy</i>
III.3.6 Działania na rzecz wyrównywania szans osób niepełnosprawnych, w tym m.in. likwidacja barier architektonicznych.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, zakłady opieki zdrowotnej, organizacje pozarządowe, GOPS
III.3.7 Przeciwdziałanie i zwalczanie dysfunkcji w rodzinie, w tym m.in. przeciwdziałanie przemocy w rodzinie	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, Gmina Orla, organizacje pozarządowe, placówki oświatowe, instytucje kultury
III.3.8 Prowadzenie działań z zakresu profilaktyki uzależnień, w tym wśród dzieci i młodzieży.	Placówki oświatowe	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, Gmina Orla, organizacje pozarządowe, instytucje kultury, poradnie psychologiczno-pedagogiczne, kluby sportowe
III.3.9 Organizowanie i wspieranie funkcjonowania różnorodnych form pomocy społecznej.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, GOPS, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe
III.3.10 Skuteczna polityka prorodzinna.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, organizacje pozarządowe, placówki oświatowe, instytucje kultury
III.3.11 Kompleksowa polityka senioralna.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, organizacje pozarządowe, placówki oświatowe, instytucje kultury

OBSZAR PRIORYTETOWY IV

ZARZĄDZANIE I KAPITAŁ SPOŁECZNY

Cel strategiczny:

Zarządzanie partnerskie sprawami publicznymi

MIERNIKI OSIĄGNIĘĆ		
Cel operacyjny	Proponowane mierniki monitorowania celu	Źródło
Cel operacyjny IV.1. Sprawne i efektywne zarządzanie publiczne	Liczba zrealizowanych wspólnie z organizacjami pozarządowymi i innymi uczestnikami życia publicznego projektów	Dane gminy
	Liczba pracowników samorządowych, którzy rozwinęli swoje kompetencje zawodowe poprzez udział w szkoleniach, kursach, warsztatach i innych formach doskonalenia	Dane gminy
	Liczba usług publicznych udostępnianych za pomocą systemu elektronicznego	Dane gminy
Cel operacyjny IV.2. Wzmacnianie aktywności obywatelskiej oraz partycypacji społecznej mieszkańców	Liczba osób i/lub organizacji korzystających z mechanizmów partycypacji	Dane gminy
	Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji pozarządowych	Dane gminy i/lub GUS
	Wysokość środków finansowych przeznaczanych na konkursy dla organizacji pozarządowych	Dane gminy
	Liczba zadań publicznych zleczanych do realizacji organizacjom pozarządowym	Dane gminy
	Liczba poddanych konsultacjom dokumentów/proponowanych rozwiązań społeczno-gospodarczych	Dane gminy
Cel operacyjny IV.3. Wzmacnianie tożsamości lokalnej i spójności społecznej	Wyniki badań społecznych wśród mieszkańców Gminy Orla w zakresie poczucia tożsamości lokalnej	Dane gminy
	Liczba projektów i/lub uczestników programów integracyjnych	Dane gminy

Cel operacyjny IV.1. Sprawne i efektywne zarządzanie publiczne.

Strategia postępowania:

Podstawowymi założeniami nowego paradygmatu prowadzenia polityki rozwoju na każdym poziomie zarządzania państwem jest partnerstwo i podejście zintegrowane, które prowadzić mają do wzrostu spójności społeczno-gospodarczej oraz wystąpienia efektu synergii. Realizacja najważniejszych celów polityki krajowej, zdefiniowanych w ramach Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego, wymaga - zarówno na poziomie konkurencyjności, jak i spójności - skoordynowanych działań podejmowanych przez samorządy w zakresie realizacji wielu usług publicznych na rzecz mieszkańców, dla których granice pomiędzy

jednostkami samorządu terytorialnego mają jedynie administracyjny wymiar. Proponowane instrumenty realizacji polityki rozwoju warunkują konieczność zacieśnienia współpracy międzysamorządowej i międzysektorowej.

Idea prowadzenia działań uznaje współpracę na rzecz rozwiązywania wspólnych problemów lub wykorzystywania szans rozwojowych za podstawę ubiegania się o wsparcie z funduszy europejskich. Celem polityki zorientowanej terytorialnie i jej instrumentów jest mobilizowanie do współpracy różnych partnerów.

W kontekście powyższych, wyzwaniem strategicznym Gminy Orla jest partnerskie zarządzanie sprawami publicznymi, wykorzystujące nowoczesne instrumenty prowadzenia polityki rozwoju. System ten powinien opierać się na:

- zacieśnieniu współpracy, koordynacji działań podejmowanych przez samorządy oraz podmioty prywatne i organizacje pozarządowe w zakresie realizacji usług publicznych na rzecz mieszkańców,
- zintegrowanym planowaniu i realizacji polityk publicznych na obszarach, w których funkcjonuje Gmina Orla, w tym planowaniu rewitalizacji obszarów wymagających takich działań w szerokim aspekcie (społecznym, gospodarczym, kulturalnym, przestrzennym i innych). Rewitalizacja jest skoordynowanym procesem prowadzonym wspólnie przez władze samorządowe, społeczność lokalną i inne podmioty, mającym na celu przeciwdziałanie degradacji przestrzeni, zjawiskom kryzysowym oraz pobudzanie rozwoju i zmian jakościowych na terenie Gminy Orla poprzez wzrost aktywności społecznej i gospodarczej mieszkańców, poprawę środowiska miejsca zamieszkania (w tym np. oferty kulturalnej, sportowej, itp.) oraz ochronę dziedzictwa kulturowego przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju,
- profesjonalnym systemie gromadzenia i analizowania danych i informacji dotyczących aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej i obserwowalnych trendów rozwojowych,
- skutecznych kanałach komunikacji,
- wysokich kompetencjach kadr samorządowych,
- wykorzystaniu nowoczesnych narzędzi telekomunikacyjnych,
- skutecznym marketingu terytorialnym.

<i>Kierunki interwencji</i>	<i>Jednostka koordynująca</i>	<i>Kluczowi partnerzy</i>
IV.1.1 Współpraca z partnerskimi JST w zakresie gromadzenia i analizowania danych i informacji dotyczących sytuacji społeczno-gospodarczej na terenie gminy i w jej otoczeniu	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, gminy sąsiednie, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, instytucje publiczne

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY ORLA NA LATA 2016-2023

Kierunki interwencji	Jednostka koordynująca	Kluczowi partnerzy
IV.1.2 Poprawa komunikacji i przepływu informacji pomiędzy Gminą Orla a otoczeniem	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, gminy sąsiednie, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, instytucje publiczne
IV.1.3 Wdrażanie nowoczesnych instrumentów zarządzania publicznego.	Gmina	Administracja rządowa, Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, gminy sąsiednie, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, instytucje publiczne, firmy doradcze i szkoleniowe
IV.1.4 Doskonalenie kadr samorządowych.	Gmina	Administracja rządowa, Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, instytucje publiczne, firmy doradcze i szkoleniowe
IV.1.5 Promowanie systemu wartości etycznych wśród pracowników samorządowych, przejrzystość pracy urzędu (w załatwianiu spraw i w dostępie do informacji publicznej).	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, organizacje pozarządowe, instytucje publiczne, firmy doradcze i szkoleniowe, media
IV.1.6 Rozwój usług elektronicznych w administracji publicznej (e-administracja).	Gmina	Administracja rządowa, Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, organizacje pozarządowe, instytucje publiczne, firmy doradcze i szkoleniowe
IV.1.7 Sprawny i skuteczny marketing terytorialny w wymiarze regionalnym, krajowym i zagranicznym	Gmina	Administracja rządowa, Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, organizacje pozarządowe, instytucje publiczne, firmy doradcze i szkoleniowe, media
IV.1.9 Funkcjonalne zarządzanie przestrzenią, w tym m.in. rewitalizacja obszarów gminy	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, organizacje pozarządowe, instytucje publiczne, firmy doradcze i szkoleniowe, media

Cel operacyjny IV.2. Wzmacnianie aktywności obywatelskiej oraz partycypacji społecznej mieszkańców

Strategia postępowania:

Respektując obowiązujące zasady rozwoju regionalnego w Polsce (tzw. nowy paradygmat rozwoju regionalnego) oraz wyzwania, przed jakimi stoi Gmina Orla Plan

Rozwoju Gminy uwzględnia potrzeby i oczekiwania całej wspólnoty gminnej. Powodzenie jej realizacji w znacznej mierze będzie zależać od zaangażowania i determinacji władz samorządowych, partnerów gospodarczych i społecznych. Plan nie obejmuje bowiem wyłącznie zadań, będących w kompetencjach samorządu gminnego, ale wskazuje na rozwiązania niezbędne dla stałego i efektywnego rozwoju całej wspólnoty lokalnej, zgodnie z założeniem wieloszczeblowego, partnerskiego zarządzania sprawami publicznymi.

Priorytetową zasadą prowadzenia polityki rozwoju w przestrzeni gminy będzie partycypacja społeczna. Partycypacja to cały wachlarz działań, metod i technik uczestnictwa obywateli w określaniu potrzeb i problemów społecznych oraz partnerskie współdziałanie, mające na celu zaspokojenie tych potrzeb i rozwiązanie zdiagnozowanych problemów. Partycypacja to faktyczny udział społeczeństwa w podejmowaniu ważnych decyzji rozwojowych.

Wspieranie aktywności obywatelskiej oraz partycypacji społecznej mieszkańców będzie się odbywało m.in. poprzez edukację obywatelską oraz promocję i wsparcie zaangażowania obywatelskiego, w tym wolontariatu, jak również przez doskonalenie współpracy administracji z organizacjami pozarządowymi, w tym m.in. usprawnienie procedur informowania i konsultacji, wzmacnianie profesjonalizacji i integracji sektorowej podmiotów społecznych, rozwój finansowych i pozafinansowych form współpracy międzysektorowej, czy promocję innowacyjności w obszarze usług publicznych.

Efektem docelowym jest wdrożenie efektywnego systemu zarządzania gminą, której rozwój oparty jest na współpracy i mobilizowaniu zasobów.

<i>Kierunki interwencji</i>	<i>Jednostka koordynująca</i>	<i>Kluczowi partnerzy</i>
IV.2.1 Promocja aktywności obywatelskiej oraz partycypacji społecznej mieszkańców.	Gmina, organizacje pozarządowe	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, gminy sąsiednie, instytucje publiczne, media, placówki oświatowe
IV.2.2 Edukacja obywatelska mieszkańców, w szczególności dzieci i młodzieży.	Gmina, placówki oświatowe	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, gminy sąsiednie, instytucje publiczne, media, organizacje pozarządowe
IV.2.3 Rozwój współpracy międzysektorowej – finansowe i pozafinansowe formy współpracy, promocja innowacyjności w obszarze usług publicznych.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, gminy sąsiednie, instytucje publiczne, media, organizacje pozarządowe
IV.2.4 Wspieranie rozwoju instytucjonalnego i profesjonalizacji organizacji pozarządowych.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, gminy sąsiednie, instytucje publiczne, media, organizacje pozarządowe

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY ORLA NA LATA 2016-2023

Kierunki interwencji	Jednostka koordynująca	Kluczowi partnerzy
IV.2.5 Integracja sektorowa organizacji pozarządowych, rozwój współpracy wewnątrzsektorowej.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, gminy sąsiednie, instytucje publiczne, media, organizacje pozarządowe
IV.2.6 Wspieranie rozwoju i promocja wolontariatu.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, gminy sąsiednie, instytucje publiczne, media, organizacje pozarządowe
IV.2.7 Doskonalenie procedur informowania i konsultacji społecznych.	Gmina	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, gminy sąsiednie, instytucje publiczne, media, organizacje pozarządowe

Cel operacyjny IV.3. Wzmocnienie tożsamości lokalnej i spójności społecznej

Strategia postępowania:

Jednym z kluczowych wyzwań stojących przed Gminą Orla jest wzmocnianie spójności i integralności społecznej, budowanie silnej tożsamości lokalnej, poczucia przywiązania do miejsca zamieszkania, jego specyfiki i historii, m.in. poprzez tworzenie miejsc integracji społecznej oraz dbałość o dziedzictwo kulturowe, w szczególności o charakterze niematerialnym.

Silne, pozytywne relacje w ramach wspólnoty samorządowej dają szansę sprawnej i efektywnej współpracy na rzecz wykorzystywania specyficznych potencjałów terytorialnych, realizacji potrzeb społecznych i rozwiązywania najważniejszych problemów gminy, celem zwiększenia skuteczności prowadzonej polityki rozwoju.

Kierunki interwencji	Jednostka koordynująca	Kluczowi partnerzy
IV.3.1 Budowanie poczucia wspólnoty, wrażliwości i współodpowiedzialności społecznej, w tym promocja dobrego sąsiedztwa.	Gmina, instytucje kultury	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, gminy sąsiednie, instytucje publiczne, media, placówki oświatowe
IV.3.2 Wzmocnianie patriotyzmu oraz tożsamości lokalnej i regionalnej.	Gmina, instytucje kultury	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, gminy sąsiednie, instytucje publiczne, media, placówki oświatowe
IV.3.3 Działania z zakresu integracji międzypokoleniowej.	Gmina, instytucje kultury	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, gminy sąsiednie, instytucje publiczne, media, placówki

<i>Kierunki interwencji</i>	<i>Jednostka koordynująca</i>	<i>Kluczowi partnerzy</i>
		oświatowe
IV.3.4 Działania ukierunkowane na integrację mieszkańców, w tym również inwestycje tworzące miejsca integracji społecznej.	Gmina, placówki oświatowe	Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego, Starostwo Powiatowe w Bielsku Podlaskim, gminy sąsiednie, instytucje publiczne, media, placówki kultury

12. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PLANU

Przedsięwzięcia związane z inwestycjami w infrastrukturę, podnoszeniem efektywności energetycznej, czy też w ochronę środowiska, są z reguły zadaniami kosztochłonnymi. Z uwagi na to mechanizm finansowania inwestycji realizowanych w Gminie Orla będzie uwzględniał montaż środków finansowych pochodzących z różnych źródeł. Działania przewidziane w Planie będą finansowane ze środków własnych gminy oraz ze źródeł zewnętrznych, w tym głównie ze środków Unii Europejskiej.

Zarządzanie środkami własnymi w gminie powinno opierać się na Wieloletniej Prognozie Finansowej, która została wykonana i wymaga ewentualnej aktualizacji. Prognoza obejmuje informacje o dochodach bieżących i majątkowych oraz określa nakłady finansowe, limity zobowiązań i wydatków majątkowych na wieloletnie zadania inwestycyjne. Bieżące finansowanie odbywać się będzie natomiast poprzez uwzględnianie nakładów inwestycyjnych w budżecie gminy na dany rok.

W ramach źródeł zewnętrznych, w tym zwłaszcza z Unii Europejskiej, gmina będzie korzystać ze środków krajowych i zagranicznych w formie dotacji, pożyczek, kredytów, wsparcia kapitałowego dla prowadzonych inicjatyw. Operatorami procesu pozyskania dofinansowania, oprócz samej gminy, będą również gminne jednostki organizacyjne, podmioty komercyjne i indywidualni mieszkańcy podejmujący decyzje o korzystaniu z instrumentów dedykowanych do inwestycji.

Przewiduje się, iż środki finansowe na realizację Planu będą pochodzić z następujących źródeł:

- budżetu gminy,
- programów pomocowych Unii Europejskiej,
- programów rządu RP,
- z instytucji finansowych i funduszy inwestycyjnych,
- z fundacji i organizacji,

- z programów wspierających integrację europejską,
- od inwestorów krajowych i zagranicznych,
- w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego,
- z innych źródeł.

Programy pomocowe

Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego 2014-2020

Zgodnie z uzgodnionym z Komisją Europejską projektem Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020 program składał się będzie z 9 osi:

Oś I to działania na rzecz konkurencyjności gospodarki regionu (247,37 mln euro). Będzie m.in. wspierana działalność badawczo-rozwojowa, inwestycyjna i innowacyjna w przedsiębiorstwach. Wyszczególniono tu również oddzielną pomoc na rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych w firmach. Zarezerwowano też pieniądze na utworzenie terenów inwestycyjnych. Specjalne działanie dedykowane jest rozwojowi przedsiębiorczości w gminach, położonych na obszarach Natura 2000 (bo tam trudniej prowadzić działalność gospodarczą).

Oś II stawia na rozwój przedsiębiorczości i aktywności zawodowej (126,52 mln euro). W projekcie przewidziano m.in. wsparcie na aktywizację osób bezrobotnych, samozatrudnienie, pomoc w powrocie do pracy po urlopach macierzyńskich czy wychowawczych. Zaplanowano również działania na rzecz podniesienia kwalifikacji pracowników w przedsiębiorstwach - ale przy tzw. podejściu popytowym, czyli to przedsiębiorca musi dostrzec potrzebę szkolenia swoich pracowników i dopiero wtedy zlecić wybranej przez siebie firmie szkolenie (a nie na odwrót, jak jest teraz).

Oś III koncentruje się na podnoszeniu kompetencji i kwalifikacji (84,15 mln euro). Celem jej jest zapewnienie wysokiej jakości edukacji w przedszkolach, szkołach podstawowych, ponadpodstawowych, ze szczególnym uwzględnieniem kształcenia zawodowego i dostosowania go do rzeczywistych potrzeb regionalnego i lokalnego rynku pracy.

Oś IV dotyczy poprawy dostępności transportowej (200 mln euro). Z tych pieniędzy będą mogły być realizowane przebudowy dróg wojewódzkich i budowa lotniska. Natomiast remonty dróg lokalnych (powiatowych i gminnych) mają być możliwe tylko w trzech przypadkach: jeśli prowadzą do tzw. sieci TEN-T (czyli Transeuropejskiej Sieci Transportowej, w naszym województwie zaliczają się do niej tylko dwie drogi krajowe: S8 i S61), do przejścia granicznego lub obszaru przemysłowego. Ograniczenia wynikają z uwagi na konieczność koncentracji ograniczonych środków na najpilniejszych inwestycjach, które mają przyczynić

się do rozwoju gospodarczego województwa, a co za tym idzie do wyższych dochodów jego mieszkańców.

Oś V dotyczy gospodarki niskoemisyjnej (180,53 mln euro). Promowana będzie energetyka oparta na źródłach odnawialnych. Cel to nie tylko zwiększenie udziału OZE, chodzi również o to, by właścicielami tych źródeł stali się mieszkańcy województwa, podlascy przedsiębiorcy (i czerpali z nich zyski). W ramach tej osi przewidziane jest również wsparcie na zwiększanie efektywności energetycznej w budynkach mieszkalnych (adresowane do spółdzielni, wspólnot).

Oś VI stawia na ochronę środowiska (95 mln euro). Zakłada ona m.in. inwestycje w zakresie gospodarki wodno-ściekowej (realizacja Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych), gospodarki odpadami czy np. opracowywanie planów ochrony dla obszarów cennych przyrodniczo.

Oś VII zakłada poprawę spójności społecznej, w tym walkę z ubóstwem (59 mln euro). Jej celem będzie aktywna integracja osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem - poprzez podjęcie pracy, kształcenia. Rewitalizacja społeczna oraz rozwój szeroko rozumianego kapitału społecznego, czyli rozwój aktywności społecznej, będzie się odbywać przy zaangażowaniu społeczności lokalnych (RKLS - Rozwój kierowany przez lokalną społeczność).

Oś VIII zakłada inwestycje w infrastrukturę na potrzeby rozwijania usług użyteczności publicznej (151,40 mln euro), m.in. w szkołach, placówkach ochrony zdrowia (ale inwestycje te muszą być powiązane z wprowadzeniem wyższej jakości kształcenia czy usług medycznych).

Oś IX (28,96 mln euro) koncentruje się na rozwoju lokalnym, a w jej ramach tworzone będą strategie lokalne.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020

Głównym celem POIiŚ 2014-2020 będzie wsparcie gospodarki efektywnie korzystającej z zasobów i przyjaznej środowisku oraz sprzyjającej spójności terytorialnej i społecznej. Zaproponowany cel główny wynika z jednego z priorytetów **strategii Europa 2020**. Dlatego w porównaniu do POIiŚ 2007-2013, w nowym programie został położony większy nacisk na wsparcie gospodarki skutecznie korzystającej z dostępnych zasobów, przez co sprzyjającej środowisku i jednocześnie bardziej konkurencyjnej ekonomicznie.

W ramach POIiŚ wyznaczono następujące priorytety:

PRIORYTET I (Fundusz Spójności – FS)

Promocja odnawialnych źródeł energii i efektywności energetycznej:

- produkcja, dystrybucja oraz wykorzystanie odnawialnych źródeł energii (OZE), np. budowa, rozbudowa farm wiatrowych, instalacji na biomasę bądź biogaz,
- poprawa efektywności energetycznej w sektorze publicznym i mieszkaniowym.

Institucja Pośrednicząca – Ministerstwo Gospodarki

PRIORYTET II (FS)

Ochrona środowiska, w tym adaptacja do zmian klimatu:

- rozwój infrastruktury środowiskowej (np. oczyszczalnie ścieków, sieć kanalizacyjna oraz wodociągowa, instalacje do zagospodarowania odpadów komunalnych, w tym do ich termicznego przetwarzania),
- ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, poprawa jakości środowiska miejskiego (np. redukcja zanieczyszczenia powietrza i rekultywacja terenów zdegradowanych),
- dostosowanie do zmian klimatu, np. zabezpieczenie obszarów miejskich przed niekorzystnymi zjawiskami pogodowymi, zarządzanie wodami opadowymi, projekty z zakresu małej retencji oraz systemy zarządzania klęskami żywiołowymi.

Institucja Pośrednicząca – Ministerstwo Środowiska

PRIORYTET III (FS)

Rozwój infrastruktury transportowej przyjaznej dla środowiska i ważnej w skali europejskiej:

- rozwój drogowej i kolejowej infrastruktury w sieci TEN -T, połączeń kolejowych poza tą siecią oraz w aglomeracjach,
- niskoemisyjny transport miejski, transport śródlądowy, morski i intermodalny,
- poprawa bezpieczeństwa w ruchu lotniczym.

Institucja Pośrednicząca – Ministerstwo Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej

PRIORYTET IV (Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego)

Zwiększenie dostępności do transportowej sieci europejskiej:

- poprawa przepustowości infrastruktury drogowej (w tym obwodnice, trasy wylotowe).

Institucja Pośrednicząca – Ministerstwo Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej

PRIORYTET V (EFRR)

Rozwój infrastruktury bezpieczeństwa energetycznego:

- rozwój inteligentnych systemów dystrybucji, magazynowania i przesyłu gazu ziemnego i energii elektrycznej, np. budowa sieci przesyłowych i dystrybucyjnych gazu ziemnego lub energii elektrycznej.

Institucja Pośrednicząca – Ministerstwo Gospodarki

PRIORYTET VI (EFRR)

Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego:

- inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, czy też szkół artystycznych.

Institucja Pośrednicząca – Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

PRIORYTET VII (EFRR)

Wzmocnienie strategicznej infrastruktury ochrony zdrowia:

- wsparcie infrastruktury szpitali ponadregionalnych i współpracujących z nimi jednostek diagnostycznych w zakresie chorób „aktywności zawodowej” i opieki nad matką i dzieckiem,
- wsparcie infrastruktury systemu państwowego ratownictwa medycznego, np. wsparcie szpitalnych oddziałów ratunkowych, lotnisk, lądowisk i baz lotniczego pogotowia ratunkowego.

Institucja Pośrednicząca – Ministerstwo Zdrowia

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020

Działanie: Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich

Realizacja działania wpłynie na poprawę warunków życia na obszarach wiejskich poprzez zapewnienie dostępu do podstawowych usług, w tym infrastruktury technicznej i kulturalnej, dla ludności zamieszkującej obszary wiejskie.

Możliwość realizacji operacji z zakresu gospodarki wodno – ściekowej oraz budowy lub modernizacji dróg lokalnych przyczyni się do likwidacji bariery rozwoju obszarów wiejskich jaką jest słabo rozwinięta infrastruktura techniczna.

Wprowadzenie możliwości dofinansowania inwestycji dotyczących odnawiania obiektów zabytkowych, lub charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie oraz związanych z zagospodarowaniem przestrzeni publicznej, pozwoli zachować dziedzictwo kulturowe i specyfikę obszarów wiejskich.

Ponadto, działanie przyczyni się do skrócenia łańcucha pośredników i przybliżenia konsumentom specyfiki produktów lokalnych poprzez wsparcie infrastruktury handlowej.

Operacje realizowane w ramach działania „Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich” objętego PROW 2014-2020 respektują zasady polityki przestrzennej kraju, ponieważ są spójne w planem zagospodarowania przestrzennego gminy lub jej strategii rozwoju, tym samym przeciwstawiają się chaosowi przestrzennemu.

Cele szczegółowe i cele przekrojowe

Priorytet 6. Zwiększanie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich, ze szczególnym naciskiem na następujący obszar:

- wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich.

Priorytet 3. Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie, ze szczególnym naciskiem na następujący cel:

Lepsze zintegrowanie głównych producentów z łańcuchem żywnościowym poprzez systemy jakości, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy producentów i organizacje międzybranżowe.

Poddziałanie: Inwestycje związane z tworzeniem, ulepszaniem lub rozbudową wszystkich rodzajów małej infrastruktury, w tym inwestycje w energię odnawialną i w oszczędzanie energii. Zadania Operacje dotyczące zaopatrzenia w wodę lub odprowadzania i oczyszczania ścieków komunalnych.

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty budowy, przebudowy, modernizacji lub wyposażenia obiektów budowlanych,
- koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji,
- koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

Zadanie Budowa lub modernizacja dróg lokalnych

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty budowy, przebudowy lub modernizacji obiektów budowlanych,

- koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji,
- koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

Poddziałanie: Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej

Zadanie Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego

Wsparcie w ramach tego typu operacji obejmuje:

- odnawianie lub poprawa stanu zabytkowych obiektów budowlanych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego,
- zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie z przeznaczeniem na cele publiczne.

Poddziałanie: Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury

Zadanie Inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne oraz kształtowanie przestrzeni publicznej.

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty budowy przebudowy lub modernizacji obiektów budowlanych,
- koszty związane z kształtowaniem przestrzeni,
- koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji,
- koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

Zadanie Inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów i usług.

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty budowy przebudowy lub modernizacji obiektów budowlanych,
- koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji,
- koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

13. SYSTEM MONITOROWANIA EWALUACJI I AKTUALIZACJI PLANU

Podstawą skutecznego wdrażania działań służących osiągnięciu celów *Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Orla na lata 2016-2023* jest dysponowanie wiedzą na temat postępów osiąganych w zakresie wdrażanych kierunków interwencji oraz zdolność do reagowania na pojawiające się różnice pomiędzy przyjętymi założeniami a uzyskiwanymi efektami realizacji kluczowych zadań.

Instytucjonalną strukturę systemu monitorowania i ewaluacji Planu tworzą:

- Rada Gminy Orla,
- Wójt Gminy Orla,
- Wydział Urzędu Gminy, mający w kompetencjach nadzór nad Planem – pełniący rolę centrum koordynacyjnego ds. monitorowania i realizacji Planu Rozwoju Gminy,
- Inne wydziały Urzędu Gminy i jednostki gminne – pełniące rolę:
  - jednostek realizujących konkretne kierunki interwencji Planu, będące w bezpośrednich kompetencjach samorządu gminnego, i zarazem jednostek monitorujących te kierunki interwencji ze strony Gminy Orla (sprawozdania składane do wydziału Urzędu Gminy, mającego w kompetencjach nadzór nad Planem),
  - jednostek monitorujących ze strony Gminy Orla te kierunki interwencji, które są w kompetencjach innych JST (samorządów powiatowego i regionalnego, administracji rządowej, itp.) bądź innych podmiotów, np. organizacji pozarządowych – uzyskiwanie danych i informacji oraz przekazywanie ich do wydziału Urzędu Gminy, mającego w kompetencjach nadzór nad Planem.

Sprawozdawczość z monitoringu oraz aktualizacja *Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Orla na lata 2016-2023* dokonywane będą w okresach dwuletnich. Władze samorządowe gminy dokonują okresowej oceny stopnia realizacji Planu w oparciu o dwa elementy podsystemu monitoringu i ewaluacji:

- analizę wskaźnikową bazującą na miernikach wyznaczonych dla każdego celu operacyjnego,
- raport z realizacji kierunków interwencji.

Analiza wskaźnikowa, bazującą na miernikach wyznaczonych dla każdego celu operacyjnego Planu, będzie przygotowywana przez wydział Urzędu Gminy, mający w kompetencjach nadzór nad Planem, w oparciu o pozyskane dane statystyczne i informacje, w skład których wchodzi następujące źródła informacji:

- statystyka publiczna – generowana przez Główny Urząd Statystyczny w ramach Banku Danych Lokalnych, dostępna pod adresem www.stat.gov.pl/bdl – z uwzględnieniem opóźnienia w zamieszczaniu aktualnych danych statystycznych w Banku Danych Lokalnych,
- statystyka prowadzona przez samorząd gminny – generowana i gromadzona przez poszczególne wydziały oraz jednostki gminne, zobowiązane do terminowego przekazywania danych i informacji do wydziału Urzędu Gminy, mającego w kompetencjach nadzór nad Planem,
- zestawienia własne (np. przygotowywane z wykorzystaniem Subregionalnego Systemu Analiz Samorządowych),
- statystyka prowadzona przez podmioty prywatne, pozarządowe, samorząd regionalny i administrację rządową, dotycząca działań zbieżnych merytorycznie z badanym celem operacyjnym – przekazywanie informacji i danych przez te podmioty i jednostki zewnętrzne do wydziału Urzędu Gminy, mającego w kompetencjach nadzór nad Planem, powinno odbywać się na mocy porozumień ze wskazanymi podmiotami i jednostkami. Porozumienia te dotyczą takich podmiotów i jednostek zewnętrznych, jak np.: organizacje pozarządowe, izby i stowarzyszenia gospodarcze, Podlaska Organizacja Turystyczna, Wojewódzki Konserwator Zabytków, zarządcy dróg, Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego czy Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łomży.

W wyborze mierników określających postęp realizacji celów Planu przyjęto zasadę ograniczonej liczby mierników monitorowania dla każdego z celów – zgodnie z rekomendacjami zawartymi w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego. Przy doborze mierników kierowano się adekwatnością, jednak głównym ograniczeniem była dostępność danych.

Podstawowym źródłem danych do monitorowania poziomu realizowania Planu stała się statystyka publiczna, a w niektórych przypadkach konieczne jest zawiązanie porozumień z innymi podmiotami i jednostkami zewnętrznymi. W ramach analizy wskaźnikowej, realizowanej przez wydział Urzędu Gminy, mający w kompetencjach nadzór nad Planem, mierniki pochodzące ze statystyki publicznej (BDL GUS) mogą zostać przedstawione w układach porównawczych (banchmarking), np. w porównaniach względem średniej dla innych gmin powiatu bielskiego średniej dla powiatu bielskiego, województwa podlaskiego czy kraju. Zakres czasowy analizy powinien obejmować zmiany w stosunku do roku bazowego (2015 r.) i roku ostatniego badania (dynamika).

Pomocnicza tabela do przekazywania danych statystycznych do wydziału Urzędu Gminy, mającego w kompetencjach nadzór nad Planem, wygląda następująco:

Cel operacyjny nr			
Nazwa miernika	Źródło danych i jednostka miary	Wartość dla roku bazowego (2015)	Wartość dla roku badanego (.....)
1.			
2.			
3.			

Raport z realizacji kierunków interwencji, przygotowywany przez wydział Urzędu Gminy, mający w kompetencjach nadzór nad Planem, opiera się na informacjach dotyczących stanu realizacji danego kierunku interwencji, przekazywanych przez poszczególne wydziały oraz jednostki gminne, zbieżne merytorycznie z badanym celem operacyjnym, i/lub inne JST i podmioty zewnętrzne (m.in. podmioty prywatne, pozarządowe, samorząd regionalny i administracja rządową), jeżeli dany kierunek interwencji mieści się w ich kompetencjach.

Jeżeli kierunki interwencji w ramach danego celu operacyjnego mieszczą się w kompetencjach pozagminnych, to jednostką realizującą jest konkretny podmiot lub instytucja zewnętrzna, natomiast jednostką monitorującą ze strony Gminy Orla jest konkretny wydział Urzędu Gminy lub jednostka gminy, która merytorycznie jest zbieżna z przedmiotem danego celu. W takich przypadkach, wskazany wydział lub jednostka gminna (czyli jednostka monitorująca ze strony Gminy Orla) pozyskuje informacje od jednostki realizującej, dotyczące stanu realizacji kierunków interwencji w ramach danego celu, i składa sprawozdanie do wydziału Urzędu Gminy, mającego w kompetencjach nadzór nad Planem.

Sprawozdania do wydziału Urzędu Gminy, mającego w kompetencjach nadzór nad Planem, składane są co dwa lata na określonym formularzu sprawozdawczym. Stanowią one podstawę zbiorczego raportu z realizacji kierunków interwencji całego Planu.

Dla zwiększenia efektywności procesu sprawozdawczego z realizacji kierunków interwencji Planu, sprawozdania realizacyjne składane są na ujednoliconym formularzu sprawozdawczym, wg następującego wzoru:

KIERUNEK INTERWENCJI:		
CEL STRATEGICZNY	CEL OPERACYJNY	JEDNOSTKA REALIZUJĄCA: .....
OPIS STANU REALIZACJI KIERUNKU INTERWENCJI (m.in.: zrealizowane przedsięwzięcia w danym okresie, stopień realizacji kierunku interwencji, skuteczność zastosowanych instrumentów realizacyjnych, ocena partnerów realizacyjnych, sukcesy realizacyjne, uzyskane efekty)		
OPIS POWSTAŁYCH TRUDNOŚCI REALIZACYJNYCH (m.in.: problemy powstałe na etapie realizacji, opóźnienia i ich przyczyny, środki podjęte w celu przezwyciężenia trudności, rekomendacje dotyczące zmian w realizacji kierunku interwencji, możliwe usprawnienia)		
OPIS ŹRÓDEŁ FINANSOWANIA (wielkość środków finansowych wydatkowanych na realizację kierunku interwencji w danym okresie (lata realizacji), w podziale na źródła finansowania)		
Budżet gminy X	(kwota w zł)	(% kwoty ogółem)
Budżet jednostki realizującej	(kwota w zł)	(% kwoty ogółem)
Środki zewnętrzne	(kwota w zł)	(% kwoty ogółem)
Ogółem	(kwota w zł)	(% kwoty ogółem)

Na podstawie złożonych sprawozdań, wydział Urzędu Gminy, mający w kompetencjach nadzór nad Planem, opracowuje raport z realizacji kierunków interwencji, który wraz z analizą wskaźnikową jest podstawą dla władz samorządowych Gminy Orla do podejmowania oceny realizacji *Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Orla na lata 2016-2023*, wprowadzania uzupełnień oraz dokonywania niezbędnych i uzasadnionych zmian (reagowanie na zmieniające się uwarunkowania społeczno-gospodarcze w otoczeniu wewnętrznym i zewnętrznym gminy).

14. ZGODNOŚĆ PLANU Z DOKUMENTAMI WYŻSZEGO RZĘDU

Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Orla jest zgodny m.in. z następującymi dokumentami strategicznymi na szczeblu międzynarodowym i krajowym:

- Europa 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu,
- Wewnętrzny dokument „Position of the Commission Services on the development of Partnership Agreement and programmes in POLAND for the period 2014-2020” opublikowany przez Komisję Europejską 26.09.2012 r.
- Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo,

- Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020,
- Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020,
- Strategia Innowacyjności i Efektywności Gospodarki „Dynamiczna Polska 2020”,
- Szczegółowe opisy priorytetów programów operacyjnych na szczeblu krajowym, w tym Programu Operacyjnego Rozwój Obszarów Wiejskich 2014-2020,
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020,
- Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku,
- Inne dokumenty strategiczne, w tym Rozporządzenie dla funduszy Wspólnych Ram Strategicznych 2014 – 2020 przyjęte 19 stycznia 2012 r.

Poniżej zostały przedstawione uwarunkowania rozwojowe wynikające z analizy dokumentów strategicznych na szczeblu krajowym i europejskim.

Podstawowym dokumentem strategicznym określającym politykę Unii Europejskiej do roku 2020 jest *Europa 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*. Określa 3 priorytety:

- Rozwój inteligentny – rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacyjnej,
- Rozwój zrównoważony – wspieranie gospodarki efektywnie korzystającej z zasobów, przyjaznej środowisku i konkurencyjnej,
- Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu – wspieranie działań zapewniających powstanie nowych miejsc pracy i dostęp do osiągnięć cywilizacyjnych.

Przedstawiono w nim także pięć nadrzędnych celów, które powinny być osiągnięte do 2020 roku. Są to:

- Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20-64 lat powinien wynosić 75%,
- Na inwestycje w badania i rozwój należy przeznaczać 3% PKB Unii,
- W zakresie klimatu i energii należy osiągnąć cele „20/20/20” (w tym ograniczenie emisji dwutlenku węgla nawet o 30%, jeśli pozwolą na to warunki),
- Liczbę osób przedwcześnie kończących naukę szkolną należy ograniczyć do 10%, a co najmniej 40% osób z młodego pokolenia powinno zdobywać wyższe wykształcenie,
- Liczbę osób zagrożonych ubóstwem należy zmniejszyć o 20 mln.

Niniejszy Plan jest zgodny z powyższymi zapisami.

Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Orla na lata 2016-2023 zgodny jest z zapisami i wytycznymi *Wewnętrznego dokumentu „Position of the Commission Services on the development of Partnership Agreement and programmes in POLAND for the period 2014-2020”* opublikowany przez Komisję Europejską 26.09.2012 r., jak również z zapisami *Umowy Partnerstwa i Kontraktu Terytorialnego*. Strategia odpowiada zapisom *Rozporządzenia dla funduszy Wspólnych Ram Strategicznych 2014 – 2020* przyjętych 19 stycznia 2012 r. i *Wytycznym Regionalnych Programów Operacyjnych*. Zamierzenia planowane do realizacji w niniejszym Planem odzwierciedlają wytyczne programowe Unii Europejskiej Państwa Polskiego.

Podstawowym dokumentem określającym strategiczne kierunki rozwoju Polski do 2020 roku jest *Strategia rozwoju Kraju do 2020 roku*. Trzem podstawowym obszarom zostały przypisane cele strategiczne oraz kierunki interwencji. Podstawowym celem krajowej polityki transportowej jest zwiększenie dostępności terytorialnej, poprawa bezpieczeństwa uczestników ruchu i efektywności sektora transportowego przez utworzenie spójnego, zrównoważonego, i przyjaznego użytkownikowi systemu transportowego w wymiarze krajowym (lokalnym), europejskim i globalnym. Poprawa dostępności terytorialnej w Polsce wymaga integracji głównych gałęzi transportu (kolejowego, drogowego, morskiego, lotniczego i wodnego-śródlądowego), rozumianych jako zintegrowany system transportowy. Zasadniczym zadaniem takiego systemu jest przewyższenie barier geograficznych, aby możliwa była interakcja między obywatelami, przedsiębiorcami, a także między całymi gospodarkami. Jest to również krok w kierunku lepszego wykorzystania potencjału gospodarczego regionów. Główny cel SRT odnosi się zarówno do utworzenia zintegrowanego systemu transportowego przez inwestycje w infrastrukturę transportową, jak i wykreowania sprzyjających warunków dla sprawnego funkcjonowania rynków transportowych oraz rozwoju efektywnych systemów przewozowych. Realizacja głównego celu transportowego w perspektywie 2020 r. i dalszej, wiąże się z realizacją pięciu celów szczegółowych, właściwych dla każdej z gałęzi transportu. Chodzi o:

- stworzenie nowoczesnej i spójnej sieci infrastruktury transportowej,
- poprawę sposobu organizacji i zarządzania systemem transportowym,
- poprawę bezpieczeństwa użytkowników ruchu oraz przewożonych towarów,
- ograniczanie negatywnego wpływu transportu na środowisko,
- zbudowanie racjonalnego modelu finansowania inwestycji infrastrukturalnych.

Niniejszy Plan jest w pełni zgodny z powyższymi zapisami, polityką Polski i UE, w tym dotyczącymi zrównoważonego rozwoju, rozwoju i ochrony środowiska.

W *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego* przyjęto trzy główne cele polityki regionalnej do 2020 roku:

- „konkurencyjność” - wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów,
- „spójność” - budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych,
- „sprawność” - tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie.

Kierunki działań polityki regionalnej w ramach celu 1. obejmują: - wzmocnienie funkcji metropolitalnych ośrodków wojewódzkich i integracja ich obszarów funkcjonalnych, w tym: Warszawy – stolicy państwa; - tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza ośrodkami wojewódzkimi; - budowę podstaw konkurencyjności województw – działania tematyczne; - zwiększanie dostępności komunikacyjnej pomiędzy regionami i wewnątrz nich. W ramach celu 2. zidentyfikowano następujące problemy rozwojowe: - wzmocnienie spójności w układzie krajowym; - wspieranie obszarów wiejskich o najniższym poziomie dostępu do dóbr i usług; - restrukturyzacja i rewitalizacja miast i innych obszarów; - przezwyciężanie niedogodności związanych z położeniem obszarów przygranicznych, szczególnie wzdłuż zewnętrznych granic UE; - zwiększanie dostępności transportowej do ośrodków wojewódzkich. Kierunki działań podejmowane w ramach celu 3. obejmują: - wzmocnienie strategicznego wymiaru polityki regionalnej; - jakość zarządzania i terytorialne ukierunkowanie polityk publicznych; - przebudowę i wzmocnienie koordynacji w wieloszczeblowym zarządzaniu; - wspomaganie budowy kapitału społecznego dla rozwoju regionalnego.

Cele strategiczne zapisane w niniejszym Planie są zgodne z celami zapisanymi w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego.

Założenia *Narodowego Planu Rozwoju Gospodarki Niskoemisyjnej* określają cel główny jako Rozwój gospodarki niskoemisyjnej przy zapewnieniu zrównoważonego rozwoju kraju. Sformułowano następujące cele szczegółowe:

- Rozwój niskoemisyjnych źródeł energii,
- Poprawa efektywności energetycznej,
- Poprawa efektywności gospodarowania surowcami i materiałami,,
- Rozwój i wykorzystanie technologii niskoemisyjnych,
- Zapobieganie powstawaniu oraz poprawa efektywności gospodarowania odpadami,
- Promocja nowych wzorców konsumpcji.

Cele i zadania zapisane w *Planie Rozwoju Lokalnego Gminy Orla na lata 2016-2023* są zgodne ze wszystkimi przytoczonymi wcześniej dokumentami strategicznymi wyższego rzędu.

Cele i zadania zapisane w Planie wpisują się także w inne dokumenty strategiczne Gminy Orla, do których m.in. należą:

- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Orla,
- Miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

15. SPIS TABEL

Tabela 1. Liczba i struktura ludności w Gminie Orla w latach 2011-2015

Tabela 2. Przyrost naturalny w Gminie Orla w latach 2011-2015

Tabela 3. Wskaźnik migracji w Gminie Orla w latach 2011-2014

Tabela 4. Struktura wiekowa ludności w Gminie Orla w latach 2011-2015

Tabela 5. Struktura bezrobocia w Gminie Orla w latach 2011-2015

Tabela 6. Powierzchnia gruntów według klasyfikacji gleb

Tabela 7. Pomniki przyrody z terenu Gminy Orla

Tabela 8. Wynikowe klasy dla Strefy Podlaskiej w ocenie rocznej w latach 2013 oraz 2015

Tabela 9. Wielkość emisji zanieczyszczeń na terenie powiatu bielskiego w roku 2013

Tabela 10. Charakterystyka cieków wodnych z terenu Gminy Orla

Tabela 11. Klasyfikacja jakości wód podziemnych w punktach pomiaru diagnostycznego w woj. podlaskim w roku 2012 wg badań PIG –PIB

Tabela 12. Struktura użytkowania gruntów na terenie Gminy Orla

Tabela 13. Wyniki pomiarów pól elektromagnetycznych na terenie Gminy Orla w 2012 roku

Tabela 14. Sieć wodociągowa na terenie Gminy Orla

Tabela 15. Sieć kanalizacyjna na terenie Gminy Orla

Tabela 16. Ilość wytworzonych odpadów komunalnych na terenie Gminy Orla w 2013 roku

Tabela 17. Liczba i struktura gospodarstw rolnych

Tabela 18. System przedszkolny w Gminie Orla

Tabela 19. System szkolnictwa podstawowego w Gminie Orla

Tabela 20. System szkolnictwa gimnazjalnego w Gminie Orla

Tabela 21. Dostępność usług medycznych na terenie Gminy Orla w 2015 r.

Tabela 22. Liczba świadczeniobiorców pomocy społecznej

Tabela 23. Zadania wyznaczone do realizacji w latach 2004-2008.

Tabela 24. Analiza SWOT dla Gminy Orla

16. SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1. Położenie Gminy Orla na terenie województwa podlaskiego i powiatu bielskiego

Rysunek 2. Otoczenie Gminy Orla

Rysunek 3. Mapa Gminy Orla

Rysunek 4. Obszar NATURA 2000 Dolina Górnego Nurca PLB200004

Rysunek 5. Obszar NATURA 2000 Ostoja Doliny Górnego Nurca PLH200021

Rysunek 6. Krajowa sieć ekologiczna ECONET Polska

Rysunek 7. Korytarze ekologiczne na terenie Polski

Rysunek 8. Schemat celów Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Orla na lata 2016-2023

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY ORLA NA LATA 2016-2023

17. ZAŁĄCZNIKI

Załącznik Nr 1. Inwestycje planowane do realizacji w latach 2016-2023 (w tys. zł)

Lp.	Nazwa inwestycji	Podmiot realizujący zadanie	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Źródła finansowania
1.	Przebudowa dróg gminnych: ul. Wąskiej, ul. Żwirki i Wigury oraz ul. Krótkiej w Orli	Gmina Orla	140								środki własne
2.	Przebudowa, rozbudowa i nadbudowa dawnego budynku młeczarni na świetlicę wiejską w miejscowości Szczyty-Nowodwory	Gmina Orla	314								środki własne
3.	Przebudowa obiektu sportowego wraz z budową urządzeń lekkoatletycznych i infrastrukturą towarzyszącą w miejscowości Koszele	Gmina Orla	302	150							środki własne, dotacja MSiT
4.	Modernizacja rolniczej drogi dojazdowej, położonej w obrębie wsi Spiczki na działce ozn. nr geod. 242	Gmina Orla	242								środki własne, dotacja z budżetu województwa
5.	Modernizacja rolniczej drogi dojazdowej, położonej w obrębie wsi Spiczki na działce ozn. nr geod. 433	Gmina Orla		300							środki własne, dotacja z budżetu województwa
6.	Place zabaw w Koszelach i Dydulach	Gmina Orla	21								

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY ORLA NA LATA 2016-2023

Lp.	Nazwa inwestycji	Podmiot realizujący zadanie	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Źródła finansowania
7.	Przebudowa drogi gminnej 108285 B – ulica Partyzantów	Gmina Orla			900						środki własne, PRGiPID
8.	Przebudowa drogi gminnej 108270 B – Koszki - Podbiele	Gmina Orla				700					środki własne
9.	Przebudowa drogi gminnej 108288 B – Plac Fabryczny	Gmina Orla				200					środki własne
10.	Przebudowa drogi gminnej 108291 B – Czechy Zabłotne - Pawlinowo	Gmina Orla		700							środki własne PRGiPID
11.	Przebudowa drogi gminnej 108278 B – ulica bez nazwy wsi Malinniki	Gmina Orla		1 300							środki własne
12.	Przebudowa drogi gminnej ze Spiczek do drogi krajowej Nr 66	Gmina Orla				1 000					środki własne, PRGiPID
13.	Budowa Centrum Kultury w Orli	Gmina Orla		3 000	3 000						środki własne, PROW
14.	Termomodernizacja budynku urzędu gminy	Gmina Orla		900							środki własne, RPOWP
15.	Termomodernizacja budynku byłego ośrodka zdrowia	Gmina Orla				500					środki własne, RPOWP
16.	Termomodernizacja budynku Zespołu Szkół w Orli	Gmina Orla					1500				środki własne, RPOWP
17.	Budowa świetlicy wiejskiej we wsi Spiczki	Gmina Orla		500							środki własne, PROW
18.	Budowa kanalizacji sanitarnej we wsi Koszele	Gmina Orla								1 000	środki własne, PROW

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY ORLA NA LATA 2016-2023

Lp.	Nazwa inwestycji	Podmiot realizujący zadanie	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Źródła finansowania
19.	Budowa kanalizacji sanitarnej we wsi Mikłasze	Gmina Orla					1 000				środki własne, PROW
20.	Budowa kanalizacji sanitarnej we wsi Dydule	Gmina Orla				1 000					środki własne, PROW
21.	Przebudowa oczyszczalni ścieków w Orli	Gmina Orla		2 000							środki własne, PROW
22.	Przebudowa hydrofornii w Orli	Gmina Orla		2 000							środki własne, PROW
23.	Przebudowa hydrofornii w Olekszach	Gmina Orla		1 600							środki własne, PROW
24.	Budowa zbiornika retencyjnego w Orli	Gmina Orla							2 000		środki własne, PROW
25.	Instalacje OZE w gospodarstwach domowych – kolektory słoneczne / instalacja fotowoltaiczna dla mieszkańców	Gmina Orla			1 800						środki własne, PROW
26.	Wymiana źródeł ciepła w gospodarstwach domowych	Gmina Orla				1 400					środki własne, PROW
27.	Budowa PSZOK	Gmina Orla			250						środki własne
28.	Utworzenie bazy noclegowej w miejscowości Orla	Gmina Orla				300					środki własne, PROW
29.	Adaptacja budynku po byłym ośrodku zdrowia do potrzeb społecznych (np. Dom Seniora)	Gmina Orla					1500				środki własne, PROW
30.	Stworzenie systemu informacji turystycznej: utworzenie Punktu Informacji Turystycznej, ustawienie tablicy informacyjnej z	Gmina Orla / GOK			30						środki własne, PROW

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY ORLA NA LATA 2016-2023

Lp.	Nazwa inwestycji	Podmiot realizujący zadanie	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Źródła finansowania
	mapą gminy (ew. tablicy interaktywnej), ozn. dojazdu do obiektów zabytkowych oraz tabliczki informacyjne przy tych obiektach oraz wydanie folderu o gminie Orla										
31.	Utworzenie placu zabaw wraz z mini-siłownią w Malinnikach	Gmina Orla						15			środki własne, PROW
32.	Utworzenie placu zabaw wraz z mini-siłownią w Mikłaszach	Gmina Orla			15						środki własne, PROW
33.	Rewitalizacja cmentarza żydowskiego – budowa ogrodzenia, odnowienie nagrobków oraz ustawienie tablicy informacyjnej	Gmina Orla			10						środki własne, PROW
34.	Przebudowa drogi w miejscowości Reduty	Gmina Orla							600		środki własne
35.	Przebudowa drogi Reduty – Toporki	Gmina Orla								1 000	środki własne
36.	Przebudowa drogi Reduty – Grabowiec	Gmina Orla								1 000	środki własne
37.	Przebudowa drogi Paszkowszczyzna – Topczykały	Gmina Orla					1 000				środki własne
38.	Remont świetlicy we wsi Szernie	Gmina Orla								300	środki własne, PROW
39.	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków dla mieszkańców gminy	Gmina Orla							1 500		środki własne, PROW
40.	Stworzenie miejsca do rekreacji i wypoczynku w Orli (dawny sad)	Gmina Orla						300			środki własne, PROW